

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1867—1870.) I—XII. 6 kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 3 kor. 60 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4 kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6 kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7 kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6 kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6 kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6 kor.

Kilenczedik kötet I. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. *Wertheimer Eddétől.* 1 kor. — II. A Límes Dacicus első része. *Torma Károlytól.* 1 kor. 80 fill. — III. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — IV. A kalendáriumokról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — V. Az aquineumi amphitheatrum északi fele. *Torma Károlytól.* 2 kor. — VI. A zámi és ohati apátságok. *Balássy Ferencztől.* 60 fill. — VII. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — VIII. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Myskovszky Vietortól.* 80 fill. — IX. Marsigli élete és munkái. *Beliczay Jónástól.* 1 kor. 20 fill. — X. Az európai vasúti ügy fajleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. — XI. A paraszt vármegye. *Gyárfás Istvántól.* 60 fill. — XII. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth Báltól.* 40 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1609-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 60 fill. — III. Forgách Ádám és Báthory-Sófia ékszerének történetéből. *Majláth Báltól.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népdalban. *Kozma Ferencztől.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékítési kísérlete Ináncshon 1807-ben. *Majláth Báltól.* 40 fill. — VIII. A Petrarka Codex kún nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetése a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Franciaország magartartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királyllyal történt találkozásai- val szemben. *Wertheimer Eddétől.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képző művei. Irta *Vaise Ignác.* 20 fill. — II. Az 1681-ki soproni országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. — III. A magyar alkotmány felfüggesztése 1673-ban. Dr. *Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1683-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári síremléke és alapítványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állítólagos római mediterrán-út Pannoniában. Dr. *Ortvoay Tivadartól.* 1 kor. — VIII. A keszthelyi dobogó sirmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkanzellár iratai Magyarország kormányzásáról. *Marczali Henriktől.* 80 fill. — X. Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1 kor. 20 fill.

A

BOLOGNAI JOGI EGYESÜLET

XIV. ÉS XV. SZÁZADI

STATUTUMAI.

BÉKEFI REMIG

LEV. TAGTÓL.

Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. október 15-én tartott ülésén.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1901.

MAGY. AKADEMI
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADEMI
KÖNYVTÁRA

I. FEJEZET.

A bolognai jogi egyetem¹⁾ XIV. századi statutumainak
pozsonyi codexe.

A pozsonyi káptalan értékes könyvtárában van a többek között egy folió-alakú hártya-codex, melynek könyvtári száma 16. Terjedelme mindössze csak kilencz levél. Typusa a XIV. század közepén szokásos olasz írásra vall. Mindegyik oldalon 60 sor szöveg van, miként ez a bolognai egyetem jogi facultásának kéziratainál divatos volt.²⁾ Ugyanítt az orvosi és bölcsészeti facultas kéziratainak mindegyik oldalára 62 sort írtak.³⁾

A codex a bolognai jogi egyetem statutumait tartalmazza a XIV. század első feléből.

¹⁾ Már eleve megjegyzem, hogy az »egyetem« kifejezésnek itt *facultas* (kar) az értelme: s csak azért használom a középkori műszót, mert a statutum címe is »universitas«-ról beszél.

²⁾ A padovai jogi egyetem statutumaiban ezt olvassuk: »Ex quot litteris et columnis constituatur pecia? . . . Statuimus, quod pecia constituatur ex sedecim columnis, quarum *quelibet contineat sexaginta lineas*, et *quelibet linea litteras triginta duas secundum taxationem studii Bononiensis*. *Deniffe*: Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom Jahre 1314—1347, und deren Verhältnis zu jenen Paduas, Perugias, Florenz. (*Deniffe-Ehrle*: Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters, III, 295. l.)

³⁾ »De taxatione petiarum: Secundum taxationem studii Bononiensis firmamus, quod petia constituatur ex sedecim columnis, quarum *quelibet contineat sexaginta duas lineas et quelibet linea litteras triginta duas*. *Deniffe*: Die Statuten der Juristen-Universität Padua vom Jahre 1331. (*Deniffe-Ehrle*: Archiv für Litt. etc. VI, 456. l. 4. jegyz.)

A bolognai egyetem két rectora 1316-ban oda hagyta Bolognát és Argentába (az egykori Ferrarában) távozott, mivel a város feje szigorú rendszabályokat alkotott. Az egyetem többi hallgatói is megesküdtek, hogy kiköltöznek Bolognából.

A város megijedt a történetek hallatára s jónak látta az alkudozás megkezdését a tanulókkal. A tárgyaláson ott látjuk a jeles egyházjogtudóst, Andreae Jánost is. A város engedett s a tanulók visszatértek Bolognába.¹⁾

Kétségkívül ez az eset eredményezte, hogy a bolognai egyetem régi statutumait nyomban átalakították. Hiszen az új statutumban azt olvassuk, hogy az egyetem fönmaradása és fejlődése végett s a tanulók szabályául és békéjeért készült.

Az új statutumot Andreae János kánonjogdoctor készítette, az egyetemi hallgatók kebeléből kiszemelt tizennégy tanácsossal. Kiválóan érdekes ránk nézve, hogy ezen tanácsosok között egy magyar is volt, *Jakab* nógrádi esperes.

A statutum létrejövése bennünket magyarokat még másért is különösen érdekel. Megkésztítéséhez ugyanis éppen akkor fogtak, midőn a bolognai egyetem egyik rectora, vagyis az ultramontánoké *Miklós* nyitrai esperes, tehát magyar ember volt. Az ő rectorasága 1316. máj. 1-től 1317. máj. 1-ig terjedt. S mivel azt tudjuk, hogy a készítés éve 1317: következik, hogy a statutum létrehozásához 1317. jan. 1. és 1317. máj. 1. között hozzá kellett fogni. 1317. máj. 1-ére azonban nem tudták a statutummal elkészülni. A befejezés műve csak Miklós nyitrai esperes közvetlen rectorutódai alatt, de még 1317-ben megtörtént.

A statutumok azonban nem soká maradtak meg 1317-iki alakjukban. Már tíz év múlva változtattak rajtuk. Ugyanezt tették húsz és harmincz év után. S a statutumok éppen ezen legutóbbi, tehát 1347-iki alakjukban maradtak ránk.²⁾

¹⁾ *Denifle*: Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom Jahre 1314—1347, und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Florenz. (*Denifle-Ehrle*: Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. III. B. 204. l.)

²⁾ Statuta Universitatis scholarium iuristarum Bononien. (*Denifle-Ehrle*: Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte. III. B. 205—206., 254—256. l.)

Codexünk azonban a statutumokat csak csonkán, több mint egy harmadrésznek a híjával őrizte meg. A codex fönmaradt részét is az idő nagyon megviselte. A tinta sok helyütt nagyon elhalványult; több helyen meg már olvashatatlan az írás. Az egyes lapok alsó széle berepedezett. Ennél azonban sokkal többet ártott az, hogy a codexet 1854-ben újra bekötötték s az egyes levelekre, erősítés céljából, kemény papirost ragasztottak, — még pedig olyan ügyetlenül, hogy a sor végét eltakarták vele. Ezt a szerencsétlen tordalékot a codex tanulmányozásakor a jeles *Denifle*, a mennyire lehetett, eltávolította.¹⁾

A codex másolója nem valami ügyes ember volt. Az egykorú corrector a szöveg kijavításával és kiegészítésével eleget bajlódott.

Az első levél első oldalán codexünkben az evangeliumok kezdő sorait olvassuk. Így volt ez szokásban a középkori egyetemi statutumok egyéb kéziratainál is. Ennek az az oka, mert az egyetem tagjai eskütételnél kezökkel az evangeliumot érintették.²⁾ A mi codexünkben az idézetek *Máté*, *Lukács* és *János* evangéliumából vannak. Márkból egy sincs.

A statutumok szövege a codex első levelének második oldalán kezdődik. Az első betűben (Δ) egy czímer látható, a mely, a jeles *Borwitz* tanúsága szerint, *lütich*i, *elsassi* és *firenzei* családok czímerével rokon.³⁾ Magyar czímerekkel semmi rokonsága sincs.

A statutumok rubrikákra tagolódnak. A codexben csak 45 rubrika van meg; a többi hiányzik. A rubrikák rubruma piros, a szövegé fekete tintával van írva. A lapszálon a rubrikák sorszáma olvasható. Eredeti, hogy az egymásután következő rubrikák kezdő betűje az ábécze sorrendjét követi.

Bibliographiai szempontból meglehetősen érdekes az a kérdés: hogyan került ez a codex Magyarországra? A felelet kétségkívül azon mozzanat körül jegezesedik, hogy a codexben foglalt statutum magyar ember rectorasága idején készült. Ebből azonban nem következik, — s ezt nem is állítom —

¹⁾ *Denifle-Ehrle*: Archiv für Litt. u. Kirch. Gesch. III. B. 202. l.

²⁾ U. az: U. o.

³⁾ *Denifle-Ehrle*: Archiv f. Litt. III. 393—394. l. jegyz.

hogy Miklós magyar rector másoltatta a codexet. Hiszen ez ellen szól nemcsak az említett czímer, a mely külföldi családra vall: hanem az a tény is, hogy kéziratunk még az 1347-iki változtatást is tartalmazza, s így csak ezen évtől számítható irhatták.

Én ilyen irányban látom a codex magyarországi útját: Tény az, hogy honfiaink a bolognai egyetemet már a XIII. század óta nagy számmal látogatták.¹⁾ 1265-ben már annyira itt a magyar, hogy az ultramontánok 15 nemzetének egyikét a magyarok alkotják.²⁾ A XIV. és XV. században még több magyar tanult a bolognai egyetemen.³⁾ Ezek egyikének szemé elé kerülhetett a kézirat, melyet nem tudni, kinek a részére készítettek eredetileg. Az illető, a codex magyar vonatkozásának láttára, természetesen neki buzduult és megvásárolta. Így azután az ő révén kerülhetett hazánkba.

A pozsonyi káptalan codexében levő bolognai jogi egyetemi statutumokat kiadta *Denifle*, az egyetemek történetének világszerte legkimagaslóbb munkása, a részben általa is szerkesztett »Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters« című tudományos folyóirat harmadik kötetében.⁴⁾ Mivel a pozsonyi kézirat csonka, a statutumoknak hiányzó részét *Denifle* a bolognai jogi egyetem 1432-iki statutumaiból egészítette ki.⁵⁾

A bolognai jogi egyetem statutumai, melyeket a pozsonyi káptalan codexé őrzött meg, tudományos szempontból kiváló értékűek. Hiszen ezek a statutumok a ránk maradt bolognai jogi egyetemi statutumok közül a legrégebbek. Mindamellett azonban ezek a statutumok, úgy, a mint vannak, egyúttal a

¹⁾ *Békefi Remig.*: Arpádokori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése (Századok. 1896. 416. l.)

²⁾ Az egyes nemzetek 1265-ben ezek: Galliei, Picardi, Burgundiones, Pictavienses et Vascones, Turonenses et Cenomanenses, Normanni, Catalani, Ungari, Poloni, Theotonici, Yspani, Provinciales, Anglici. (*Denifle*: Die Universitäten des Mittelalters I. k. 156. l. 380. j.)

³⁾ *Pör Ant.*: Adatok a bolognai és padovai jogegyetemen a XIV. században tanult magyarokról. (Századok. 1897. 769—793. l.)

⁴⁾ *Denifle-Ehrle*: Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters III. B. 254—317. l.)

⁵⁾ U. o. 318—389. l.

bolognai egyetemnek nem a legrégebbi statutumai. Habár az is bizonyos, hogy a pozsonyi káptalan codexében megmaradt statutumok a bolognai jogi egyetem legrégebbi statutumaiból is sokat tartalmaznak. S viszont az is tény, hogy a bolognai jogi egyetem XIV. századi statutumai ugyanezen egyetem későbbi statutumainak megalkotásánál forrásul szolgáltak.

A Pozsonyban meglevő statutumok tudományos becsét nagyra szökteti a bolognai egyetem történeti szerepe a középkori egyetemek között. Hiszen tény, hogy az olasz egyetemek közül több egyenesen a bolognai egyetemből keletkezett; mások meg a bolognai egyetem mintájára szervezkedtek. Ezek azután statutumaikat természetesen Bolognából kölcsönözték. Perugia, Firenze,¹⁾ de különösen Padova²⁾ egyetemére nézve részletesen kimutatta ezt a tudós *Denifle*.

Ezen általános tudományos szemponton kívül, ránk magyarokra nézve egyéb érdekek is kötelességgé teszik ezen statutumok részletes megismerését. Hiszen ezen statutumokat magyar föld őrizte meg a tudomány részére. Helyén van tehát, hogy a magyar tudomány és társadalom megismerkedjék velök. De meg ezen statutumokban nemzetünk fiainak életéből hány és hány kép tükröződik elénk! Hiszen mint az olasz egyetemek hallgatói ők is ezek szerint éltek. Megtudjuk belőlök, hogy itt ők mit és hogyan tanultak és tanítottak? milyen szervezetben éltek? hogyan folytak napjaik? milyen jogaik és kötelességeik voltak? milyen volt egyetemi életök? minő egyetemi hivatalok és intézmények voltak? Szóval ezek a bolognai egyetemi statutumok a középkori magyar ember műveltségének is tanulságos jelenségeit tárják elénk. Kétszeres — tudományos és hazafias — kötelesség tehát, hogy velök részletesen megismerkedjünk. Ezen kettős szempont szolgáljon magyarázatul arra, hogy a főbb vonások mellett az egyetemi szervezet legvékonyabb szálaít sem hagytam figyelmen kívül.

¹⁾ *Denifle*: Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317—1347, und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Florenz. (*Denifle-Ehrle*: Archiv für Litt. u. Kirch. Gesch. III. 220—229.)

²⁾ *Denifle*: Die Statuten der Juristen-Universität Padua vom Jahre 1331. (*Denifle-Ehrle*: Archiv VI. 323—330, és 339—343. l.)

II. FEJEZET.

A bolognai jogi egyetem tanárai, tanulói és oktatásügyi rendszere a XIV. és XV. században.

A középkori egyetemek szervezetének megalakulása az egyetemek létrejövésének módjával kapcsolatos. Egészen más körülmények között született meg a párisi egyetem az egyház támogatásával,¹⁾ mint a régi városi jogi iskolából fejlődött bolognai és a császári kiváltsággal megalakult nápolyi. Így azután érthető, hogy Páris, Bologna és Nápoly egyetemének szervezete érdekes különbséget tár elénk. S éppen ezen alapon — mivel az egyetemek ezen három mintára vezethetők vissza — a középkori egyetemeket ilyen három csoportba lehet foglalni: az egyházi mesteregyetemek Francia-, Angol-, Német- és a kelet-európai országokban; a tanulók városi egyetemei Észak-Olaszországban; s a tanulók fejedelmi egyetemei Dél-Olasz- és Spanyolországban. Rám ezuttal a középső csoportnak, s ennek élén a bolognai jogi egyetem szervezetének megvilágítása várákodik feladatúl.

Tanárok. — A bolognai egyetemen a Decretumoknak, vagyis az egyházi jognak két fizetéses tanszéke volt; az egyik rendes, a másik rendkívüli. A római jognak meg két fizetéses rendkívüli tanszékével találkozunk. Ezek közül az egyik az »Infortiatum«-ot vagy a »Digestum novum«-ot öleli fel; a másik meg a »Volumen«-t, vagyis az »Institutio«-kat, az »Authenticum«-ot, a Codex három könyvét (10—12 könyv) és az »Usus feudorum«-ot.²⁾ Ezen tanszékek betöltése így történik: A rectorok vízkereszt utáni első ünnepnapon minden évben egybehívják az egyetemet. Az ultramontánok nemzetei a jelenlevő ultramontán egyetemi hallgatók közül választanak tizenkilenczet. Az olaszoknál meg a consiliariák választanak

¹⁾ *Békefi Remig: A ciszterciek középkori iskolázása Párisban* 4—9. l.

²⁾ . . . »duas extraordinarias in legibus, scilicet Infortiatum vel Digesti novi, et Voluminis, sub quo includi volumus Institutiones, Authentica, Tres libros codicis et Usus feudorum.« (Archiv. III. 304.)

ugyanennyit jelenlevő tagjaik közül. Ha valamely nemzetből vagy consiliariából egy hallgató sem volna jelen, ezen esetben a megválasztott olasz vagy ultramontán egyének, saját rectoruk elnöklete alatt, a jelenlevők közül választanak. Az olaszok természetesen csak olaszt, az ultramontánok meg csak ultramontánt választhatnak.

Erre az egyetem tagjai a gyűlésből távoznak; csak a harmincznyolcz megválasztott egyén marad együtt a rectorokkal. Ezek most valamennyien megesküsznek, hogy minden hamisság mellőzésével alkalmas és megfelelő egyéneket választanak, és pedig nyomban, mielőtt más tárgyra térnének vagy szétoszolnának. Erre azután megválasztják a Decretum rendes, utána a rendkívüli tanárát; s végül a római jog két rendkívüli tanárát. Ezen tanszékekre csak a magán és nyilvános vizsgálaton túl levő olyan doctorok választhatók meg, a kikről azt hiszik, hogy a legjobbak s a választást elfogadják.

A választás szavazólapokkal történik. Ha valamelyik választó a szavazás befejezése előtt ok nélkül és a rectorok engedelmé hiájával távozik, választójogát és összes egyetemi kiváltságát elveszti; s ezt csak huszonöt bolognai márka lefizetésével szerezheti vissza. Ha pedig az történnék meg, hogy a választók mindnyájan, vagy nagyobb részük eltávoznék, mielőtt a választásokat megejtették: a rectorok három nap alatt ismét összehívják az egyetemet s ennek előadják, mi történt és minek kellett volna történnie. Most azután az egyetemi dönti el, mi történjék. De ha a választás a maga rendje-módja szerint megtörtént, összeolvassák a szavazólapokat, a melyeket vagy közösen számlálnak meg, vagy a jegyző jegyzi a szavazatokat.

A Decretum rendes és a Digestum novum vagy az Infortiatum rendkívüli tanszékére csak idegen, vagyis nem bolognai egyén választható. A Decretum rendkívüli és a Volumen rendkívüli tanszékeire is nem bolognaiakat kell választani; bolognait csak azon esetben lehet választani, ha idegen nem akadna. Ha ezen utóbbi eset beáll, vagyis ha bolognai egyén jut ezen két tanszék valamelyikére: akkor is csak két éven át választható meg; harmadszori megválasztásához az egyetemenk különös és határozott engedelmé szükséges. A bolognaiakra megszabott

korlátozás alól Andreae János és férfiágon leszármazott ivadékaik kivételek.

Megválasztott tanárnak azt tekintetik, a ki a rectorok és a többi választók szavazatának a többségét megkapta. Egy helyre csak egyet szabad választani, többet nem. Ha a választásnál a szavazatok egyenlően oszlanának meg, a rectorok az ügyet három nap alatt az egyetem elé viszik, hogy ez döntsön. A tanár megválasztását a jegyző, vagy akadályoztatása esetén a főbedellus két nap alatt mindegyik tanteremben kihirdeti, — még akkor is, ha a rectorok a közhírré tevésnek ellene volnának.

Ha a tanárt valamely tanszékre újból megválasztották, s ő tizenöt nap alatt nem mond le a választásról, úgy tekintik, hogy elfogadta a választást. Ha pedig határozottan kifejezi, hogy a választást elfogadja, szavát állania kell. A kit először választanak meg, ha az egyetemen vagy Bologna városában tartózkodik, hat nap alatt közölni kell vele a megválasztást. A ki a választás eredményének kihirdetésétől számítva tizenöt nap keretén belül nem fogadja el a választást: mindazon jogoktól esik, melyeket a megválasztás neki biztosított.

Ha a megválasztott egyén a bolognai egyházmegyén kívül lakik, az egyetem nyolcz nap alatt, követség útján, levélben közli vele a választást. S ha a megválasztott egyén Bolognától nem lakik öt napi járásra, az említett nyolcz nap leszámításával husz nap alatt: ha pedig öt napi járásnál messzebb lakik, ugyancsak a nyolcz nap levonásával harmincz nap alatt köteles nyilatkozni, vajjon elfogadja-e a választást, vagy nem. Ha a megszabott határidőn belül nem nyilatkozik, a választás rá nézve érvényét veszíti. Ha azonban a rectorok és a tanácsosok helyén valónak tartják, a nyilatkozás határidejét kitollhatják.

A választás el nem fogadása után, vagy pedig a nyilatkozására megállapított határidő elteltével harmadnapra új választás történik. A választók vagy a régiak, vagy pedig újak. A rectorok valamennyi tanácsossal egyértelműleg megengedhetik, hogy a Decretum rendes és az Infertiatum vagy a Digestum novum rendkívüli tanszékére a választók olyan egyént szemeljenek ki, a kinek ugyan még sem a magán,

sem a nyilvános vizsgálata nincs még, de Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepe előtt meglesz. Ilyen engedélyhez a másik két tanszékre nézve a rectorok és a tanácsosok többségének beleegyezése szükséges.¹⁾

A Decretales hatodik könyve (Liber sextus) és a családja (arbor consanguinitatis) előadására is választanak egy doctort, vagy legalább olyan egyént, a ki az egyházjogból a magánvizsgálaton már túl van s alkalmas voltáról általános a fel fogás, vagy legalább nincs ellenkező vélemény. Az ő akaratá ellenére azután semmiféle doctor sem adhatja elő ezt a tárgyat. Megválasztásukra nézve azon szabályok érvényesek, a melyek az említett négy tanár (doctor) megválasztásáról rendelkeznek. Leszámítva azt, hogy ezen tárgy előadására bolognai ember is választható. A kit erre megválasztanak, köteles előadni a Clementinákat is. S ezek előadására, a rendesen kívül, tarthat előadást csütörtökön, octávák alatt és olyan nem ünnepi napokon, a mikor egyébként szünet van. Ezért azonban szedhet minden tanulótlól dijat, a mely tiz és husz solidus között mozog. Ha azonban Andreae János maga akarná a Clementinákat előadni, akkor ezen rendelet érvénye megszűnik.²⁾

Az egyházi és a római jog doctorai, vagyis tanárai minden évben megesküsznek a rectorok előtt, hogy az egyetem összes statutumait megtartják, a rectoroknak a megengedett és tisztos dolgokban engedelmeskednek s a rectorok hívására megjelennek, valahányszor őket a főbedellus útján hivatja; ellenkező esetben husz bolognai solidust fizetnek. Közösen vagy egyenkint is elmennek a város házára és a városi hatóság, a kapitány s a nép vénei és más városi tisztviselők előtt előadják, a mit a rector rájuk bízott. A rectorok megkövetelik a tanároktól, hogy az esküt tizenöt nap alatt letegyék. S a melyik tanár a rectorok végső megkeresésére sem teszi le az esküt, annyi héten nem kap fizetést, a hány napig késik az eskü letetésével. A rectorok a tanácsosok vagy az egyetem előtt nem indítványozhatják valamely tanár fölmentését az eskü-

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 40. (A. III. 304—308.). — V. 5. Stat. Univ. Pad. II. 1. (A. VI. 416—418.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. II. 41. (A. III. 308.).

letételtől; sőt még ilyen indítványt el sem fogadhatnak, a tanácsosok vagy az egyetem kebelében történő tárgyalás végett.

Ha valamely doctor, a ki nem is ad elő, nem akarja letenni az esküt, husz bolognai solidust fizet s ezenkívül egyetlen egyetemi tanuló sem tehet előtte magán- vagy nyilvános vizsgálatot. S ha később leteszi is az esküt, a büntetés alól egy évig nem szabadul.

A melyik tanuló ezen rendelet ellen cselekszik, minden egyetemi jogát és kiváltságát elveszti s a bedellus ezt kihirdeti az iskolában. Ha pedig az illető nem hallgatója az egyetemnek, ennek tagja soha sem lehet; s ha a rector véletlenül bevénne is, a tanulók nem fogadják be társaságukba, sőt kerülniök kell.

Ezt a statntumot egy évben kétszer is ki kellett hirdetni: az előadások kezdetén az első punctum tárgyalásánál és a rectorok felavatása után tíz nap alatt.¹⁾

A rectorok a tanár részére helyettést csak egy, legfőlebb két előadásra engedélyezhetnek. Ha a hallgatók a helyettessel nem volnának megelégedve, másikat választanak maguknak; s a rectoroknak ebbe bele kell egyezniök.²⁾

A ki a maga vagy más útján arra törekszik hogy a Bologna város által adott fizetés többek között oszolja meg, vagy pedig egészen avagy részben megszűnjék: minden egyetemi jogát elveszti s ezt a rectorok nyomban közhírré is teszik. Elvesztett jogát csak negyven bolognai márka lefizetése után szeresheti vissza.³⁾

Előadások, szünetek és a tananyag. — A tanév a bolognai egyetemen október 10-ikén kezdődik; ha ekkor ünnep van, egy nappal később. Az előadásokat e napon kezdik a decretisták; s következő napon megkezdik a többiek is. Ezen határidőt még a rectorok és a tanácsosok sem tolhatják hátrább. S ezen célból az egyetemet össze sem szabad hinni, akár tanár, akár más ember-fia kérje is.

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 42. (A. III. 308—310.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. II. 4. (A. VI. 423—424.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 44. (A. III. 313—314.).

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 100. (A. III. 379.).

Első nap a decretista beszédet tart. Ennek végeztével a rector, a tanácsosok és minden egyetemi tanuló — már csak tisztességből is — a Domokosok egyházába mennek énekes misére, melyet a pap a Szent-Lélekről mond, megemlékezéssel (commemoratio) a Bold. Szüzzről. Ezen alkalommal a domokos-rend tagjai, a kik a mise allatt énekelnek, a rászaton (cancelli) belül állnak, a felső- és alsókart meg a tanulóknak engedik át.

Innét kezdve azután a rendes és rendkívüli tanároknak folytatniok kell az előadásokat s tetszésük szerint nem tarthatnak szünetet. Órájukat még valamely doctorandus nyilvános vagy magán vizsgálata miatt sem hagyhatják el. A rendkívüli óra idejét fölcserélni, későbbre vagy korábbra áttenni szabad, ha alapos ok van rá. Csütörtökön azonban — a midőn szünet szokott lenni azért, mert a hét folyamán nincs ünnep — a fizetéses rendes és rendkívüli tanárok rendkívüli tárgyat nem adhatnak elő. Szüneti napokon, melyeket Isten és a szentek tiszteletére rendeltek el, még az ismétlések is tilosak. Egyáltalán az a felfogás, hogy a szünet legyen igazi szünet.

Hogy mindenki tudja pontosan, mikor van szünet: a statutumok részletesen felsorolják az egyetem által előírt szüneti napokat. Ezek a következők: *Januárban*: Újév (1.), vízkereszt (6.), Sz. Antal (17.), Sz. Ágnes (21.), Sz. Vinczö (22.) és Pál fordulása napja (25.). *Februárban*: Gyertyaszentelő-Boldogasszony (2.), Sz. Balázs (3.), Sz. Ágotha (5.), Sz. Péter cathedrálja (22.), Sz. Mátyás apostol napja. *Márcziusban*: Aquinói Sz. Tamás (7.), Sz. Gergely pápa (12.), Sz. Benedek (21.), Gyümölcsoltó-Boldogasszony (25.) napja. *Áprilisban*: Sz. György (24.), Sz. Márk (25.) és Sz. Péter vértanu napja (29.). *Májusban*: Sz. Fülöp és Jakab apostol (1.), Sz. kereszt feltalálása (3.), Olajba főzött Sz. János (6.), Sz. Mihály ark. megjelenése (8.) és Sz. Salvator napja. *Juniusban*: Úrnappja, Sz. Procul (1.), Sz. Barnabás (11.), Ker. Szent-János születése (24.), Sz. János és Pál (26.), Sz. Péter és Pál (29.) s Sz. Pál emlékezete napja (30.). *Juliában*: Sz. Margit (13.), Mária-Magdolna (22.) és Sz. Jakab apostol (25.) napja. *Augusztusban*: Vasas Sz. Péter (1.), Sz. Domokos (4.), Sz. Lőrincz (10.), Sz. Klára (12.), Nagy-Boldogasszony (15.), Sz. Bertalan (24.)

és Ker. János fejevétele (29.) napja. *Szeptemberben*: Kisasszony napja (8.), Sz. kereszt felmagasztaltatása (14.), Sz. Máté apostol (21.) és Sz. Mihály arkangyal napja. *Októberben*: Assisi Sz. Ferencz (4.), Sz. Dénes (9.), Sz. Lukács (18.) s Sz. Simon és Judás (28.) napja. *Novemberben*: Mindenszentek (1.), Halottaknapja (2.), Sz. Márton (11.), Sz. Katalin (25.) és Sz. András (nov. 30.) napja. *Deczemberben*: Sz. Miklós (6.), Sz. Ambrus (7.), Boldogasszony fogantatása (8.), Sz. Lucza (13.), Sz. Tamás apostol (21.) napja s innen kezdve az év végéig bezárólag.

Ezen kívül szünet volt: húshagyó hétfőn és kedden, húsvét egész hetében és az előző héten, áldozó-csütörtökön, pünkösd napján és a két következő napon.

A statutum meghagyja, hogy a rectorok nem tehetnek indítványt újabb szünet behozatalára s ilyen indítványt tárgyalásra el sem fogadhatnak.¹⁾

Az előadások időnkinti felfüggesztését a statutum alkotói a hallgatókra károsnak tartották, mert ezeknek haszontalanul kellett az időt elvesztegetniök. Miért is kimondották a statutumban, hogy a rectorok csak a tanácsosokkal és segédekkel tárgyalhatnak az előadások felfüggesztésének okáról és idejéről. S ha közülök — beleszámítva mind a jelen-, mind a távollevőket — a kétharmad résznek az a véleménye, az előadások felfüggesztését javasolhatják az egyetem előtt. A mit azután ez határoz, az történik. Az úgynevezett »bölcsék« közreműködését az előadások felfüggesztésénél a statutum jövőre megszünteti.²⁾

Midőn olyan doctort temetnek, a ki már volt rector, vagy tényleg rector, vagy pedig a ki az egyházi avagy a világi jognak tényleges tanára: a temetés idejére eső előadások elmaradnak. De ha ezen a héten még esnék csütörtök, a melyen nincs előadás, az elmaradt órákat ekkor kell pótolni. Szünetelnek az előadások azon doctorok temetésekor is, a kik már nem tényleges tanárok, de husz éven át a bolognai egyetemen tanárkodtak, a rectoroknak engedelmeskedtek és az

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 43. (A. III. 310—312.). — V. 5. Stat. Univ. Pad. IV. 1. (A. VI. 466—468.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 94. (A. III. 375.). — V. 5. Stat. Un. Pad. IV. 11. (A. VI. 482—483.).

előírt esküt letették. Ugyancsak szünet van akkor is, midőn Bolognában biborost, pápai követet, a helybeli püspököt, a városi hatóságot, a kapitányt, a nép véneit és az egyetem négy reformátorát temetik. Bárki mást temetnek is, a reggeli előadásokat elhagyni nem szabad. S erre még a rectorok a tanácsosokkal együttesen sem adhatnak engedelmet. Azt azonban megtehetik a rectorok, hogy valamely nevezetesebb egyén temetésére délelőtt, az előadások felének megtartása után, egybehívják az egyetemet.³⁾

A rector az ő tanácsosaival vagy ezek nagy részével az összes statutumok kihirdetése után tíz napra kiválaszt hat tanultabb canonistát és ugyanennyi legistát, a kiknek még nincs magánvizsgálata. A kanonisták a magánvizsgálatos hallgatókkal és az előadó tanárok tanácsának kikérésével az egyházi jogi könyveket új pontokra (punctum) osztják. Ugyanezt teszi a hat legista a római jogi könyvekkel, a magánvizsgálatos hallgatók bevonásával és a római jogból előadó tanárok tanácsának felhasználásával. Ezen pontokra osztással Nagy-Boldogasszony napjára készen kell lenni. A pontokat két példányban leírják. Ezek egyikét az egyetem ládjába teszik; a másikat meg a jegyző kapja meg, hogy a tantermekben kihirdesse.

Az egyházi jogi műveknek pontokra osztásánál ügyelni kell arra, hogy a bünbánatról szóló szakasz egészen vagy jó részben a nagybőjt idején kerüljön előadásra, mert ezen időre való.⁴⁾

Az egyházi és római jog tanárai az előadást reggel azon pillanatban — nem előbb, s nem később — kezdik meg, midőn a Szent Péter templomban »Prima«-ra már elharangoztak. A ki másként cselekszik, minden egyes esetben kilencz bolognai solidust fizet. A harangozás előtt a tanár az egyetemen, vagy tájkán tartózkodik. Az előadás addig tarthat, midőn »Tertia«-ra harangoznak; tovább húzni nem szabad. Éppen ezért azt sem teheti meg a tanár, hogy valamely glossát csengetés

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 59. (A. III. 324—325.). — V. 5. Stat. Un. Pad. IV. 7. (A. VI. 478—479.).

⁴⁾ Stat. Un. Bon. 101. (A. III. 379—380.).

utánra hagy kijavítás, kiegészítés vagy felolvasás czéljából. A mint az előadás végének ideje elérkezik, mindegyik tanuló köteles elhagyni a termet tíz solidus büntetés terhe alatt.

A rendkívüli tanárok meg akkor kapnak bele az előadásba, midőn a Szent Péter templomban a »Nona«-ra beharangoztak; az előadást meg — bűshagyóig — addig tartják, midőn »Vesperas«-ra harangoznak; nagyobbjtn meg addig, midőn a Domokosoknak ebédre cseuetnek, — leszámítva azon esetet, ha a »Digestum novum« vagy az »Infortiatum« rendkívüli részeit adja elő; végül húsvét után akkor kötelesek kimenni, midőn ismétlésre (repetitio) harangoznak. Böjti napokon, vagy ha más ok van rá, »Tertia«-ra harangozáskor kezdik és »Nona«-ra harangozáskor végzik az előadást.

Minden tanárkodó doctornak kötelessége, hogy a mint a fejezetet (capitulum) vagy a törvényt tárgyalja, mindjárt fejtegesse a glossákat is, ha csak a tárgy természete más eljárást nem követel. S ha ezen eljárást esküvel kötött lelkismeretük nem követeli, a tanulók lármájára ne adjanak semmit.

A tanároknak a megállapított tananyagot (punctum) kellő időben és sorrendben kell elvégezniök. Az első óra nem számít, mert a tanárnak ekkor a bevezetéssel kell bajlódnia. De nem jó tekintetbe a második óra sem, mert ekkor meg a statutumok felolvasása veszi el az időt. S hogy a rendes tanárok a tananyagot a maga rendje-módja szerint elvégezzék, a ki közülök az egyházi vagy a római jogból tart előadásokat, a Szent Mihály napot megelőző két hét keretében köteles a rectorok által kiszemelt egyik pénzváltónál (campsor) huszonöt bolognai márkát letenni. Ennyit tettek le a rendkívüli tanárok is, s mindaz, a ki tanított és tandíjat (collecta) szedett. A pénzváltónak pedig meg kellett ígérnie, hogy a mint a rectorok vagy a főbedellus kívánja, a tanárok helyett nyomban fizet a nála elhelyezett összegből.

A tanár előadásában úgy jár el, hogy előbb előterjeszti a pontokat s azután fog a tárgyaláshoz. A melyik rendes tanár az első pontot (punctum) sem fejezi be, három bolognai márkát fizet; a melyik rendes tanár meg az első pontot befejezi ugyan, de a másodikhoz már nem fog, öt bolognai márkát a büntetésére; a ki meg a harmadikhoz nem jut el annak

módja szerint, tíz bolognai márkát lefizetésére köteles. S ha így a letett huszonöt márkát elfogy, nyolcz nap alatt újból köteles letenni ugyanennyit. S ha ezt elmulasztja, gyűjtés útján nem szedhet be semmit mincaddig, míg a rá büntetésül kirótt összeget és a huszonöt márkányi letétet le nem fizeti; eszik az egyetemi kiváltságoktól s ennek kihirdetése után egyetlen hallgató sem járhat az előadására. Mert különben az illető a hamisesküvő büntetése alá esik, tíz bolognai márkát fizet, egyetemi tisztséget nem viselhet, nyilvános és magán vizsgálatra nem bocsátható, még akkor sem, ha az illető tanár időközben rendbe hozta is a dolgát.

Ha a rendkívüli tanár nem végezi el az első punctumot, husz bolognai solidust fizet. Ez a büntetés minden punctumnál 20 solidussal emelkedik.

Egyetlen tanár sem tárgyalhat valamely pontot (punctum) tovább, mint a hogy meg van állapítva; legfőlebb egy előadással toldhatja meg. A ki ezt nem tartja meg, hamisesküvő számba megy és minden egyes esetben három bolognai márkát fizet. A rector a jobb és megbízhatóbb hallgatók tanácsára megteheti, hogy valamely pont tárgyalásának idejét néhány előadással megnyújtja.¹⁾

A mint a tanár valamely pontot letárgyal, megmondja a hallgatóknak, hogy most melyik rész következik. Ezt azután, ha megkezdik, végig kell fejtegetni. Ha a tanár a szöveg vagy a glossák kiegészítése végett előadásának egyik részét más tárgynak óhajtaná szentelni: ezt megteheti; de a hallgatókat előre kell figyelmeztetnie, hogy a megfelelő szöveget maguknak beszerezhessék. A melyik tanár ezen túlteszi magát, minden egyes esetért öt bolognai solidust fizet.

Ezen statutumot minden tanév kezdetén kihirdették az összes tantermekben.²⁾

A tananyag befejezésére nézve az 1432-iki statutumok is intézkednek. Ezek szerint, az egyházi és római jognak minden

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 101. (A. III. 379—380.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 44. (A. III. 313—315.). — V. ö. Stat. Un. Pad. IV. 2. (A. VI. 469—471.).

fizetése vagy tandíjat szedő doctora és baccalaureusa köteles maga, vagy akadályoztatása esetén a rectorok és a tanácsosok által kiszemelt helyettese, azt a könyvet vagy szakaszt (tractatus) befejezni, a melybe bele kapott; mert különben az egyetemnek huszonöt márkát fizet. Ha az illető a megkezdett könyvnek vagy szakasznak legfőlebb egy harmadrészét nem végezi el: az egyetem pénztárába husz márkát fizet; a hallgatóknak meg a tandíj felét visszaadja. Ha pedig a tananyag felének letárgyalása előtt felhagy az előadással: akkor büntetésül huszonöt márkát fizet és az egész tandíjat köteles visszaadni.

A »Decretum« és a »Decretales« tanárai a rendkívüli előadás anyagát augusztus hó elsejére, a rendesét meg szeptember elsejére végzik el. A Decretales hatodik könyvét és a Clementinákat szeptember nyolczadikára fejezik be teljesen. Ezen időre le kell tárgyalni Andreae János családfáját (arbor consanguinitatis) és a jog szabályairól (De regulis iuris) szóló részt is.

Ha a római jog tanárai a Codexet tárgyalják, a rendkívüli előadásokkal augusztus, a rendesekkel meg szeptember elsejére készülnek el. A mely évben meg a »Digestum vetus«-t adják elő, a rendkívüli előadásra szánt részeket Nagy-Boldogasszony napjára (aug. 15.), a rendes előadásra szólókat meg Kísasszony napjára (szept. 8.) végzik el. A »Digestum Infortiatum«, a »Digestum novum« és a »Volumen« anyagát rendkívüli módon előadók kötelesek az egész anyagot szeptember elsejére elvégezni.

Az előadások megkezdődése után tizenöt nap alatt köteles minden doctor megkezdeni a *rendkívüli* előadásokat azon tárgyból, a melyből rendes előadásokat tart. S azután két ízben tart ilyen rendkívüli előadást minden héten, a melyen egy napnál nincs több szünet s melyen az illető tanárnak ismétlése (repetitio), vagy vitatkozása (disputatio) nincs. Ha azonban a szünet egy héten több napra is terjed; vagy ha a tanárnak úgy is van ismétlése vagy vitatkozása: azon a héten csak egy rendkívüli előadásra köteles.

A mely egyházjogi vagy római jogi tanár tandíjat szed, sem a rendes, sem a rendkívüli előadást nem bízhatja másra

hacsak erre a rectoról és a tanácsosok többségétől megbízatása nincs. Mindössze is saját tetszéséből csak tíz rendkívüli előadást bízhat másra, de többet nem.¹⁾

Az egyházi és római jog rendes és rendkívüli tanárai a bolognai püspöki egyházmegye határán még annyira sem mehetnek túl, hogy csak egy előadást is mulasztanak vagy helyettes útján tartsanak. Ha azonban a tanárnak alapos oka van arra, hogy ne tartson előadást, először a hallgatókhoz fordul s tőlük kéri az engedelmet. Ha ezt megkapta, okait a rectorok elé terjeszti. Ha a rectorok az okok helyességéről meggyőződtek, a tanácsosokkal együtt száz bolognai márka, vagy ennek megfelelő érték letetését követelik a tanártól. S ez csak a biztosíték letétele után hagyhatja félben előadásait, de legfőlebb csak nyolcz napra. Ha előadást még tovább sem tart, a letétet elveszti. A melyik tanár meg ezen rendelkezést egészen figyelmen kívül hagyja, minden egyetemi kiváltságát elveszti; s ezeket csak az egyetem adhatja vissza neki, — de csak úgy, ha előbb az egyetemnek száz márkát lefizet. Ha azonban a tanárt az egyetem ügyei akadályozzák az előadás megtartásában, ez egészen más dolog. De ha a tanár az előírt módon megkapja is az engedélyt, hogy előadást nem kell tartania: még ezen esetben is köteles helyettesét állítani, a ki az előadásokat folytatja. Midőn azonban a szabadság ideje lejár, a helyettesét kiszólitja a munkából és maga áll be ismét a sorba.

A tanár ellenőrzésének igen szigorú alakját mutatja az, hogy a tanuló eskü alatt köteles volt a rectornál bejelenteni a tanárt, ha ez nem tartott előadást. Az előadások megtartására vonatkozó rendeletet a tanév kezdetén tizenöt nap alatt föl kellett olvasni.²⁾

A tanárok ellenőrzését célozta a következő intézkedés is: A rectorok a tanév megkezdődésekor négy egyházi vagy római jogi hallgatót, a kik papi emberek, titokban kiszemelnek. A négy közül kettő olasz, kettő meg ultramontán. A rec-

¹⁾ Stat. Un. Bon. Appendix. 105. (A. III. 387—389.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 48. (A. III. 323.). — V. ö. Stat. Un. Pad. II. 8. (A. VI. 428.).

torok előtt ezek három nap alatt esküvel fogadják, hogy a tanárt följelentik, ha ez nem tartja meg az egyetem statumait; ha nem jár be kellő időben az előadásokra; ha a vitatkozásokat elmulasztja vagy ha egyáltalán valamely büntetés alá esik. A rector azonban csak akkor köteles a tanár ellen föllépni, ha a négy közül legalább ketten vádaskodnak. Ha a rector ezen rendelkezést figyelmen kívül hagyja, nyolcz nap alatt husz solidust fizet minden egyes esetben az egyetemnek.¹⁾

A tanár nem bízathatja sem szóval, sem tettel az egyetemi hallgatót, hogy őt hallgassa. De nem teheti meg ezt a tanár biztatására a hallgató sem, sőt bárki sem. A ki megteszi, tíz bolognai márkát fizet. Egyik hallgató azonban a maga jó szántából ajánlhatja a másíknak, hogy melyik tanárt hallgassa.

Ezen intézkedéseket minden tanév elején és végén ki kellett a jegyzőnek hirdetni hamisesküvés büntetése és negyven solidus lefizetésének terhe mellett.²⁾

Isméltés. — Ha a tanárok valamit nem adnak elő, a hallgatók rendszerint elhanyagolják, s így nem is tudják. Miért is a statutumok meghagyják, hogy a tanár az egyes pontokból (punctum) nem hagyhat el sem fejezetet (capitulum), sem decretalist, sem decretumot, sem törvényt, sem paragraphust. Ha ezek közül valamelyik mégis elmaradt volna, a tanár a következő pontnál terjeszkedik ki rája. Nehéz decretalist, decretumot, törvényt vagy paragraphust ne hagyjon a tanár az előadás végére, ha arra van kilátás, hogy a esengetés majd megzavarja a tárgy kifejtését. Valamely doctor csak olyan decretalist, decretumot, törvényt vagy paragraphust adhat elő mint isméltést, a melyet a tanár reggel már kimérítően letárgyal. A melyik egyházi vagy római jogi doctor valamely törvényt, decretalist, decretumot vagy paragraphust isméltőleg fejtegetni elmulasztott: köteles őket tárgyalni azon pontban, melyet az illető törvény, decretalis, decretum vagy paragraphus magukban foglalnak; s egyuttal köteles kijelen-

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 22. (A. III. 284.). — V. 5. Stat. Un. Pad. I. 22. (A. VI. 409.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. II. 49. (A. III. 324.). — V. 5. Stat. Un. Pad. II. 9. (A. VI. 428—429.).

teni, hogy ez az isméltés azon napon történik, midőn az illető ponttal végez.

A tanárok (doctores) az isméltő előadást ilyen sorrendben végzik: Szent Lukács napját (okt. 18.) követő első hétfőn — ha nincs ünnep — az ad elő, a kit utoljára avattak doctorrá vagy jogosítottak nyilvános előadásokra. A következő hétfőn az, a kit ő előtte avattak fel vagy jogosítottak; és így tovább. Ha már egyszer valamennyin végiment, újra az előbbi sorrendben következnek. A doctorok egymás között a sorrendet föl is cserélhetik. A fejtegetés csak azon decretumra, decretalisra, törvényre vagy paragraphusra terjedhet ki, a mely az illető ponthoz tartozik.

A szükségből tartott isméltésekről senkit sem lehet kizárni; az önkéntesekből igen. Az önkéntes isméltések azonban nem mentenek föl attól, a mit a statutum előír. A tanár az isméltés előtti héten az utolsó előadási napon átadja egy lapon, hogy miről lesz az isméltés. A főbedellus ezt vagy még ezen a napon, vagy az isméltés napján közzéteszi. Ez főleg azért van, mert ugyanezen időben más doctor vagy baccalaureus ezen tárgyból nem tarthat isméltést. Az a doctor azonban, a kinek a hetében nincs ünnep s így csütörtökön nincs előadás: azon a napon és órában tarthatja az isméltést, a mikor neki tetszik.

Karácsony és husvét között nincs isméltés; ekkor a vitatkozások ideje van. Fehérvasárnap utáni hétfőn azonban — ha nincs ünnep — a legfiatalabb doctor megkezdí újra az isméltéseket és azután folytatják az ismeretes sorrendben, úgy, hogy augusztus elsejéig minden hétre egy isméltés esik. S ha az egyetem a tananyag pontjaira nézve egyeseknek vagy általában kedvezményt adna is, az isméltéseknek érvényben kell maradniok.³⁾

Vitatkozások. — Az egyetemi vitatkozásokról (disputatio) a statutumok készítői olyan meggyőződésben voltak, hogy általuk a tanulók bátorságra tesznek szert, a kétes dolgok meg az igazság erejéhez jutnak. Éppen ezért mondották ki, hogy a ki egyházi vagy római jogot ad elő és fizetéses tan-

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 45. (A. III. 316—317.).

széken ül, húshagyó után minden évben legalább egyszer köteles vitatkozni. A ki már huszonnégy éves tanár, helyettesítést állíthat a vitatkozásra. A vitatkozások sorozatát a nyilvános előadásokra legutóbb képezített doctor kezdi mindjárt a húshagyói szünet befejeztével. A következő héten a képezítést tekintve hozzá legfiatalabb folytatja, és így megy tovább sorban. A sorrendet azonban egymás között föl is cserélhetik. Ha a rector jónak látja, úgy is rendelkezhetik, hogy minden héten két vitatkozás legyen. Vitatkozást még a nagyhéten is lehet tartani. Egyáltalán a tanár csak olyan napon vitatkozik, a mely szünet. Az időpontra azonban vigyázniia kell, nehogy valamely ünnepélyes órát válasszon. A vitatkozások eltartanak pünkösdig. Ha azonban eddig a tanárokból nem futná is ki, nem köteles egyik tanár sem kétszer vitatkozni. Senki sem vitatkozhatik olyan tárgyról, mely meghasonlásra vezetne vagy botrányt okozna; a ki pedig ilyenről merne vitatkozni, egyetemi jogait és kiváltságait nyomban elveszti.

A vitatkozó tanár a vitatkozás tárgyának címét már nyolcz — a rectorok engedelméből hét vagy hat — nappal előbb köteles írásban átadni a főbedellusnak. Ez azután minden egyes tanár tantermében felolvassa a hallgatók előtt s ezenkívül még a hivatalában (statione) úgy kifüggeszti, hogy mindenki láthassa.

Vitatkozás alkalmával ott van a tanárnál mindaz a könyv, a mi a kérdéses tárgyról szól; a tanulók is elhozhatják a maguk könyveit, ha úgy tetszik.

A ki a nyilvános vizsgálatot még nem állta ki, az nem is vitatkozhatik; s az ilyennek a vitatkozásán egy hallgató sem lehet jelen.

Egy tanuló sem vitatkozhatik az olyan tanárral, a ki csak azért vitatkozik, mert a statutum elrendeli. Ha azonban a tanár a saját akarutából vitatkozik, a tanuló — a kit a tanár kiszemel — részt vehet a vitatkozásban.

A vitatkozás órájában vagy aztán, ha Nona után folyik a vita, egyetlen egyházi jogi vagy római jogi doctor avagy baccalaureus sem tarthat előadást; ha pedig ezt már megkezdte, félben kell hagynia. A tényleg tanító baccalaureusok, vagy a kik a magán vizsgálaton már túlvannak, kötelesek

jelen lenni a vitatkozásokon, — a canonisták az egyházi jogiakon, a legisták meg a római jogiakon. Aki ezt nem tartja meg, husz bolognai solidust fizet. A vitatkozásokon a rectoroknak is meg kell jelenniök; mert különben a hamisesküvő büntetése vár rájuk, ha csak alapos ok nem menti ki elmaradásukat.

A mint valamely tanuló vitatkozásra feláll, a vitatkozó tanár minden hamisság mellőzésével köteles őt, a mint csak teheti, hamisesküvés büntetése mellett, nyugodtan és jóindulattal meghallgatni. A szólásra jelentkezők közül a baccalaureusoknak elsőbbségük van; de még ezeket is megelőzik a licentiatikusok; ezeket meg az első padokban ülő nemesek. Ha azonban a jelentkezőknek semmi egyetemi fokozatuk sincs, a rectoroktól függ, hogy kinek adják a szólásban az elsőbbséget.

Egy és ugyanazon egyén pro és contra nem hozhat föl bizonyítékot.

Ezt a statutumot az egyetem jegyzője húshagyó előtt nyolcz nappal köteles kihirdetni a tantermekben; a rectoroknak meg kötelességök a statutumok érvénye fölött örködni.¹⁾

A mely doctor a vitatkozást vagy az ismétlést végzi, ezek megtörténte után a kérdést, a bizonyítékokat, a megoldást és a kijavított ismétlést összeállítja s olvasható betűkkel hárttyára írja, vagy pedig leírás czéljából másnak tollba mondja; de azt már nem teheti meg, hogy a tollba mondást másra bizza. Az így leirt vitatkozást vagy ismétlést ezek megtartásától számított egy hó lefolyása alatt átadja a főbedellusnak. Ha ezt elmulasztja, tíz aranyat lefognak a fizetéséből. Mind a vitatkozásnak, mind az ismétlésnek egy leirt példányát maga részére is megtartja. A vitatkozó köteles sorrendben megfelelni azon jogi tételekre, a melyeket vitatkozás közben ellene felhoznak. Ha ezen túlteszti magát, szintén tíz aranyat fizet büntetésül.²⁾

A hallgatók előadása. — Az egyetem hallgatója nem foghat bele valamely könyv rendkívüli tárgyalásába vagy

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 45. (A. III. 318—322.). — V. 6. Stat. Un. Pad. IV. 5. (A. VI. 475—476.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 47. (A. III. 322—323.). — V. 6. Stat. Un. Pad. IV. 6. (A. VI. 477—478.).

ismétlésébe a rector engedelmé nélkül. Ezt azonban a rector csak alapos ok következtében tagadhatja meg. Ha már megvan az engedelem, előadásait akkor tarthatja, a mikor akarja. De arra mégis vigyáznia kell, hogy nagybőjtben és egyéb bőjti napokon, midőn a tanárok »Nona«-kor kezdenek előadni, a hallgató a tárgyaláshoz nem foghat »Tertia«-kor, sem az ismétléshez »Tertia« idején, vagy a tanároknak a tantermekből kivonulásakor. Ettől egyedül a szükség esete ment föl.

A melyik hallgató — legyen akár bolognai, akár nem — a »Titulus«-t vagy »Tractatus«-t fejtegeti, a saját egyetemének öt bolognai solidust fizet. Ha pedig az »Institutiones«, a »Tres libri Codicis«, az »Authenticum«, a »Digestum vetus« vagy a Codex egy könyve, vagy a Decretalisok öt könyvének valamelyike, vagy a Decretumok valamelyik esete előadásához fog: tíz solidust fizet az egyetemnek. Ha meg a nagy »Volumen«-ből akar előadni, vagy pedig valamely tanár előadásait összefoglalja: husz solidust ad az egyetemnek. A ki meg azt mondja, hogy csak a »Titulus«-t vagy Tractatust akarja előadni és előadásában tovább megy, akár csak egy alkalommal is: a rendes illeték kétszeresét, vagyis tíz solidust fizet.

A ki még nem is doctor s rendkívüli előadásokat tart: sem maga, sem más útján nem követelhet a hallgatóktól valami illetéket; még akkor sem, ha időközben doctorrá avatják. Más részről a hallgatóknak is meghagyja a statutum, hogy az ilyen egyénnek ne fizessenek. Mindössze is az előadó iskolás (hallgató) mindegyik hallgató részéről csak öt bolognai solidusra számíthat.

A római jogból valamely »Titulus«-t vagy »Tractatus«-t csak az adhat elő, a ki az egyetemet öt évig hallgatta. A könyv (liber) előadásához pedig hat évi egyetemi hallgatás szükséges. A Decretumokból, vagyis az egyházjogból meg az adhat elő valamely »Titulus«-t, a ki négy évig látogatta az egyetemet. A Decretales, a Decretum vagy a Paragraphus előadásához meg öt évi egyetemi hallgatást követelnek. Ha valaki előbb az egyházi jogot hallgatta s azután átment a római jogra, vagy megfordítva: egy évet beszámítanak neki.

Mindezekről azonban a rector belátása szerint adhat fölmentést. De hogy ezen dologban visszaélés elő ne fordulhasson, a rector előtt az előadást tartó hallgatók mindegyike

köteles megesküdni arra, hogy hány évig hallgatta az egyetemet. Ha kiderül, hogy az illető hamisan esküdött, vagyis több évet vallott be: minden egyetemi kiváltságát elveszti.¹⁾

A kik az ismétlés vagy a »Vesperas« idején rendkívülileg fejtegetik az egyes könyveket vagy tractatusokat, hetenkint két ízben tarthatnak előadást; — leszámítva, ha a »Sextum«-ot, a »Clementina«-kat vagy a »Volumen«-t tárgyalják. A rectornak azonban itt is van fölmentő joga.²⁾

A hallgatók beiratkozása és esküje. — Ha új hallgató érkezik az egyetemre, az a tanácsos, a kinek a consiliariájába az illető tartozik, följegyzi a vezeték- és keresztnévét és ezt tíz nap alatt átadja azon egyetem pénztárnokának és rectorának, a melynek a tanuló tagja. Ugyanerre kötelesek a bolognai és az idegen repetitorok is saját új tanítványaikra nézve s ezek tanításához addig hozzá sem foghatnak, míg a rectornak esküvel meg nem fogadték, hogy ezen köteleességüknek megfelelnek. Maguk az egyetemi hallgatók is kötelesek újonnan érkező lakótársukat tíz nap alatt bejelenteni azon tanácsosnak, a kinek a consiliariájába az illető tartozik.

A rector az egyetem új hallgatóját bevezeti az anyakönyvbe és pedig úgy, hogy már a consiliariába osztás alapján meg lehessen különböztetni azoktól, a kik már beesküdött tagok (iurati).³⁾

A ki első alkalommal iratkozik be az egyetemre, az anyakönyvbe iktatásért tizenkét solidust fizet. A saját rectorának gondja van rá, hogy ezt az összeget egy hónap alatt lefizesse, ha tudniillik kiviláglik, hogy telik tőle. Azelőtt a kápolna részére is kellett még fizetni öt solidust; ezt azonban a statutum megszünteti. A kik már tagjai voltak az egyetemnek, az említett tizenkét solidust nem fizetik.⁴⁾

Ultramontánt az olaszok egyetemébe és megfordítva nem

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 52. (A. III. 325—327.). — V. 6. Stat. Univ. Pad. I. 27. és 28. (A. VI. 413—414.)

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 53. (A. III. 327.). — V. 6. Stat. Un. Pad. IV. 8. (A. VI. 479.).

³⁾ Stat. Univ. Bon. I. 17. (A. III. 276—277.). — V. 6. Stat. Univ. Pad. I. 18. (A. VI. 401—402. 1.)

⁴⁾ Stat. Un. Bon. 93. (A. III. 374.).

szabad fölvenni. S ha a rector véletlenül mégis fölvette volna a másik egyetemhez tartozó egyént a saját egyetemébe: a mint a dolog nyomára jő, nyomban köteles az illetőt a másik egyetem rectorához küldeni s visszaadja neki mindazt, a mit tőle kapott. A származás megítélésénél nem az dönt, hogy hol van az állandó lakása (domicilium); sem az, hogy az apja hovávaló: hanem, hogy ő maga hol született. S ha ezt nem lehet hitelesen kimutatni, a hallgató esküje dönt, a melynek letévését a rector tőle megköveteli. S ha ezt megtagadja, egy nemzetbe sem fogadható be. Ha valamely hallgatót teszem az ultramontánok megfosztottak az egyetemi kiváltságoktól, az olaszok nem fogadhatják be kebelükbe, — és megfordítva. S a ki befogadná, hamisesküvő számba megy és öt bolognai márkát fizet.¹⁾

A nem Bolognába, vagy nem a bolognai egyházmegyébe való hallgatók minden évben megesküsznek saját rectoruknak, hogy nekik a megengedett és tisztességes dolgokban engedelmeskednek, az ő meghívásukra megjelennek és az egyetem statutumait megtartják. Mindegyik rectornál van anyakönyv, melybe az esküt letett hallgatók nevét beírják. E mellett persze a jegyző is vezeti az anyakönyvet, miként a statutum előírja. Ebbe, vagy a rectornál levő anyakönyvbe nem szabad beírni olyan egyént, a ki Bolognába vagy a bolognai egyházmegyébe való. Az eskü letévésétől a rectorok senkit sem menthetnek föl; sőt a nemzet (natio) részéről végbement idézéstől számítva tizenöt napon túl nem is huzhatják. Maga az egyetem sem menthet föl valakit attól, hogy az esküt letegyje; mi több, a fölmentést nem is szabad kérelmezni s nem szabad a statutum idevágó pontját megváltoztatni. Mindössze is csak a király törvényes fiaira és testvéreire nézve tesz a statutum kivételt. A ki az esküt nem akarja letenni, minden tanteremben kihirdetik, hogy egyetemi kiváltságait elvesztette.

Az előbbi eskün fölül köteles minden egyetemi tanuló, a ki az iskola küszöbét átlépi, megesküdni, hogy az egyetem ellen sem szóval, sem tettel nem lesz; az egyetem hallgatóival

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 79. (A. III. 361.). — V. ő. Stat. Un. Pad. I. 29. (A. VI. 414.).

mindenütt tisztességesen és jó indulattal bánik; csak a saját vagy övéi sérelmeire keres orvoslást; mind maga, mind mások útján mindig csak az egyetem javát mozdítja elő.

Ezen esküről az egyetem jegyzője könyvet vezet. Ez az anyakönyv, a melybe a bolognai felesküdt tanulók nevét örök emlékezetül följegyzik.²⁾

Az egyetem statutumait ugyan minden évben felolvassák, de ha valaki mégis elfelejtené őket, lelküismeretileg nem esik a hamisesküvés bűnébe.³⁾

Promotio. — A ki az egyházjog doctora kívánt lenni, promotióra csak úgy jelentkezhett, ha az egyházjogot már hat évig hallgatta és előadta. Ha azonban az illető már öt vagy több évig római jogot hallgatott, akkor elég, ha az egyházjogot négy évig hallgatja. Ezen idő fele részében azonban hallgatnia kell a »Decretales«-t, egy évig a »Decretum«-ot, egy évig meg más tanulmányoz; továbbá a bolognai egyetemen elő kell adnia, avagy legalább is ismételnie, a Decretales öt könyvének egyikét, vagy a »Decretum«-okból egy tárgyat, vagy legalább is harmincz előadást. A négy évre vonatkozó határozat alól azonban a rector adhat fölmentést.

Római jogból csak olyant promoveálnak, a ki nyolcz, vagy legalább is hét esztendeig hallgatta és tanulmányozta a római jogot és előadta a Codexnek vagy a »Digestum votus«-nak legalább is egy könyvét, vagy az »Institutio«-kat, vagy a Codex úgynevezett három könyvét, vagy az »Authenticum«-ot, vagy pedig megtartotta az ismétléseket az előírt módon. Ha valakinél az előírt időből négy hónap hiányzik, ez nem akadály. Ha a jelölt három évig egyházi jogot hallgatott, ezt egy évbe tudják be neki; négy vagy öt évi egyházjogi hallgatást meg két évbe. Mindez azonban az esperes régi jogát nem érinti.⁴⁾

Az egyházi és a római jogból a doctorrá avatás (pro-

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 76. (A. III. 358—359.). — V. ő. Stat. Un. Pad. I. 23. (A. VI. 410.).

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 77. (A. III. 359—360.). — V. ő. Stat. Un. Pad. V. 2. (A. VI. 489.).

⁴⁾ Stat. Un. Bon. II. 55. (A. III. 329—330.). — V. ő. Stat. Un. Pad. II. 12. (A. VI. 430—431.).

motio) imígyen történik: A jelöltet saját nemzetének vagy consiliariájának, szükség esetén saját egyetemének a tanácsosa a saját rectora elé vezeti. Ez azonban csak úgy bocsátja maga elé, ha a jelölt be van anyakönyvelve és a szokásos esküt letette. Most azután a jelölt a rector előtt megesküszik, hogy az előadásokat az egyetem statutumai értelmében a törvényes időben hallgatta, tanulmányait elvégezte, az előadásokat és ismétléseket megtartotta.¹⁾

Ezen eskü letvése után a doctorandust a saját tanára — a kit tudniillik ő maga szemel ki azon tárgy collegiumainak tanárai közül, a melyre a promoveálást kéri — az esperesnek vagy helyettesének ajánlja. Ezt a rectorok megkérlik, hogy senki emberfiát se bocsássa magán vagy nyilvános vizsgálatra, ha csak az illető saját rectorának előbb le nem tette az esküt. Annál, a ki az esküt le nem tette, még a tanulók sem lehetnek jelen, midőn a vizsgálata folyik.

A bemutatott egyént nyolcz nap alatt meg kell vizsgálni. Ha a vizsgálat nyolcz napon belül nem megy végbe, a jelölt mást kér föl az ajánlásra; leszámítva természetesen, ha a jelölt maga az oka, hogy a vizsgálat nem volt megtartható. Kettőnél többen azonban senkit sem ajánlhatnak egy tudományágra történő promotiónál. Harmadik ajánlóról csak akkor lehet szó, ha ezt mind a két rector vagy helyetteseik megengedik. Ezen harmadik ajánlót mindenki köteles elfogadni; ez alól csak olyan ok ment föl, melynek alaposságát a rectorok is elismerik. A melyik doctor ilyen ok nélkül utasítja vissza a harmadik ajánlót, egy évre minden egyetemi kiváltságát elveszti és egyetlen doctorandus sem választhatja ajánlójául. S a mint a rectorok az ilyen visszautasításról a jelöltnek esküvel erősített állításából és egy tanúnak a vallomásából értesülnek, három nap alatt kötelesek az iskolában kihirdetni, hogy a visszautasított minden egyetemi kiváltságától megfosztották.

A tanároktól elvárja a statutum, hogy csak olyanokat bocsátanak vizsgálatra, a kik a magisteri tisztességre érdemesek.¹⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 54. (A. III. 327—328. 1.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 56. (A. III. 330—331.). — V. 5. Stat. Un. Pad. II. 13. (A. VI. 431—432.).

Mielőtt a jelöltet magánvizsgálatra bocsátanák, a jelenlevő rectorok előtt megesküszik, hogy promoveálása végett vagy fáradsága fejében sem rectorának, sem tanárának, sem a doctoroknak, sem hallgatónak, sem másnak mit sem adott, mit sem ígért s nem is fog adni. Leszámítva természetesen azon egyéneket, a kik részére a statutumok megengedik, vagy előírják az adományt; de ezeknél is szem előtt tartja a statutumok rendelkezését. Ezen eskü letvéseit nem a jelölt rectora követeli meg.¹⁾

A magánvizsgálatra menő kíséretében lakótársain, szomszédain és a vérrokon hallgatónak kívül öt olasz és öt ultramontán, vagy legfőlebb húsz lehet, az olaszokat és ultramontánokat összevéve. Ha azonban ezeknek volnának társaik, a kik a saját ruhájukban és költségén mennek: hozzájuk csatlakozhatnak. A ki meg még ezeken fölül akarna hozzájuk szegődni, húsz solidusig terjedő büntetés alá esik s vele a vizsgálat előtt álló egyén is. Éppen azért a rectorok, midőn ez náluk bemutatkozik, esküt vesznek tőle, hogy ezt a statutumot megtartja. Ha a jelölt útközben tanára háza előtt megy el, nem áll meg itt, hanem halad a maga útján.

A vizsgálat pontjait reggel jelölik ki, mielőtt az előadások kezdetére rendszerint harangoznak, vagy legalább mielőtt ezen harangszónak vége van. A vizsgálat még ugyanezen napon a meghívott tanároknak alkalmas órában megy végbe. Ezeket előző napon az esperes vagy helyettese hívja meg, hogy kellő időben megjelenvén, a pontokat kiadhassák és a kérdést végezhessek. Ők a kérdéseket és az ellenvetéseket a szöveg köréből veszik, de azokról a promoveálandónak nem szabad előzetesen tudomásának lennie. S erre mind a kérdezők, mind a promoveálandók megesküsznek a rector előtt. Mielőtt a jelölt a kérdésre felelt volna, egyik tanár a másiknak a kérdését ne adja fel; leszámítva, ha a tételt akarja vele megvilágítani.

A mint a vizsgálatnak vége van, egyenkint és titkosan szavaznak azon kérdésben: elfogadják-e vagy nem a vizsgálatot. A tanárnak mind a magán, mind a nyilvános vizsgálatnál úgy kell tekintenie a hallgatót, mint ha a saját fia volna.

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 54. (A. III. 328.).

S ha ezen érdemben valami kifogás merülne föl, a rectoroknak nyomban vizsgálatot kell indítaniok. S ha ebből az derül ki, hogy az illető csakugyan bűnös: három nap alatt ki kell hirdetni az iskolában, hogy egy évre minden egyetemi kiváltságát elvesztette.

Ezt a rendelkezést az egyetem jegyzője a sekrestyében, a rectorok és doctorok gyülekezetében, minden vizsgálat alkalmával felolvassa; mert különben öt bolognai márkát fizet.

A promoveálandó a vizsgálat napján vagy ezen alkalomból süteményt vagy bort sem a saját házában, sem másutt, sem a maga, sem más költségén nem szolgálhat fel, még azoknak sem, a kik társaságában vannak. A ki ezen túlteszi magát, minden egyetemi kiváltságát elveszti s addig vissza sem szerzheti, míg száz bolognai márkát le nem fizet. S ez alól még a rectorok sem menthetnek föl senkit; sőt még azt sem engedhetik meg, hogy valaki ilyen értelmű javaslatot tegyen. Ha pedig megteszi, ő is elveszti egyetemi kiváltságait. A statutumnak ez a pontja azonban — a büntetést tekintve — a Bolognában való egyetemi hallgatókra nem terjed ki. A jelölt azt megteheti, hogy az esperesnek vagy helyettesének, továbbá a vizsgálatnál szereplő tanároknak küld be harapni valót és bort, mielőtt a vizsgálatról távoznának.

Nem szabad az ilyen magán vizsgálatok alkalmával adományozni az egyetem közös és különleges tisztviselőinek sem azon felül, a mit a statutum megszab. A bor és az ételek beszerzésébe a jegyző és az egyes tanárok bedellusai nem elegyedhetnek; a jelölt kivánságára csak a főbedellus vehet részt a dologban.

A vizsgálat alkalmából a jelölt házában harsona vagy egyéb hangszer nem szólhat s táncolni sem szabad.

A statutumnak a lakmározásra vonatkozó részét a jegyző évenként kétszer kihirdeti. Az első alkalom akkor van, midőn a tanév kezdetén az első vizsgálatot tartják.¹⁾

A nyilvános vizsgálat a »Tertia« idején van. A mint megszólal a harang, megindul a menet a Szent Péter tem-

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 57. (A. III. 332—336.). — V. 6. Stat. Un. Pad. II. 14., 15. és 16. (A. VI. 432—435.).

plomba. Természetes tehát, hogy ekkor semmiféle előadást sem szabad tartani. S ha valaki előadás czéljából bement is a tanterembe, a mint a harangszót hallja, nyomban köteles kivonulni.¹⁾

Midőn a doctorandus a nyilvános vizsgálatra vonul, harsona vagy más hangszer nem szól. Előtte a bolognai esperes és a vizsgáló tanárok bedellusai lovagolnak; a rectoroknak azonban ezen nap nem szabad vele lovagolniok. Ha a jelölt ultramontán, akkor az ultramontán hallgatók; ha meg olasz, az olasz hallgatók kötelesek hazulról a Szent Péter templomba kísérni. Itt akkor nincs — t. i. a földön — sem fű, sem polyva.

Midőn a jelölt már a székesegyházban van, közvetlenül a nyilvános vizsgálat előtt, saját rectora kezeibe egész nyilvánosan esküt tesz le. Mivel az esküt letevő bolognai hallgató mind a két rector joghatósága alá tartozik, az esküt első ízben, vagyis az első vizsgálatnál, az ultramontánok rectora fogadja el, de egyúttal az olaszok rectora nevében is. Második esetben, vagyis ha egy más egyén kerül vizsgálat alá: megfordítva történik, tudniillik az illető az olaszok rectora előtt esküszik meg s ez egyúttal az ultramontánok nevében is elfogadja az esküt. Szóval felváltva megy a dolog. Ha a jelölt az előírt esküt nem akarná letenni, a rectorok nyomban megparancsolják az összes jelenlevő doctoroknak és hallgatóknak, hogy Szent Péter egyházából azonnal távozzanak; s velök maguk a rectorok is elmennek. A büntetést az esküt megtagadó jelölt nem kerül ki.²⁾

A templomból azután haza is kísérik az új doctort. Egy hallgatónak sem szabad ekkor úgy öltözni, mint a ki tánczra vagy tornára készül; még kevésbbé van megengedve maga a torna. Erre a doctorandusnak előzetesen meg kell esküdni, s ha ezt megtagadja, nem bocsátják nyilvános vizsgálatra. A statutum ezen kérdésben nem tesz különbséget a között, vajjon a jelölt bolognai-e vagy nem.

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 58. (A. III. 338.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 54. (A. III. 327—329.). — V. 6. Stat. Un. Pad. II. 11. (A. VI. 429—430.).

Az egyetem négy kürtöse köteles az új doctort a Szent Péter templomától hazáig harsona hangjai mellett ekísérni. Ezért mindegyiköknek minden egyes esetben tíz bolognai solidus, vagyis fél márka jár. De ha az új doctor a városban óhajt körüllovagolni, huszonöt solidus jár mindegyiknek.

Ha a jelölt a doctoratust, vagy akár csak a licentiatust is sikeresen letette, saját kívánságára kap róla bizonyítványt; de az egyetem pecsétjeért mindegyik egyetemnek húsz solidust s a jegyzőnek is az írásért és a hártáért ugyanennyit fizet.

A nyilvános vizsgálatról szóló statutumot a bedellus a tanév kezdetén, az első nyilvános vizsgálat előtt, minden tanteremben kihirdeti; s ezenkívül kifüggesztik még a központi könyvesboltban is.¹⁾

A doctoratus költségei a következők: A doctorandus fizet az egyetemnek három márkát; ennek a felét a magán vizsgálat előtt öt nap alatt, a másik felét meg a nyilvános vizsgálat előtt fizeti le. A promoveáló tanárok mindegyikének tíz-tizenkét aranyat, vagy tíz-tizenkét rőf (brachia) olyan posztót, melyből egy rőf fölér egy arany értékkel. A promoveáló tanárok a promotio napján ezen szövetből készült ruhába öltöznek a doctorandus tiszteletére. A melyik promoveáló többet követel, hamis esküvés büntetése alá esik és a kiszarolt összeg kétszeresét fizeti.

Az egyházi és római jog tanárai részére, a kik a vizsgálatoknál részt vettek, a doctorandus három márkánál többet nem fizet, és pedig ilyen módon: a pontokért és a magán vizsgálatért mindegyiknek legfőlebb negyven bolognai solidust; a nyilvános vizsgálatért meg huszat. Az a tanár azonban, a ki a vizsgálaton nem volt jelen, az illető alkalomra eső részből mit sem kap; leszámítva, ha az egyetem dolgai, saját betegsége vagy egyéb fontos ok miatt nem volt jelen. A ki ezen statutum ellen cselekszik, tíz bolognai márkát fizet és még a hamis esküvés bűne is a lelkén szárad. Mindegyik iuratus köteles tiltakozni, ha olyan hang üti meg a fülét, mely ezen statutum ellen szól.

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 58. (A. III. 336—338.). — V. ó. Stat. Un. Pad. II. 20. (A. VI. 439—440.).

Mivel megtörtént, hogy a vizsgálatok alkalmával a kérdező bizottságban sok tanár vett részt, azért kimondja a statutum, hogy a vizsgáló bizottságban az elnökkel együttesen tizenhat tanárnál több nem lehet. Ha pedig többen vannak, a doctorandus tizenhatnál többnek nem köteles fizetni. Azt még indítványozni sem lehet, hogy a vizsgáló bizottság tizenhatnál több tagból álljon. Ha azonban a vizsgáló bizottság maga látná jónak, hogy a régi szokásnak megfelelően számfelletti tagok is legyenek, ezen esetben a régi szokáshoz ragaszkodhatik. Az egyetem doctorai közül — a vizsgáló bizottságok leszámításával — senki sem lehet jelen a vizsgálatokon olyan czélből, hogy a jelöltektől ő is kapjon jutalékot; sőt még maga a jelölt sem juttathat az ilyenek valamit, még ha akarna is.

A jelölt azon összeget, melyet a magán vagy nyilvános vizsgálatért fizetnie kell, a főbedellusnál, az egyetem vagy a vizsgáló bizottság jegyzőjénél köteles letenni. Ezeknek a letétet el kell fogadniok; de ennek fejében a megszabott összegnél többet nem követelhetnek. Ha pedig másként cselekszenek, hivatalukat vesztik és a hamis esküvés büntetése vár rájuk.

Ha a jelöltet ketten ajánlják, akkor a letét a magánvizsgálatnál huszonnyolcz, a nyilvános vizsgálatnál meg tizen-négy bolognai márka. Más szóval, a két ajánló leszámításával, mindegyik bizottsági tagnak két, illetőleg egy márka esik. Ha azonban csak egy ajánlja, akkor ez az egy nem kap; a többi bizottsági tag meg az összegben megosztózik. Ha meg kettőnél több az ajánló, vagy a vizsgáló bizottsági tagok nincsenek a kívánt számmal: akkor annyit kell letenni, hogy magánvizsgálatnál mindegyiknek negyven solidus, nyilvános vizsgálatnál meg husz solidus jusszon.

A nyilvános vizsgálatkor a jelölt a főbedellusnak — az olasz az olasznak, az ultramontán az ultramontánnak — ruhát, vagy négy aranyat, a jegyzőnek meg tíz solidust ad. Ezért azután a jegyző jelen van minden nyilvános vizsgálaton, s az egyetem részére egy könyvbe bevezeti a nyilvános vizsgálatot tevők esküjét és képesítését. Ha ezt elmulasztja, azon esetben nem kap jutalékot, sőt még büntetés alá esik.

A jelölt azon tanár bedellusának, a ki a vizsgálatot vezeti, ruhát vagy legalább két aranyat ad, a mint tetszik. A fizetéses és folytonosan előadó tanárok bedellusai is kapnak egyenkint öt solidust. De a canonisták csak a canonista tanárokéinak, a római jogászok meg csak a római jogászokéinak adnak; s ezek is csak akkor, ha az illető bedellusok tisztességes és megfelelő ruhában voltak jelen. Ha egyáltalán nem voltak jelen, a jegyző vagy bedellus a létből a megfelelő részt két nap alatt visszatéríti.

A ki mind az egyházi, mind a római jogból egy napon állja ki a nyilvános vizsgálatot: az egyes bedellusoknak nyolcz solidust fizet; a főbedellusnak meg egy ruhát, vagy hat aranyat ad. Más pénzt vagy keztyűt azonban nem szabad adni.

A melyik jelölt az első vizsgálatot teszi, ha római jogász (legista), a római jogi vizsgáló bizottság bedellusának hat bolognai solidust, a jegyzőjének meg huszat fizet; a nyilvános vizsgálatkor meg ezek mindegyikének tíz solidust. Ha a jelölt canonista, a doctoratus elnyerésekor az esperes jegyzőjének három márkát és két solidust fizet. Az egyetem jegyzője mindegyik jelölttől — akár canonista, akár legista; akár ultramontán, akár olasz — hat solidust kap. Az ultramontánok főbedellusa a vizsgálatért mindegyik ultramontán jelölttől husz, mindegyik olasz jelölttől tíz solidust kap. Az olaszok főbedellusa meg a vizsgálatért mindegyik olasz jelölttől húsz, mindegyik ultramontán jelölttől tíz solidust kap.¹⁾

Baccalaureusnak azt nevezték, a ki az egyházi vagy a római jog valamely könyvének előadása nyomán tartott előadást, vagy pedig valamely törvényt vagy decretalist ismételt nyilvánosan a kérdésekkel és az ellenvetésekkel együtt, — az imént előírt módon és időben.²⁾

A ki a magisteri könyvet, vagyis a doctoratus jelvényét nem nyilvánosan, hanem egész csendben, magán úton kapja meg: ha az őt felavató tanárnak nem ad ruhát, akkor a főbedellusnak sem adhat ruhát vagy pénzt, — legyen az illető

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 59. (A. III. 338—342.). — V. ő. Stat. Univ. Pad. II. 17. (A. VI. 435—436.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 53. (A. III. 327.).

akár Bolognába akár máshová való. Ha azonban a jelöltnek nyilvánosan kellene a doctoratus jelvényét átvennie, akkor a fizetés alól nincs fölmentve.¹⁾

Egyetemi hallgatót távozásakor — leszámítva, a ki már mint doctor vagy mint leendő városi előjáró válik meg az egyetemtől a vissza nem térés reményében — másik egyetemi hallgató vagy lovas Bolognában és a városon kívül nem kísérhet; lakótársai azonban és még másik három, a kiket a távozó maga szemel ki, hozzá társulhatnak.

Ezen pontra nézve azonban a statutum készítői maguk különösen nyilatkoznak. Tudjuk, — úgymond — hogy ennek az ellenkezőjét tartották meg; miért is a rectorra hagyjuk, vajjon ez a pont érvényben maradjon-e, vagy ne.²⁾

Tandíj, az egyetem pénzes-ládája és pecsétje. — Bármelyik rendes vagy rendkívüli tanár csak a Szent András napja (nov. 30.) után következő nyolcz nap alatt szedhet tandíjat, de csak egy ízben. A ki ezt előbb is megtenné, ötven arany forintot fizet az egyetem pénztárába. Az egyházi és a római jog rendes és rendkívüli tanárai minden alkalommal csak egy arany forintot követelhetnek mindegyik hallgatójuktól. A »Notaria« előadói két ízben — Szent András nap után és május hónapban — szedhetnek ugyan tandíjat, de mindig csak fél forintot egy-egy hallgatótól. Ugyanígy áll a dolog az »Institutió«-k előadójával. A »Notaria« tanára azon könyveket, melyeket előad, minden évben két ízben adja elő és pedig egészen. Először kezdi Szent Lukács-nap után s virágvasárnap előtt befejezi; másodszor kezdi husvét után és Nagy-Boldogasszonyra bevégzi.

Ha a hallgató a tandíjat készpénzben nem tudja megfizetni, a tanár könyvet is fogadhat el tőle. De ha azután a hallgató a tandíjat lefizeti, a tanár a könyvet nyomban köteles visszaadni. S ha ezt a hallgató kérésére sem akarja megtenni, vagy pedig azt mondja, hogy a könyvet elvesztette: köteles a könyv értékét megtéríteni. S ha ezt a megszabott nyolcz nap alatt elmulasztja, a rektor felfüggeszti a tanításban; s

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 60. (A. III. 343.). — V. ő. Stat. Un. Pad. II. 21. (A. VI. 440.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 99. (A. III. 378.).

így marad, míg a hallgató kárát meg nem téríti. Az nem változtat a dolgon, ha a könyvet véletlenül veszítette el.

Ezt a rendeletet a jegyző a tanév kezdetén nyolcz nap alatt minden évben kihirdeti a tantermekben, az előadás tartama alatt. S a melyik rector ezen rendelet érvényben tartására nem ügyel, tíz márkát fizet.¹⁾

Az egyetem *pénzes-ládáját* a domokosok sekrestyájében őrzik és három kulccsal zárják s nyitják. Ezek közül mind-egyik rectornál van egy-egy; a harmadik kulcsot meg egy tanácsos őrzi, a kit fél évre az ultramontán, fél évre az olasz tanácsosok maguk közül szemelnek ki.²⁾

Az egyetem pénzes-ládájában van egy kicsi láda, a melynek kulcsát az egyetem ügyvédje (syndicus) őrzi. Ezen kis ládában tartják az egyetem pecsétjét. Ezzel csak olyan hártját vagy levelet pecsételnek meg, a melyről a rectoroknak, a rectorársaknak és azon tanácsosnak tudomása van, a ki azon időben a pénztárnak harmadik kulcsát őrzi; s a melyet előttük felolvasnak és ők helyeselnek. S ha ők a megpecsételést elhatározták, a pecsét rátevésénél mindegyiköknek jelen kell lenni s magukat senkivel sem helyettesíthetik, — még a rector utján sem. Bizonyítványt csak beanyakönyvezett vagy az egyetem testéhez tartozó tanulónak adnak s abba csak igazat szabad írni. Az előirt alakiség mellőzésével sem a rectornak, sem másnak nem adható meg a megpecsételés joga, ha csak az erről szóló határozatban a megpecsételés egyenesen nincs kifejezve s maga az engedély a statutumok alól való fölmentésen nem nyugszik.

A mult tapasztalatain okulva, elrendeli a statutum, hogy az egyetem testéhez tartozó egyén vagy az ő megbizottja a baccalaureatust vagy licenciatuszt igazoló levél megpecsételéseért mit sem köteles fizetni vagy ígérni; sőt a kiknek a megpecsételésnél jelen kell lenniök, vigyáznak, hogy a kinck ilyen levélre szüksége van, senki részéről se találjon akadályra.³⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. Appendix. 104. (A. III. 385—387.)

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 75. (A. III. 357—358.)

³⁾ Stat. Univ. Bon. III. 75. (A. 356—357.) — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 1. (A. VI. 487—488. l.)

A pénzesládában tartják az egyetem kiváltságleveleit is. Ezeket kiadni és más részére elküldeni nem szabad, ha csak a szükség ezt nem kívánja; de ekkor azután az ügyvédnek van gondja rá, hogy az iratok a ládába visszakerüljenek. A pápai, császári és királyi ajánlólevelek és kérvények csak az egyetem doctorai, licentiatusai, rectora vagy statutum-készítője részére adhatók ki.⁴⁾

III. FEJEZET.

Egyetemi tisztségek a bolognai jogi egyetemen a XIV. és XV. században.

Rectornak olyan *egyetemi hallgató* választható, a ki komoly életű, tisztos erkölcsű, kiválóan megbízható, higgadt, igazságos, az egyetemre kiválóan ajánlatosnak ígérkezik, legalább huszonöt éves, nem feleséges pap (clericus), papi ruhában jár és semmiféle szerzetes rendnek nem tagja.⁵⁾

Senki se törekedjék arra, hogy rectornak megválasszák; se maga, se más utján senki se támogasson valakit, hogy ezt a rectorásra segítse; s megfordítva, gonosz czélzattal senki megválasztása elé sem szabad akadályt gördíteni. A rectorválasztás előtt három héttel senki sem távozhatik a városból, ha csak alapos oka nincs. De ezen esetben is ezt esküvel igazolja a rector előtt és saját nemzete beleegyezését kikéri. Ezen tilalomnak az volt az oka, hogy így senki se menekülhessen el a rectorválasztás jogának gyakorlata és a rectorrá választatás elől. Ezt a rendeletet az egyetem jegyzője már-

⁴⁾ Stat. Un. Bon. III. 75. (A. III. 357—358.) — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 1. (A. VI. 487—488.)

⁵⁾ A padovai egyetem statutumai még azt is megkövetelik, hogy a megválasztandó rector már három évet töltött legyen az egyetemen. S a ki egyszer már volt rector, újból öt évig nem választható meg. Statuta Universitatis scholarium iuristarum Paduan. an. 1331. Lib. I. rub. 2. (*Denifle-Ehrle*: Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters VI. B. 386. l.)

czius hónapban kihirdette minden egyes tanteremben. Ha ezt elmulasztotta, öt márkája bánta meg.¹⁾

Ha a rector és a tanácsosok (consiliarii) a megválasztandó egyén korára nézve kételkednek, az illető esküje dönti el kérdést. Ha pedig külseje után, vagy egyéb körülményekből — teszem olyan egyházi hivatalt visel, a melyhez huszonöt év szükséges — meg tudják állapítani a huszonöt évet, akkor a megválasztandó egyén védekezésének nincs helye. Eddig a megválasztott rectorok mindegyike 80 márkát kapott, hogy a megválasztásakor vagy fogadásakor szokásos lakoma költségeit fedezhessék. A statutumok ezt a járadékot beszüntetik s egyúttal kimondják, hogy a rectorok megválasztásakor és fogadásakor lakomákat tartani nem szabad.²⁾

Mind az olaszok, mind az ultramontánok külön-külön választják rectorukat. Az ultramontánok rectorát az egyes nemzetek (nacio) kebeléből választják, — és pedig ilyen sorrendben: Első évben a francia, spanyol, provençei vagy angol nemzet köréből; a második évben a picardok, burgundok, poitiersiek, baszkok, toursiak, mansiak, chálonsiak, magyarok³⁾ és lengyelek nemzetéből; a harmadik évben meg a német nemzetből. Érdekes, hogy azután tovább milyen sorrendben megy a választás. A negyedik évben a legelől említett négy nemzetből; az ötödik évben a felsorolt nyolcz nemzetből; a hatodik évben ismét a négy, a hetedik évben ismét a nyolcz nemzetből; a nyolczadik évben meg a német nemzetből van a rector. A cseh nemzetből minden huszonegyedik évben választanak rector. 1317 előtt az utolsó cseh rector 1315. máj. 1-től 1316. máj. 1-ig volt.

Az olaszok meg ilyen sorrendben választják a rector:

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 3. (Arch. III. 258.). — Vessd össze: Stat. Univ. Pad. I. 3. (Archiv. VI. 386—387.). — Padovában a kihirdetés április havában történt.

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 2. (Archiv. III. 256—257.).

³⁾ A magyarok a padovai egyetemen is külön nemzetet alkotnak: »Naciones, de quibus premititur, sunt hec: »Theotonicorum duas habens voces, Boemorum, Polonorum et Ungarorum, Provincialium, Burgundium, Anglicorum cum Scottis unam, Cathalanorum cum Hispanis unam, et Ultramarinorum.« (Stat. Univ. Bon. I. 13. az Archivban VI. 399.).

Első évben a toscanai, második évben a lombardiai, harmadik évben meg a római nemzet kebeléből.

Ha azon nemzetben, a melyen a sor van, nem akadna rectornak való ember, vagy a megválasztott egyének a választást nem fogadnák el: akkor vagy az olaszok, vagy az ultramontánok egész egyeteméből kell választani a rector. Az ilyen eset azonban nem érinti az illető nemzet jogát a jövő választásra nézve. S viszont azon nemzet jogára sincs befolyással, a melynek kebeléből a rector ily helyettesítő módon kiszemelték.¹⁾

Az olaszoknál rectorválasztók: a régi rector, az új tanácsosok s ugyanennyi segéd (adiunct); de ezek nem lehetnek a régi tanácsosok közül. Az ultramontánoknál azok a rectorválasztók, a kiket az egyes nemzetek ezen célra megválasztanak. Az olaszok a május elseje előtti utolsó ünnepen, az ultramontánok meg május elsején választanak. Mindaz, a ki a rectorválasztásban résztvesz, köteles megesküdni, hogy minden szeretet, félelem, gyűlölet s könyörgés mellözésével, jó-hiszemüleg, család nélkül, s erejeből kitelőleg olyan rector választanak, a minőt a statutum előir. Erre felolvasták előttük a statutumok idevágó helyét.

Ha rectorválasztók valamelyike hiányzik, az olaszok a saját tanácsosaik közül csak segédtagot választanak a helyére; ha pedig ilyen nem volna, a saját nemzetük tagjai közül választanak valakit.

Ha az ultramontánok rectorválasztói közül hiányzik valaki, ezen esetben a távollevő rectorválasztó nemzete vagy consiliariája gondoskodik helyettesről. De ha a hiányzó rectorválasztó nemzetéből vagy consiliariájából senki sincs jelen, akkor a rector a tanácsosokkal választ új rectorválasztót, — és pedig más nemzet vagy ennek consiliariája kebeléből.²⁾

A rectorválasztás szavazólappal történik. Ezeket egy kis ládába teszik, hogy egyik a másik szavazatát meg ne tudhassa. A szavazólappra a megválasztandó rector nevét fölírják. A ki legtöbb szavazatot kap, az lesz a rector. Az nem

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 5. (Arch. III. 259—260.).

²⁾ Stat. Un. Bon. I. 4. (Archiv. III. 258—259.). — V. ö. Stat. Un. Pad. I. 1. (Archiv. VI. 385.).

jön tekintetbe, hogy hányan szavaztak vagy hogy hányan hiányoztak a választók közül. Ha a szavazásnál ketten vagy többen egyenlő szavazatot kapnának, akkor ezek között új választás történik. Ezen második szavásnál azonban csak ezekre lehet szavazni; más nevet tartalmazó szavazólap érvénytelen. Ha a szűkebb választásnál is az lenne az eredmény, hogy a szavazatok egyenlően oszolnának meg, s így többsége egyik jelöltnek sem lenne: akkor a rector az egyetemet szavazatai meg az egyenlő szavazatot nyert rector-jelöltekre nézve. A ki azután most megkapja a szavazatok többségét, az lesz a rector.

Míg a választás eredménye nyilvánosságra nem jut, vagy a megválasztott rector a hivatalt el nem fogadja: addig a régi rector hivatala nem szűnik meg. Ha a megválasztott rector ellen azt a kifogást hozzák fel, hogy nincs meg benne azon kellékek mindegyike, melyeket a statutum előír: ez az ügy az illető egyetem elé kerül. Ez azután még az nap írásba foglalja és a jegyzőnek átadja a dolgot. Most a másik egyetem rectora és tanácsosai négy nap lefolyása alatt megtartják a vizsgálatot. Későbbi kihallgatásnak nincs helye. S ha az óvást tevő ezen idő alatt nem tudja beigazolni állítását, vagy pedig a ki másként cselekszik: elveszti a jogát; s ezen tényt a másik rector az egyetemnek köteles értésére adni. Az illető azután csak úgy szerezhethi vissza elvesztett jogát, ha az egyetemnek tíz bolognai márkát fizet. De ha a választás ellen felhozott állítások valónak bizonyulnak: a régi rector a tanácsosokkal két nap lefolyása alatt egybehívja az egyetemet új választásra. Ez azután a leirt módon megy végbe.¹⁾

A mint a választás eredménye kiderül, a régi rector nyomban kihirdeti, hogy ki az új rector. Ha ő a kihirdetést bármily okból elmulasztja, az egyetem jegyzője köteles közhírré tenni, ki lett a rector. A másik egyetem rectora a kihirdetés után köteles öt rector-társul elismerni s a rectori jogok gyakorlatában nem szabad meggátolni. A kit rectornak

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 6. (Arch. III. 261—262.). V. 6. Stat. Univ. Pad. I. 4. (Arch. VI. 387—388.).

megválasztottak, ezt köteles elfogadni, — leszámítva azon esetet, ha a maga nevében már viselte a rector-ságot; vagy pedig ha alapos oka van a bizalom elől való kitérésre. Erről azonban a régi rector-t és a tanácsosokat meg kell győznie s az ok valódiságára még meg is kell esküdni.¹⁾ Ha ezt nem teszi meg, az egyetem előnyeiből és tisztességéből (universitatis commodo et honore) kizárják.²⁾ S ezt vissza sem szerezhethi, hacsak száz márkát le nem fizet. Ez az összeg a két egyetem javára esik.

A mint a rectorválasztás megtörtént és az eredményt kihirdették, a megválasztott új rector, ha jelen van, — mindjárt; ha pedig nincs jelen, akkor a régi rector által hamarosan egybehívandó legközelebbi gyűlésen megesküszik arra, hogy a bolognai egyetem hallgatója; nem felesleges pap; szerzetes fogadalma nincs; tőle telhetőleg gondoskodni fog arról, a mit a bolognai joghallgatók tanintézetének és egyetemének a java megkíván; a már alkotott és ezután alkotandó statutumokat, különösen a szavazás módjáról szóló új határozatot és az egyetem által elfogadott összes rendeleteket megtartja és az egyetemi hallgatókkal is megtartatja; hűségesen és hamisság nélkül gondoskodik róla, hogy a megfelelő időben alkalmas egyént választanak utódjának; rector-sága végeig megőrzi az egyetem pénzét, a mely kezei közé jut; rector-sága befejeztével egy egész hónapig Bolognában marad és tetteért szavatol, ha ellene valamit felhoznak; a büntetéspénz lefizetésében utódjának engedelmeskedik; ha pedig neki alapos okból távoznia kellene, maga helyett két kezeset állít. Ugyancsak köteles ilyen kezesekről gondoskodni akkor is, ha rector-sága idején egy hónapon

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 7. (Arch. III. 262.). — V. 6. Stat. Univ. Pad. I. 5. (Arch. VI. 388.).

²⁾ Hogy ez alatt mit értettek, a jedovai egyetem statutumaiból megtudjuk. Ezekben ezt olvassuk: . . . „privatus sit omni commodo et honore universitatis, ita quod nullus doctor sive scolaris emptionem, conductionem maxime domorum, vel aliam quocumque contractam per se vel per interpositam personam secum inire possit; et si doctor fuerit, doctorum consorcio sit privatus; si vero scolaris, ad nullos honores private vel publice admittatur” (Stat. Univ. Pad. IV. 18., közölve *Denifle-Ehrle*: Archiv f. Litt. u. Kirchengesch. VI. 487. l.).

túl, vagy a visszatérés reménye nélkül kellene távol lennie a várostól.¹⁾

A rector, midőn nyilvánosan megjelenik, fején menyét-prémes süveget visel. Míg a hivatala tart, fegyvert nem hordhat, hacsak mind a két — hegyeninni, vagyis olasz (citramontani) és hegyentüli (ultramontani) — egyetem nagyobb részétől erre engedelmet nem kap.

A rector helyettese évenként két teljes öltözetet — gyolesinget, talárist és köpenyt — kap; a két szolga meg csak egyet-egyet. Ha ezeket nem kapják meg, a rector a két egyetem részére 20 bolognai márkát fizet; s ezenkívül a helyettesnek és a szolgálknak jogukban áll keresetet indítani a rector ellen. A rectorok helyettesei még a rectorok távolléte esetén se menjenek bele a birságbüntetés megszabásába, főleg ha ezt valamely tanuló kéri; hiszen ez a jog a rectorokat illeti meg.²⁾

A megválasztott új rectort a másik egyetem rectora saját egyetemével együtt lakására kíséri a szokásos módon és harsonaszóval. Az új rector egy hó lefolyása alatt az egyetem összes statutumait átolvassa. Bologna város minden új hatóságát — a kapitányt is, — ezek hivataloskodásától számított tíz nap alatt, kötelesek a rectorok meglátogatni s nekik az egyetemet pártfogásukba ajánlani. A rectorok a másolókat, betűfestőket (miniatores), correctorokat, festékörzőket (minorum repositores), könyv-vakarókat (rasores librorum), könyvkötőket, hártvakészítőket, az egyetemi hallgatókat és mindazokat, akik az egyetem után élnek, megesküdtetik, hogy a rectoroknak és az egyetemnek engedelmeskednek és mindegyik iránt hűségesek maradnak.

A szorgalmi idő kezdetével, mindjárt az első, második vagy harmadik szüneti napon összehívják a rectorok az egyetemet és a statutumokat, vagy ezeknek legalább a harmadik könyvét felolvastatják. Ugyancsak a tanév elején az egyes tanterekben felolvastatják a statutumok azon részeit, melyek

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 8. (A. III. 263.), V. 5. Stat. Un. Pad. I. 6. (A. VI. 389.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 2. (Arch. III. 257.).

a doctorokról, az iskoláról, az előadások módjáról és egymásutánjáról szólnak.

Vigyáznak a rectorok arra, hogy az anyakönyvbe egyetemi hallgatónak (scholaris) olyant be ne írjanak, a ki jogot nem tanul vagy a ki az esküt le nem tette, — leszámítva, ha az eskü le nem tételére olyan oka van, a melyet a rectorok is elfogadhatónak találtak. Ha valamely egyetemi tanuló kívánja, kötelesek a rectorok a statutum azon részét mindegyik iskolában felolvasatni, a mely a tanulóra nézve különösen előnyösnek ígérkezik.

A statutumokat az egyetem jegyzője olvassa fel. Ha őt bármi akadályozza, az egyik rector parancsára a főbedellus végezi a felolvasást, még ha a másik rector nem akarja is.

A rectorok gondoskodnak róla, hogy az egyetem harangjai a megfelelő időben és módon szóljanak. Főleg arra ügyelnek, hogy a harangokat az ismétlések (repetitio) idején a kellő órában és időközökben huzzák meg. Az egyetem jegyzője révén április hónapban mindegyik osztályban kihirdetik, hogy ha van valakinek mondani valója az egyetem tisztviselőire, jelentse be a rectoroknak és a tanácsosoknak. Vigyáznak a rectorok arra, hogy az egyetem doctorai fizetésüket november hó elseje után megkapják. S ha ezeknek még január hó elsején sem adnak ki a pénzüket, akkor hetenkint legalább egyszer összehívják a tanácsosokat gyűlésre és határoznak róla, miként lehetne az illetőket fizetésükhöz juttatni. S ha a tanárok még márezius elsejére sem kapják kezeikhez a fizetésüket, a rectorokat és a tanácsosokat ezen ügyben mindaz a jog megilleti, a mivel az egész egyetem rendelkezik; az előadásokat azonban nem függeszthetik föl. A fizetését meg nem kapó tanár kérésére azonban az egész egyetemet is össze lehet hívni.

A rector a pénzbeli büntetéseket a tanároktól (doctores), tanulóktól és mindazoktól, a kik az egyetem kiváltságainak részesei, tíz nap alatt behajtja. A pénzbüntetés egyik fele a két egyetemé, a másik fele a két rectoré. A rectorok a maguk részéről nem mondhatnak le. Az egyetemre először jövők felvételi díján a két egyetem osztozik meg.

Az egyik rector megkeresésére a másik köteles a saját

tanácsosait melléje adni, ha az egyetem összehívásáról van szó. Az egyik rector és a tanácsosok többségének parancsára a főbedellus (bedellus generalis) köteles az egyetemet összehívni, ha a másik rector és a többi tanácsos tiltakozik is ellene. Máskülönb a statutumokban felsorolt eseteken kívül nem szabad összehívni az egyetemet, ha csak előbb a tanácsosok az egybehívásban meg nem állapodtak.

Ha az egész egyetem szavazásáról van szó, mindenekelőtt egybegyül az egyetem. Ezután mindegyik egyetem rectora és tanácsosai maguk közül két-két tanácsost kiszemelnek s ezek megszabják, mily alakban történjék a szavazás. A mely napon nincs előadás, az egyetemet reggel kell összehívni szavazásra. És pedig ha kilátás van rá, hogy a Tertia előtti idő közepén megkezdvén az ülést, Tertiára már el is végezik: akkor az említett időre kell harangszóval egybehívni az egyetemet. Ha pedig az ügy elintézése hosszabb időt követelne, akkor mise idejére, mikor egyébként előadásra szoktak menni, hívják össze az egyetemet. A rectorok vigyáznak rá, hogy az egyetem gyűlésén a főtárgy elintézése előtt semmiféle véletlenül fölmerülő ügyet ne tárgyaljanak. Az egyetem gyűlése olyan dolog átalakításához nem foghat, a miben a tanácsosok előzetesen nem állapodtak meg; leszámítva azon eseteket, midőn a rectorok ellen akarnak valamit felhozni, vagy midőn a tanácskozásban olyasmiről is szó esett, a mi a felszólalni akarónak nemzetét vagy személyét érinti.

A rectorok gondoskodnak róla, hogy az egyetem összes iratait a statutumok kihirdetése után egy hónapra írják át. Ha az iratok mennyisége hosszabb időt követel, ez ellen se tegyenek kifogást. A jövőben keletkező iratok átírásáról egy hónap leforgása alatt kell gondoskodniok. Az iratok eredetijét az egyetem levéltárába helyezik, hogy el ne vesszenek, miként eddig sokkal megtörtént. A rectorok feladata egy hónap alatt visszaszerezni azon iratokat és egyéb egyetemi tárgyakat, melyek elvesztéséről vagy eltékozlásáról értesültek s a melyek az egyetem multjára, jelenére vagy jövőjére vonatkoznak.

A rectorok évenként négy ízben utána járnak, vajjon az egyetem kápolnájában, mely Szent Mammus várában van, végzik-e rendszeren az isteni tiszteletet. Ha ennek elhanyagolá-

sáról győződnek meg, jelentik a dolgot a püspöknek vagy helyettesének s így gondoskodnak az állapotok megváltoztatásáról.

Az ultramontánok rectora rajta van, hogy a mit nemzetének többsége elhatározott, az egyesek megtartsák. De egyúttal arra is kell ügyelnie, hogy a nemzet határozata ne ütközzék az egyetem statutumába.

A régi rectorok hivataluk lejártával tíz nap alatt átadják az új rectoroknak az egyetem azon tárgyait, melyek a domosoknál vannak az egyetem ládjában. S hogy ez lehetséges legyen, az egyetem jegyzője ezen tárgyakról leltárt készít; s az átadás ennek alapján történik. Ha a régi rectorok ezen túltennék magukat, az új rectorok és a syndicusok huszonöt bolognai márka büntetéssel sújtják őket; s ha ezt nem fizetik meg, megfelelő büntetést szabnak ki rájuk.¹⁾

Az egyetemi hallgatók polgári ügyeinek rendes bírái a rectorok. Az már egészen tőlük függ, hogy az igazság kiderítésénél a rendes vagy a sommás eljárást követik-e a törvénylátás mellőzésével. A negyven solidusig terjedő ügyekben legfőlebb húsz nap alatt kell itélni. A kiváltságtól való megfosztás büntetését azonban nem szabad könnyen alkalmazni. Szükség esetén az ünnepnap bármely részében is bírászkodhatnak a hallgatók ügyében. Ezek, még ha van is kiváltságuk, nem kerülhetik ki a rector bíróságát. Ha azonban valamelyik hallgató azzal áll elő, hogy a rector igazságossága iránt ezért meg ezért gyanúja van: az ügy vagy a másik rector elé kerül, vagy pedig a kifogásolt rector olyan egyént szemel ki, a ki ellen az illetőnek nincs szava. Ha pedig valamely egyetemi hallgató ügyében nem egyetemi hallgató mondja, hogy nincs bizalma a rectorban; akkor ő a másik rectornak köteles előadni bizalmatlansága okait. Ez azután három nap alatt eldönti, hogy az okok elfogadhatók-e vagy nem. Ha igen, akkor a peres ügy ezen rector kezébe jut; ha nem, akkor a kifogásolt rector lesz a bíró.

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. II. (A. III. 266–269.) — V. 6. Stat. Un. Pad. I. 9. (A. VI. 392–394.) — Stat. Un. Bon. III. 98. (A. III. 378.) — V. 6. Stat. Un. Pad. IV. 13. (A. VI. 481.)

Egyetemi hallgató, vagy a ki ennek a kiváltságait élvezi, egyetemi hallgatót más bíró elé nem idézethet, csakis a rector elé, — leszámítva a püspököt és a doctorokat. A ki egyetemi hallgató-társát a bolognai városi község bírójá elé idézheti, egyetemi jogait elveszti.

Ha ultramontán és olasz hallgatónak van baja egymással, a vádlott rectora elé kerül az ügy. A rectornak az ilyen ügyeknél arra van fő gondja, hogy a felek kiegyezzenek. Ha a rectornak egyetemi hallgatóval vagy bárki mással van dolga, a másik rector a bíró, a ki azután a sértésért, bármilyen nagy, esetleg testi legyen is, elégtételt szerez rector-társának. Ha valaki akár szóval, akár tettel mind a két rector-t megsejti: ők az ügyet két nap alatt kötelesek az egyetem elé vinni. Ez azután belátása és a körülmények szerint dönt. A rectorok idézése és bírói határozata — legyen ez ítélet vagy egység — minden egyetemi hallgatóra s mindazokra, a kik az egyetem statutumaira megesküdtek, kötelező s azoktól föllebezni nem lehet. A rector bírói joghatósága alól sem a bolognaiak, sem más nem egyetemi hallgatók nem bujhatnak ki, — ha tudniillik egyetemi hallgatóval van bajuk. S ha megteszik, az egyetem nyújtotta összes kedvezményektől elesnek mindaddig, míg az illető tanulónak eleget nem tesznek és az egyetem részére hűsz solidust ki nem fizetnek. A kedvezmény megvonása abban áll, hogy bedellus vagy olyan egyén, a ki az egyetem statutumaira megesküdt, az illetővel nem érintkezhetik, neki segítséget, tanácsot vagy kedvezményt tiz bolognai solidus büntetés terhe alatt nem adhat.

A rectorok maguk tárgyalják, s helyettesre ne bízzák az eléjük tartozó ügyeket; kivétel alá csak a főntebb említett esetek tartoznak, vagy ha a peres felek úgy kívánják.

Ha egyetemi hallgatónak másolóval (scriptor), vagy más olyan egyénnel, a ki részese az egyetemi hallgatók kiváltságainak, a másolás díja vagy egyéb ok miatt van baja: az egyetemi hallgatónak esküje dönt olyan ügyekben, melyek a hűsz bolognai solidust meg nem haladják. Ha az egyetemi hallgató azt kívánja, hogy a másoló, vagy az a bizonyos ellenfél tegye le az esküt: ez köteles megesküdni, ha a rector úgy látja jónak. A rector köteles hetenkint kétszer — hétfőn és

pénteken —, kedden meg az egyetemes gyűlésen személyesen törvényt látni; akadályoztatása esetén társai vagy helyettesei közül rendel ki valakit. Ha a jelzett napok ünnepre esnek, a bíraskodás a következő napon meg végbe.¹⁾

A volt rectornak az a kiváltsága, hogy rector-utódjai előtt nem köteles megesküdni s a statutumok őt nem kötelezik, — leszámítva azokat, a melyek meg nem tartása az egyetem botránnyával járna. Azt, hogy botránny esete forog-e fönn, az időnkinti rectorok állapítják meg. A rectornak hivatala leteltével, a szállások kibérlése dolgában, másokkal azonos joga van.

A rector vagy helyettese nem élvezheti a rectori kiváltságokat, ha csak előbb hat hónapig egyhuzamban személyesen nem viselte a rector-ságot. S ha a rector csak ezen hivatala czimén élvezett kiváltságot, rector-sága végén, midőn syndicusok választása végett mind a két egyetem összejö, egyet a saját egyeteméből kiváltságolhat, de csak egy évre. Ha ezt a jogát ekkor nem gyakorolja, később már nem élhet vele. Ha pedig valakit így kiváltságolt, ezen később nem változtathat. Ha pedig a rectornak hivatalán kívül is örök kiváltsága van: a saját egyetemén kívül kettőt kiváltságolhat, — az egyiket örökre, a másikat egy évre.

Hogy mit értettek az ilyen kiváltságok alatt, ezt is megtudjuk a statutumokból. Ezek szerint az egyetem tehetőségei nagy számmal élvezik a mentességet. Ez csak a közgyűlésekre és azon dolgokra terjed ki, melyek a kiváltságok között fel vannak sorolva; — a tanácskozásokat, adókat és egyetemi fizetéseket azonban nem érinti.²⁾

Ha a rector eltávozik, helyettesül csak olyant tehet, a ki a rector nemzetéből való. Megteheti azonban helyettesül rector-társát is, vagy pedig a nem saját nemzetéhez tartozó egyént is, ha a maga nemzetében nem volna arra való ember. Az ilyen eset azonban nem érinti sem a rector, sem a helyettesül kiszemelt egyén nemzetének jogát a jövő rector-választást

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 10. (A. III. 265—266.) — V. ü. Stat. Univ. Pad. I. 8. (A. VI. 390—391.)

²⁾ Stat. Un. Bon. I. 9. (A. III. 264.) — V. ü. Stat. Un. Pad. I. 7. (A. VI. 390.)

illetőleg. A helyettes rector köteles letenni az esküt. Ha a rector egy hónapnál továbbra távoznék el, a helyettes kiszemelése saját egyetemének tanácsosait és rectorválasztóit illeti meg. Ezeket a másik egyetem rectora három nap alatt egybe hívja s ők megválasztják az új rector-t.

A rector hivataloskodása tartama alatt az egyetem engedélme nélkül egy hónapnál hosszabb időre nem távozhatnak. Ha egy hónapnál huzamosabban akarna távol lenni, akkor helyettest maga helyett nem állíthat s az egyetemet sem kérheti, hogy ez hagyja meg a helyettest: hanem megválasztatja az új rector-t. Vagyis a másik egyetem rectora három nap alatt összehívja a távozni készülő rector egyetemének tanácsosait és rectorválasztóit s ezek megválasztják az új rector-t. Gondoskodik továbbá ezen esetben a rector a négy syndicus megválasztásáról is. S ha ezt hivatalának bevégeződése előtt elmulasztaná, a helyettes rector hat nap alatt megválasztatja a syndicusokat.¹⁾

Míg a helyettes rector választása meg nem történik, a tényleges rector az egyházi és római jogból a vizsgálatot el nem fogadhatja. Ez azért van, hogy kénytelen legyen a helyettes rector-t megválasztatni. Ez azonban hat napon túl nem terjedhet. Ha pedig a tényleges rector elfogadná is a vizsgálatot, a rector-ságot mégis üresnek tekintik, s a másik rector három nap alatt összehívja a rectorválasztókat választásra. Itt a rector elnököl, de szavazata nincs.²⁾

Az ultramontánok nemzeteinek *prépostja* és *perjela* (prae-spositus, prior) sok visszavonást okoztak, a rectorok joghatóságát valósággal megzavarták. Miért is elrendeli a statutum, hogy az ultramontán nemzetek préposti és perjeli hivatala — vagy bárhogyan nevezzék is a nemzetek fejét — megszűnik. A ki ezt a tisztséget ismét életre kelti vagy pedig elfogadja: minden egyetemi kiváltságát elveszti és tíz márkát fizet.³⁾

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 12. (A. III. 269—271.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 10. (A. VI. 395—396.). — A padovai egyetem már a rector *vicariussáról* is rendelkezik; a bolognai statutum ezt még nem ismeri. (Archiv. VI. 397.)

²⁾ U. ö. 270. l.

³⁾ Stat. Un. Bon. 97. (A. III. 378.)

Az ultramontánok rectorának megválasztását követő első vagy második ünnepen megválasztják a négy *syndicust*. Az olasz tanácsosok is, meg az ultramontánok is két-két *syndicust* választanak, de egyik sem azon nemzetből, a melyből a rector való. A megválasztottak neveit az egyetemen kihirdetik.

A négy syndicus, megválasztatásuk után egy hó lefolyása alatt, de semmi esetre sem huszonnégy nap előtt, az új rectorokkal egyetemben elmarasztalja vagy fölmenti a régi rectorokat és pénztárnokokat (massarii) mind a pénzkezelésre, mind a hivatalukkal összefüggő tényekre nézve, a család vagy hanyagság alól. Az ő ítéletüktől nincs föllebbezés. A ki föllebbez, ugyanazon büntetés alá esik, mint a ki a rector ítéletét föllebbezi meg. Ha azonban a régi rector azon véleményben van, hogy igazságtalanul marasztalták el: az ő kérésére három nap alatt kirendelik a tanácsosokat, a kik előtt azután előadhatja a panaszát. A tanácsosok meghallgatják ezután azt is, a mit az új rector és a syndicusok saját eljárásuk támogatására fel akarnak hozni. A mint a kihallgatásnak vége van, a tanácsosok — a rectorok nélkül — ítélnék a dologban. Ha a régi rector és a pénztárnokok a hónap lefolyása alatt az új rector által is elismert alapos okból távozni akarnának, olyan kezeseket kötelesek állítani, a kik az új rector és a syndicusok szerint is eleget tudnak tenni a fölmerülhető követelményeknek. S ha megtörténnék az, hogy valamelyik egyetemi hallgató a rector-t hivataloskodása leteltével gonosz szándékkal megtámadná: nyolcz nap alatt köteles olyan elégtételt adni, a minőt az új rector és a négy syndicus jónak lát.¹⁾

Az egyetemnek egy közös *ügyvédje* (syndicus) van. Őt a két rector és a tanácsosok választják szótöbbséggel. Az egyetem és a hallgatók ügyeit a bolognai és egyéb hatóságok előtt ő képviseli. Ha távozik, alkalmas helyettest állít maga helyett. Fizetése tizenkét bolognai márka. Ezt fele részben az olaszok,

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 13. (A. III. 271—272.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 18. (A. VI. 403.).

fele részben meg az ultramontánok pénztárnoka fizeti ki Lucznap (decz. 13.) és karácsony között.¹⁾

A *tanácsosok* (consiliarii) száma harmincznyolez; ezek fele olasz, fele meg ultramontán. Az ultramontánok az egyes nemzetek kebeléből az eddigi arányban küldik a tanácsosokat. Az olaszoknál a római nemzet is, meg a toscanai is hatot-hatot, a lombárdiai meg hetet küld. Ha közülök bárkit kell helyettesíteni, a helyettest csak azon consiliariából lehet venni, a melyből a hiányzó tanácsos való. Ha azonban az illető consiliariából senki sincs az egyetemen, vagy ha van, nem olyan egyén, a ki tanácsosnak való volna: akkor a rector gondoskodik tanácsosról. Ez azonban az illető nemzetnek vagy consiliariának a jogát jövő esetre nem érinti. Ha pedig a kérdéses consiliariából csak egy van az egyetemen és pedig hivatott egyén, s ő maga magát ajánlja: a rector köteles őt tanácsosnak elfogadni, még pedig több éven át is. Rendszerint azonban a tanácsos egy évnél tovább nem viselheti a hivatalát.

A kit tanácsosnak megválasztanak, köteles elfogadni. Ha az el nem fogadásra olyan erős oka van, hogy a rector is alaposnak találja, neki még az ok fontosságára meg is kell esküdni.

Mind az ultramontán, mind az olasz nemzet (esetleg consiliaria) maga választja a tanácsosait, és pedig szavazólapokkal, miként a rectorokat. A választásnál nincs helye a korteskedésnek és a lármának. Tanácsosnak erkölcsös, megbízható, higgadt és az egyetemen különösen javára szolgáló egyént kell választani. Az ultramontánoknál a nemzet, az olaszoknál a régi tanácsos választja meg az újat a rector-választó egyetemen, de csak saját nemzete (esetleg consiliaria) kebeléből. Szökőévekben azonban nem a régi tanácsosok, hanem a nemzetek (esetleg consiliaria) választják az új tanácsosokat, hogy ezentúl egyes városok, helyek, nemzetek vagy egyházak ezt a hivatalt ne tarthassák állandóan a kezükben.

A ki nemzetétől vagy consiliariajától a leg több szavazatot kapja, azt megválasztott tanácsosnak tekintik. Ha egy

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 23. (A. III. 285.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 1. (A. VI. 441—442.).

másik csak néhány szavazattal kapott kevesebbet, a saját rectora üdvözli őt.

Ha a tanácsos beteg, vagy valami akadályozza, vagy egy hónapnál rövidebb időre távozik: maga helyett mást nem állíthat, s ha állítana is, a rector az illetőt el nem fogadhatja; hanem a saját rectora, a jelenlevő tanácsosok többségének beleegyezésével, ezen egy alkalomra egyet kiszemel az egyetemi hallgatók közül. Ha azonban a tanácsos egy hónapnál továbbra vagy pedig örökre elhagyja Bolognát, akkor a rector és az egyetem jegyzőjének jelenlétében megnevezi hivatalbeli utódját. Ha az ilyen tanácsos akár egy hónapnál előbb visszatérne, többé nem kapja vissza az állását. Ha pedig úgy hagyja oda az állását, hogy utódját nem jelöli ki: akkor a rector a tanácsosokkal, vagy az illető nemzettel, esetleg consiliariával szemeli ki az utódját. Éppen így történik, ha a tanácsos egy hónapnál tovább beteg.¹⁾

Határozathozatalhoz a tanácsosok kétharmadának jelenléte szükséges. A mit azután a jelenlevők többsége akar, az határozat. Két tanácsos kivánságára a rectorok elrendelik a szavazást; és pedig, ha két tanácsos úgy kívánja, a titkosat. Ez golyóval vagy babbal történik.

A melyik tanácsos nem megy el a gyűlésre, a rector őt bolognai márka büntetéssel sújtja, ha csak meg nem esküszik, hogy a meghívásról nem volt tudomása, vagy hogy elfogadható akadály tartotta vissza. Miért is a tanácsosok összejövetelén a rector legelőször is arról győződik meg, ki hiányzik. A távol levőknek kellő időben igazolniok kell magukat.

A tanácsosok tárgyalásán olyan egyén, a ki nem tanácsos, nem jelenhetik meg. A rector és a tanácsosok többsége azonban bárkit meghívhat a tanácskozáásra. A rector társát is — legföllebb kettőt — behívhatja a tanácsosok gyűlésére, ha az illető megfelelő ruhában van. Ő azután részt vesz a tanácskozásokban; de első alkalommal meg kell esküdni, hogy igaz tanácsot ad és a titkot megtartja. Szavazni azonban nem szavaz. A rector társai azonban semmiféle részleges érdeket

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 14. (A. III. 273—274.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 12. (A. VI. 397—398.).

nem támogathatnak és az egyetem ügyeit Bolognában nem tárgyalhatják, — csak nyilvánosan és a bedellus által egybehívott gyűlésen.

Az már egészen a rectoroktól függ, hogy a főbedellust és a jegyzőt beeresztik-e a tanácsosok gyűlésére. Ha a két rector külön véleményen van, azé dönt, a ki tiltja a megjelenésüket.¹⁾

Midőn az egész egyetem összegyűl, — teszem rectorválasztásra — a rectorok széke melletti padokban csak a tanácsosok és azok ülnek, a kiket a rectorok odahívnak. Ha más valaki ül ide, tíz bolognai solidust fizet. A rectorok meg a hamisesküvés büntetésébe esnek; ha ezen rendeletet nem tartják érvényben.²⁾

Hivatala kezdetén mindegyik tanácsos köteles az általános eskün kívül a rector előtt még arra is megesküdni, hogy a mire mint egyetemi hallgatók kötelesek, ezentúl is teljesítik; hivatalukat hűségesen végzik; a rector hívására megjelennek, ha csak őket alapos ok vissza nem tartja; a tisztségekre vonatkozó statutumot hűségesen megtartják; a tanácsosok tárgyalásának titkait nem árulják el senkinek, s így nem fődik föl előre, hogy hivatalukban mit cselekesznek, mit nem; határozott és biztos ígéretet senkinek nem tesznek; ha a rector tőlük tanácsot kér, igaz tanácssal szolgálnak neki; ha egy hónapnál huzamosabb időre távoznak az egyetemről, előbb a statutum szerint saját nemzetükből (esetleg a consiliariából) alkalmas helyettést állítanak vagy pedig gondoskodnak róla, hogy a nemzet állítson.³⁾

A mint a két rector megválasztották, a legközelebbi első, második vagy harmadik ünnepnapon összegyűl az egyetem, hogy magának *jegyzőt* (notarius) válasszon. A jegyző hivatala egy évre terjed. De ha az egyetem egybejövetelekor a rector azt látja, hogy a bizalom a régi jegyző iránt igen nagy, nem is bocsátja szavazásra a kérdést. Ha azonban a vélemények

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 16. (A. III. 274—275.). — V. ő. Stat. Univ. Pad. I. 15. (A. VI. 400—401.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 78. (A. III. 360—361.).

³⁾ Stat. Univ. Bon. I. 15. (A. III. 274.). — V. ő. Stat. Univ. Pad. I. 14. (A. VI. 400.).

megoszlanak, golyóval vagy babbal megszavaztatja az egyetemet. S ha az sül ki, hogy az egyetem új jegyzőt akar, akkor a rectorok és a tanácsosok három nap alatt megválasztják az új jegyzőt. A megválasztáshoz szótöbbség szükséges; de a régi jegyzőt nem lehet megválasztani. A jegyző évi fizetésének felét az év végéig visszatartják. S ha iránta ekkor a bizalom nem újul meg, addig nem kapja meg a visszatartott összeget, míg az egyetem és a tanulók összes iratait vissza nem szolgáltatja. Ha pedig újra jegyző lesz, akkor az előző évi fizetésének a hátralevő részét is megkapja.

A jegyző a rectorok előtt így esküszik meg: A rectoroknak engedelmeskedik és bármelyikök hívására megjelenik; az egyetem tisztességét és javát jóhiszeműleg előmozdítja; az egyetem statutumai által előírt kötelességét teljesíti; a rector, a tanácsosok és az egyetem által rábizott titkokat megőrzi.¹⁾

A jegyző az egyetem által megállapított tananyag-pontokat (puncta) az nap hirdeti ki az egyes tantermekben, midőn az illető punctum befejeződik.

Megszabott időben felolvassa a statutumok bizonyos pontjait vagy a melyek felolvasását egyik vagy másik rector, esetleg mind a kettő elrendeli. Midőn a rector bíraskodik, vagy midőn a tanácsosok összegyűlnek és az egyetem is együtt van, a jegyzőkönyvet vezeti. Ünnepélyeken, temetéseken és körmenetekben, midőn a rectorok az egyetemmel vagy legalább bizonyos hallgatókkal kivonulnak, ő is résztvesz, sőt előttiük megy. Az egyetem által elküldött levelekről egy könyvben jegyzéket vezet s gondoskodik róla, hogy — a mennyire lehet — minden ilyen levélnek a másolata is meglegyen. Az egyetem összes kiváltságleveleinek tartalmát két könyvbe bevezeti, hogy ha valamelyik hallgató kíváncsi az egyetem kiváltságaira, megtekinthesse őket. Ezen könyvek a rectornál vannak letétben.

A jegyző személyesen végezi teendőit. Ha testi szükség miatt az iskolákban nem tudná felolvasni azt, a mi kötelessége, a főbedellus teszi azt meg helyette.

Az egyetem jegyzője évenként mindegyik egyetemről 20

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 24. (A. III. 285—286.). — V. ő. Stat. Univ. Pad. III. 7. (A. VI. 445—446.).

bolognai márka fizetést kap. Ezenkívül jár még neki az egyes ügyiratok után is bizonyos összeg. Ezeket az egyetemhez tartozók részére nyolcz nap alatt köteles kiállítani; mert különben a hamisesküivő büntetése és tíz bolognai márka lefizetése vár rá.¹⁾

Az egyetem jövedelmeinek kezelésére választottak két *pénztárnokot* (massarius). A választás így történt: A rectorra avatás után hat nap keretén belül a rectorok mindegyike összehívja saját tanácsosait. Ezek azután külön-külön, szavazólappal választanak két-két egyént, a kik tudniillik a legtöbb szavazatot kapják meg. Most a két rector és az összes tanácsosok, szavazólappal egyszerre történő szavazás útján, egyet-egyet választanak az olaszok és az ultramontánok jelöltjei közül.

Ha azonban valamelyik egyetem tanácsosainak szavazatából az sülne ki, hogy a két helyre nem ketten, hanem többen kaptak legtöbb szavazatot, akkor ezek mindegyike felett kell szavazni a két rectornak és az összes tanácsosoknak. Azt azután, a ki legalább is a szavazatok felét megkapja, megválasztott pénztárnoknak tekintik. A választást el kell fogadni, ha csak alapos okot nem tud felhozni. Ennek elfogadhatóságát azonban a rectoroknak és a tanácsosoknak is be kell látniok; neki magának meg még meg is kell esküdni az ok valódiságára. Ilyenkor azután mást választanak helyébe. Ha azonban a megválasztott egyénnek nincs alapos oka, akkor el kell fogadnia a választást, s erre átadják neki a pénztárnoki pecsétet.

Első dolga azután, hogy megesküszik hivatalának hűséges vitelére. Maga helyett száz bolognai márka erejéig alkalmas kezest állít; vagy legalább a saját nemzete áll jót az ő hűséges sáfárkodásáról. Az egyetemi fizetéseket a pénztárnosnál teljesítik. Ha más valaki, teszem a jegyző is fogadna el valakitől pénzt valamely fizetés fejében, a hamis esküvel járó büntetés alá esik és három bolognai márkát fizet minden egyes esetben; s ezt a rector három nap alatt köteles bekövetelni.

¹⁾ Az egyes ügyiratok — minők pl. a könyvvásárlásról és végrendekezéssről szólnak — kiállításáért járó díjak részletes kimutatását lásd: Stat. Univ. Bon. I. 25. (Archiv. III. 288—289.). — V. 5. Stat. Univ. Pad. III. 8. (A. VI. 446—447.).

Ha valaki fizet, a pénztárnok beírja a könyvébe a fizető nevét és a lefizetett összeget. Ezenkívül a pénztárnok a fizetőnek ad egy darab hárttyát, a melyre ezt írja föl: »Én N. az ultramontánok (vagy olaszok) pénztárnoka ennyi meg ennyi összeget fölvettem.« Ezen nyugtatvánnyal a fizető az egyetem jegyzőjéhez megy. Ez meg ingyen ráírja: »Ezen úrtól.« Ezután még a saját könyvébe is beírja a fizető nevét és az összeget.

Az egyetemre jövő tanuló ezen nyugtatvánnyal megy a rectorhoz; s ez az esküt csak akkor teteti le vele, ha a nyugtatványt előmutatja. S ekkor a nevét beírja az anyakönyvbe és jelet tesz melléje, hogy a régi nem fizetőktől meg lehessen különböztetni. Az utalványt a fizetőnek meg kell őriznie, mert egyébként nem szabadul meg azon fizetéstől, a mely az egyetemnek bevétel vagy büntetés czimén jár. Ha valaki már egy évig hallgatta a bolognai egyetemet, akkor esküjének is elhiszik, hogy lefizette a tartozását. Ha pedig az illető kezdő egyetemi hallgató, vagy doctorjelölt, vagy pedig olyan, hogy egyetemi jogaiba vissza kell helyezni: a bedellus mindaddig nem hirdeti ki, míg a nyugtatványt nem látja.

A nyugtatványokhoz a hárttyát és a viaszt a pénztárnok adja. Ő az egyetem pénzét nem köteles az egyetem ládjában tartani; de azért az ilyen ládákat meg kell őrizni, mert ki tudja, mire lehet őket még használni. A statutumokban megállapított kiadásokon túl a pénztárnok nem terjeszkedik. Ha azonban saját rectora és tanácsosainak legalább is a többsége úgy akarja, egész évre szólólag, egyszerre vagy részletekben, még öt bolognai márkáig kiterjeszkedhetik. Határozottan meg van tiltva, hogy a pénztárnok a rectorok ezimeres zászlaira, harsonák javítására, a harsonásoknak vagy a tisztviselők kiadásaira bármit is fizessen. Midőn azonban a harsonások az egyetem rectorainak felavatásakor működnek, vagy pedig ők és egyéb zenészek ünnepek alkalmával az egyetemmel körmenetben felvonulnak: munkájukért megfelelő díjazás jár nekik.

A mint a pénztárnok utódját megválasztották s ez a választást elfogadta, a régi pénztárnok hivatala megszűnik és a pecsétet is mindjárt átadja az utódának. Öt nap lefolyása alatt meg, a saját rectora és tanácsosai jelenlétében, beszámol sáfárkodásáról s a megmaradt pénzt hivatali utódjának adja.

A jegyző meg a pénztár állapotát írásba foglalja. Ha a pénztárvizsgálatból kiderül, hogy a pénztárban harmincz bolognai márkánál több van: ezt a többletet a rector és a tanácsosok egyetértésével valamely megbízható embernél írás mellett elhelyezik azon kikötéssel, hogy midőn az egyetem kívánja, az illető bizonyos egyének kezeihez szállízesse. Ha a pénztárnok hivataloskodása letelte előtt leköszön, számadásra köteles. Helyébe azután mást választanak; de ez csak addig viseli a pénztárnokságot, a meddig elődének a hivatala tartott volna.¹⁾

A rectorok és a tanácsosok hivataloskodásuk első hónapjában választanak hat tanulót, felét az olaszok, a másik felét az ultramontánok közül. Ezek azután a rectorokkal és a tanácsosokkal együtt választanak az egyetem részére *kereskedőket* (mercatores), de csak azon föltételek alatt, melyeket az egyetem statutumai előírnak. A kereskedők azon könyveket, melyeket az adósok akaratóból vagy megállapodás alapján eladhatnak, csak az egyetem által engedélyezett könyvesboltokban tehetik le eladásra. Mielőtt azonban a kereskedő a könyvet eladná, köteles a tulajdonos egyetemi hallgatót vagy ennek a rectorát felszólítani, hogy a könyvet váltsák ki. Ha ezt tizenöt napig nem teszik, az előirt módon szabadon eladhatja a könyvet. A kereskedő köteles a könyvboltos által megállapított becsár kétharmadát a tanulónak adni. Ha ezt nem teszik vagy pedig azt mondják, hogy nincs pénzüik: megszűnnek lenni kereskedők és egyetemi kiváltságaikat elvesztik; s ezeket minden egyes esetben csak három bolognai márka lefizetésével szerezhetik vissza.²⁾

A *könyvboltosok* (stationarii) az évenkinti rectorok előtt így esküdnek meg: A hivatalukra vonatkozó statutumokat megtartják s ezeket a boltban nyílt helyen kifüggesztik, hogy bárki olvashassa; a boltban meglevő kéziratokat nem titkolják el, hanem a ki kéri, annak előadják; a régi példányok helyett nem csinálnak kisebb formájukat, hanem a régiket úgy újítják meg, hogy az oszlopok, a sorok és a betűk a régi

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 18. (A. III. 276—279.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 19. (A. VI. 404—405.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 21. (A. III. 283—284.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 2. (A. VI. 442—443.).

kézirat nagyságának feleljenek meg; a megrongált, bepiszkolt és eléktelenített példányok helyreállításáról kellő időben gondoskodnak, mert különben a régi példányt elvesztik, az újnak az árát pedig meg kell fizetniök.¹⁾

A ki ezen pontok bármelyikét nem tartja meg, azt a tantermekben mint hamisesküvőt hirdetik ki és a könyvboltosi hivatalt elveszti. A rectorok a tanulóknak, tanároknak és az összes iuratusoknak eskü alatt meghagyják, hogy a könyvboltos hivatalába ne elegendjenek.²⁾

Mindegyik boltos száz bolognai márkát tesz le óvadéknak, hogy így az egyetemi hallgatók által a kéziratok fejében letett zálog biztosságban legyen. Ezt a tanulók akkor kapják vissza, midőn a boltos illetékét már kifizették.³⁾ A statutumok az óvadék helyett elfogadnak kezest is, midőn így rendelkeznek: A könyvboltosok az új rectorok felavatása után két hétre legalább kétezzer márka erejéig kezest állítanak arra nézve, hogy a tanulók könyveit és egyéb tárgyait, melyeket náluk letettek, hűségesen megőrzik és sértetlenül visszaadják. Ugyan- csak tizenöt nap lefolyása alatt kötelesek az egyetem jegyzőjénél, valamelyik tanáránál vagy a rectorok által kiszemelt pénzváltónál tizenöt bolognai márkát vagy ennek megfelelő értékű zálogot letenni azon czélból, hogy a rectorok az esetleg fölmerülő büntetés-pénzeket ebből levonhassák. S ha ily réven a letett összeg elfogy, a rectorok újból gondoskodnak megfelelő összeg elhelyezéséről. A melyik könyvboltos ezen rendeleteket nem tartja meg, úgy büntetik meg, hogy nála egy tanuló sem köthet üzletet, sem eladásra könyveket le nem tehet, sem a letettek közül nem vásárolhat. Mindegyik könyvboltos tart az üzletében s innét ad kölcsön az egyházi és római jogból minden egyes szöveget a megfelelő magyarázattal. A rectorok senkinek sem engedik meg, hogy könyvesboltot nyisson, ha csak a jelentkezőnek mindegyik kézírata meg nincs s a meg-

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 33. (A. III. 296.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 19. (A. VI. 456—457.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 29. (A. III. 291—292.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 15. (A. VI. 452.).

³⁾ Stat. Univ. Bon. I. 33. (A. III. 296.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 19. (A. VI. 456—457.).

szabott óvadékot előbb le nem teszi. A rendkívüli tárgyak könyveit a rectorok, a tanácsosokkal egyetértve, tetszésök szerint kioszthatják a könyvboltosok között; s ezek kötelesek a rendelkezésnek engedelmessé válni. A rectorok a megbecsült példányok számát, a tanácsosokkal közértelműleg, három évenként növelhetik. A könyvboltos az eladó vezető- és keresztnevét az árral együtt a könyv külsejére, szembeöltő helyre teszi, és pedig világos betűkkel írva; mert különben husz solidust fizet. Ha az eladó neve nincs kitéve, s valamelyik tanuló kérdezi: a könyvkereskedő ugyanezen büntetés terhe alatt köteles megmondani. Ha arról van szó, hogy megtagadta-e a tanuló kérelmét, mindig ennek az esküje talál hitelre. A könyvboltos nyereszkeskedésből ne vegyen könyvet; de más okból se, ha csak az eladót arról nem biztosítja, hogy a maga számára veszi. De el se adjon könyvet olyan egyénnek, a kiről tudja vagy valószínűséggel hiszi, hogy nyereszkeskedni akar rajta. Ezen utóbbi rendelkezések bármelyikének megsértője öt bolognai márkát fizet minden egyes esetben; a följelentő ebből husz solidust fizet. Ezen fölül a nyereszkeskedő könyvboltos még lelkiismeretileg köteles a nyereséget az egyetemnek visszafizetni. Az egyetemi hallgatónak sem szabad könyvet venni nyereségre. A rectorok a nyereszkeskedő könyvboltosok ellen vizsgálatot indíthatnak, őket megbüntethetik és egyetemi kiváltságaiktól megfoszthatják, mint a tanintézet zavaróit. Ha pedig városi polgárok nyereszkeskednének a könyvekkel, a rectorok a legszigorúbban járnak el és a városnál mindent elkövetnek, hogy az illetők bünhődjenek. A rector éber szemekkel ügyel arra is, hogy megtartsák Bologna városának azon határozatát, mely elrendeli, hogy a rectorok engedelmé nélkül hurcolt könyveket nem szabad ellátni a város pecsétjével. Az egyetemi hallgatók az egyházi vagy a római jog körébe vágó könyvek egyikéért sem adhatnak többet a kereskedőnek hat bolognai márkánál, ha csak az eladó könyv tulajdonosa, vagy ennek megbízottja, vagy az egyetem jegyzője vagy a rectorok valamelyike nincs jelen. De ilyenkor is a vevőnek meg kell esküdni, hogy a könyvet nem kereskedelmi czikknek veszi. A könyvesboltban eladásra kitétt könyvet nem szabad az üzleten kívül eladni olyan egyénnek, a ki nem tartozik az egyetem testéhez, ha csak a könyv a kihirdetés

után egy egész napig nem hevert a boltban. Ellenkező eljárásnak tíz bolognai márka a büntetése. A könyvboltos egyetemi hallgatónak nem mondhatja, hogy bizonyos eladó könyv nincs meg a boltjában, mikor az valósággal megvan. Ha pedig azt állítja valamely könyvről, hogy nála nincs meg, s az egyetemi hallgató azt kérdi tőle, hogy hát kinél van: köteles az illetőt öt bolognai márka terhe alatt megnevezni. A könyv tulajdonosa vagy ennek megbízottja jelenlétében méltányosan megbecsüli a könyvet, de az uzsorásokkal nem játszik össze. A becsár nem lehet kisebb, mint a mennyiért a könyvet a kereskedésben vették; nagyobb azonban lehet, ha többet ér. Ha a könyvboltos a becslésben nagyot hibáz, a rector belátása szerint három bolognai márkáig terjedő büntetéssel sújtják. A becsárt a könyvboltos olvasható betűkkel ráírja a könyvre. A megbecsülendő könyvek dolgában a nyereszkeskedőkkel és az egyetem kereskedőivel csak az a két boltos érintkezik, a kiket a rectorok kiszemelnek. A ki ez ellen cselekszik, a hamisesküvő büntetésén kívül még husz solidust fizet. A tanuló által elzálogosítandó könyvet a könyvboltos annyira becsülje, a mennyiért igazságosan el lehet adni és a mely ár az elzalogosítónak javára van. Ha azonban valószínű, hogy a jó könyv idejekorán elkel, és a könyvboltos az árát nem jól szabja meg: a tanuló följelentésére a rectorok tíz nap alatt kiróják rá a kétszeres büntetést.

A másolók, betűfestők, correctorok és mások — a megesküdött könyvkereskedők kivételével — nem avatkozhatnak a könyvek eladásába; s aki mégis megtenné, elveszti egyetemi kiváltságait, a melyeket minden egyes esetben husz bolognai márka lefizetésével szerezhethet vissza. Az egyetemi hallgatók egymás között közvetve adhatják és vehetik a könyveket. Ha az egyetemi hallgató könyvét eladásra le akarja tenni a meghitelt könyvboltosnál, ez köteles elfogadni. A főbedellus az eladó könyvek névsorát az iskolákban felolvashatja, az eladót a vevőnek megmutathatja s ezen kettő között közvetítő lehet; de a könyvet vagy a foglalót nem veheti kezéhez.¹⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 30. (A. III. 292—294.). — V. 6. Stat. Univ. Pad. III. 16. (A. VI. 453—455.).

Ha a könyvboltos vagy kereskedője valamely könyvet egyetemi tanulónak elad vagy használatra átenged, ez az üzleti tény érvényes. De ha a könyv eredeti gazdája, a ki tudniillik azt a könyvboltban elhelyezte, a vételért vagy a használati összeget kifogásolja: a könyvboltos köteles pótolni azt az összeget, a mely a tulajdonos által megszabott ár és a vételár között van. S ha ezen esetben bizonyításra kerül a dolog s a tulajdonos egyetemi hallgató: ennek s vele egy tanúnak az esküje a hiteles bizonyíték.¹⁾

A könyvboltosnak is megvolt a maga jövedelme mind az eladótól, mind a vevőtől. Ezek mindegyikétől járt neki: három könyvnél kevesebb után tizenkét bolognai fillér; 3—7 könyv után két solidus; 7—20 könyv után három solidus; 20—40 könyv után négy solidus; 40—60 könyv után öt solidus; 60—100 könyv után hat solidus; száznál több könyv után nyolcz solidus. Ezen összegben túl az eladónak sem személyesen, sem más révén nem szabad ígérnie a könyvboltos részére, azon esetre, ha eladja a könyveket. De a boltosnak sem szabad a megszabottnál többet követelnie az eladótól. Ellenkező esetben mind a kettő a hamisesküvés büntetésébe esik s ezenfölül a boltos még öt bolognai márkát fizet. Az egyetemi tanuló három nap alatt köteles a rectornál bejelenteni a boltost, ha kelletténél nagyobb összeget kér fáradsága díjául. Az adásvevés megtörténte után azonban az illetők szabadságában áll a megszabottnál nagyobb összeget is adni a boltosnak.²⁾

Már régebbi határozatok is megszabták, de most a statutumokban újra megállapították minden egyes műre nézve, mi jár a könyvboltosnak, ha a munkát valamely tanulónak használatra adja. Így például Andreae János Apparatusa a Decretalisok hatodik könyvéhez 18 quaternióban 7 solidussal; »Notabilia Johannis de Deo super Decreto« 5 quaternióban 2 solidussal; az egyházi és római jog közötti Discordantia 2 quaternióban 12 fillérrel; »Apparatus Institutionum« 9

¹⁾ Stat. Un. Bon. I. 31. (A. III. 295.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 17. (A. VI. 455—456.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 32. (A. III. 295.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 18. (A. VI. 456.).

quaternióban 3 solidussal; »Summa Rolandini in arte notarie« 7 quaternióban 3 solidussal szerepel. Ez az ár csak Bologna városára érvényes. A városon kívül, de húsz mértföldnél közelebb eső távolságra két fillérrel több jár. Ha húsz mértföldnél nagyobb távolságról van szó, a boltos az illetővel külön egyezsége lép.¹⁾

A boltosok a kéziratokról jegyzéket vezetnek, a melybe beírják azt a zálogot, a mit a tanulók náluk letesznek. Ha a kézirat a tanulónál vagy a másolónál elvész, öt bolognai márka a fizetség. Ha az egyetemi hallgató a könyvboltossal vitatkozik valamely kézirat visszaadására nézve s amaz azt állítja, hogy ő a kéziratot már visszaadta: az egyetemi hallgatónak meg kell esküdni. Ha pedig azt állítja, hogy nem ő maga, hanem szolgálja vagy a másoló adta vissza a kéziratot: a rector, tetszése szerint, akár a tanulónak, akár a könyvboltosnak megajánlhatja az esküt. Ha a könyvboltos időközben előteremtí az elveszett kéziratot, a tanuló részére vissza kell neki térítenie azt az összeget, a melyet rajta megvett, — leszámítva természetesen azt, a mibe a boltosnak a kézirat megszerzése került. Ha a tanuló zálogja vesz el, negyven solidusig az ő esküjének hisznek.²⁾

Egyetemi hallgató bolognai vagy bologna-egyházmegyei polgárnak könyvet ne adjon zálogba. A ki ez ellen vét, a hamiseskü büntetésén kívül öt bolognai márkát fizet. De más-hová való egyéneknél sem vehetnek a hallgatók zálogba könyvet, hacsak az illetők nem rokonai.³⁾

A boltos a könyvet vagy a kéziratot nem adhatja kijavítás vagy leírás céljából olyanoknak, a kiről a főbedellus már kihirdette, hogy egyházi tilalom alatt van. Ellenkező esetben húsz solidust fizet; s ha ezt elmulasztja, a boltját egyházi tilalom alatt levőnek tekintik s vele szemben — a rector

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 36. (A. III. 298—303.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 22. (A. VI. 455—462.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 34. (A. III. 296—297.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 20. (A. VI. 457.).

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 83. (A. III. 365.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 11. (A. VI. 497.).

belátása szerint — a vádló esküjének hisznek, ha ez az egyetem kebeléből való.

Olyannak sem adhatja a boltos a művet leírásra, kijavításra vagy más effélére, a kit már megfosztottak az egyetem kiváltságaitól. S ha megteszi, ő maga esik ezen büntetés alá. A rectorok ezt három nap alatt végrehajtják. Régi jogát csak úgy szeresheti vissza, ha öt bolognai márkát lefizet s egyúttal a rectorok is jönnek vélik. Ha a vádló az egyetem kebeléből való, az ő esküje bizonyít.

Azon másolók, correctorok, betűfestők és könyvkötők nevét, a kik egyetemi kiváltságaikat elvesztették, mindegyik könyvboltos köteles a megfosztás után két nap alatt kifüggeszteni a boltban, nyílt helyen. Ha ezt nem teszi, minden egyes esetben öt solidus a büntetése. Ugyanczen büntetés terhe alatt köteles a főbedellus egy napon belül írásban közölni a könyvboltossal azok nevét, a kik az egyetemi kiváltságokat elvesztették.¹⁾

Az időnkinti rectorok a tanácsosokkal, vagy legalább ezek többségével a könyvboltosok és könyvesboltok ügyében tetszésök szerint intézkedhetnek mindazon ügyekben, a melyekről a statutumok nem szólnak. S ezen intézkedések éppen olyan érvényűek, mintha az egyetem közértelemmel adta volna ki őket.²⁾

A rectorok és a tanácsosok a syndicusokkal egynapon választják a hat *kéziratvizsgálót* (petiarius), — és pedig éppen úgy, mint a rectorválasztókat. A megválasztandók felét az ultramontánok, felét meg az olaszok kebeléből szemelik ki. Egyéniségükre nézve csak az a föltétel, hogy gondos és megbízható emberek legyenek, a kiknek már egyházi rendjük is van. A könyvvizsgálóknak joguk van a kéziratokat megvizsgálni, az ítéletet kimondani és végrehajtani. A másolókat és a correctorokat megesküdthetik arra, hogy mihelyt megrottott kézirat kerül kezükbe, nekik nyomban bejelentik. Ha a könyvboltos megrottott kéziratot ad az egyetemi tanulónak,

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 35. (A. III. 297.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 21. (A. VI. 458.).

²⁾ Stat. Un. Bon. I. 37. (A. III. 303.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 23. (A. VI. 463.).

nak, minden egyes esetben tíz bolognai solidust fizet büntetésül s ezenkívül a tanulónak kétszeres kamattal tartozik. A büntetéspénz fele az egyetemé; a másik felének a fele a kéziratvizsgálóké, a fele meg a följelentőé.

A kéziratvizsgálók valamelyik ünnepnapra kijelelnék egy helyet, a hová a könyvboltosok kötelesek összes kézírataikat és quaternióikat elszállítani; s ezek meg is esküsznek, hogy a mi kéziratuk csak van, azt mind ideszállították. Most a kéziratvizsgálók rendre megvizsgálják a kéziratokat. S ha azt találják, hogy valamelyik kéziratba bizony sok hiba csúszott be, ők maguk megbíznak valamely correctort a kézirat átnézésével és kijavításával; a corrector munkáját azonban az illető könyvboltos fizeti, a kié a kézirat. A pénzt azonban nem a correctornak, hanem a kéziratvizsgálóknak adja; ezek meg még jelenlétében átadják a correctornak.

Ha a rectorok és a négy kéziratvizsgáló úgy kívánja, mind a tanárok, mind a hallgatók kötelesek még a saját könyvüket is átadni felülvizsgálatra, ha elég könyvvel rendelkeznek. S ha meggyőződtek róla, hogy a tanárnak vagy a hallgatónak elég könyve van, s mégsem engedi meg, hogy legalább a lakásán megvizsgálhassák a könyvét: öt bolognai márkát fizet büntetésül az egyetemnek.

A könyvboltosok kötelessége gondoskodni kézírataik árának megszabásáról. Ha a könyvboltos ezt elmulasztja, minden egyes esetben öt bolognai márkát fizet az egyetemnek; ezenfölül egy hallgató sem fogadhat el tőle másolás vagy javítás czéljából kéziratot, mert különben az illető tíz bolognai solidust fizet és örökre megfosztják egyetemi kiváltságaitól. A rectorok kötelessége a kéziratvizsgálók megkeresésére követelni a büntetés végrehajtását.

A doctorok az ő doctori vitatkozásukat a főbedellusnak adják át. A kéziratvizsgálók meg kötelesek az ilyen disputatiót, az átadás napjától számítva, húsz nap alatt két példányban leírni és kijavíttatni — és pedig a főbedellus költségén. Ha ez nem történik meg, a bedellus minden egyes esetben negyven bolognai solidust fizet. A vitatkozásokat áruló könyvboltosnak is kötelessége leírni minden egyes vitakérdést, a melyeket az egyetem jegyzője ad át neki; a leírás után azon-

ban a vitatkozást az egyetem ládájában helyezik el. Az előirt vitatkozásokot az egyetem jegyzője meg ingyen írja le egy könyvbe, melyet január hó tizedikéig a pénztárnokok kötelesek megvenni és részére átadni. Ha a jegyző a vitatkozások leírásával husvét után egy hónapig el nem készül, minden elhanyagolt vitatkozásért három bolognai márkát fizet. Ezen időtől számított nyolcz nap alatt a vitatkozások könyvét az egyetem ládájába kell elhelyezni; a mit ellenőrizni a kéziratvizsgálók kötelessége. Ezek hetenkint összegyűlnek; ha nem, tíz bolognai márkát fizetnek. A kéziratvizsgálók hivataloskodásuk ideje alatt nem kötelesek megjelenni a nagygyűléseken és temetésekén; s nem tartoznak semmiféle hivatalt sem elvállalni.

A kéziratvizsgálókra vonatkozó rendeletét az egyetem jegyzője a négy kántorbőjt idején egész terjedelmében felolvassa.¹⁾

A rectorok felavatása után mindegyik *könyvkötő* tartozik letenni a rectoroknál ötszáz márka óvadékot, hogy így a tanároknak és tanulóknak bekötés alá kerülő könyvei biztosítva legyenek. A mely könyvkötő ezt az óvadékot leteszi, annak a nevét a főbedellus a fő könyvesboltban kifüggeszti, hogy a hallgatók magukat tájékozthassák. Azon könyvkötőnél nem költethetnek a tanulók, a ki az előirt összeget óvadékol nem tudja letenni. A melyik tanuló ezen túlteszi magát, mint hamis esküvő bűnhődik és húsz solidust fizet.²⁾

Ha a szükség vagy a hasznosság szempontja másként nem kívánja, az egyetem statutumain csak minden tíz esztendőben lehet változtatni; így tehát majd csak 1326-ban, 1336-ban, 1346-ban, 1356-ban és így tovább. A rectorok és a tanácsosok azon hallgatók közül, a kik már régibb idő óta látogatják az egyetemet, négy olaszt és négy ultramontánt kiszemelnek *statutum-esinálónak* (statutarius). Ezek megesküdnek, hogy hűségesen teljesítik a hivatalukat és sem saját, sem mások egyéni érdekeit nem keresik. Hivataluk húshagyó előtt nyolcz nappal kezdődik és fehérvasárnapig tart. Tetszésök szerint

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 19. (A. III. 279—281.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 20. (A. VI. 406—407.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 38. (A. III. 303.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 24. (A. VI. 463.).

kiszemelt házban összegyűlnek és az egyetem összes statutumait felolvassák. Ha az egyetem hallgatói közül valakinek van valamely javaslata a statutumok megtoldására, megmagyarázására vagy megrövidítésére: azt vagy a statutum csinálónak adja át, vagy leteszi a domokosok sekrestyéjébe. A javaslatot azután a statutum-csinálók vagy elfogadják, vagy nem. Ha igen, akkor beszövik a statutumok közé. De nem a lapszélre, hanem be a szövegbe írják. A lapszéli bejegyzésnek csak akkor van érvénye, ha azt a jegyző írja be s ő alá is írja két tanuval és a nap megjelölésével. Mindennek azonban virágvasárnapra meg kell történnie.

A mint ezután a tanulók kezdenek előadásra járni, a legelső ünnepen összehívják az egyetemet s a statutumokat itt kihirdetik. A rectorok ezen gyűlésen nincsenek jelen.

A statutum-csinálók maguk helyébe helyettest nem rendelhetnek. Hivataluk letelte után egy évig az egyetem kiváltságait élvezik; ezeket azonban másokra nem terjeszthetik ki.

Ha a statutumok megváltoztatását a statutum-csinálók hivatalának letelte után ajánlaná valaki, vagy a körülmények követelnék, a rectorok és a tanácsosok megvizsgálják a dolgot. S ha ezek két harmada úgy véli, hogy a statutum kérdéses pontját jó lesz visszavonni: akkor ők mindegyik egyetem kebeléből tizenkét megbízható egyént választanak a nemzetek arányának megtartásával. Ha ezek valamennyien, vagy legalább a két harmaduk a statutum valamely pontját visszavonandónak tartja, akkor a rectorok és a tanácsosok összehívhatják az egész egyetemet; de ez előtt sem ezt, sem azt nem javasolhatják. Az egyetem azután golyókkal vagy babbal szavaz. Ugyanígy járnak el, ha a statutum alóli fölmentésről van szó.³⁾

Az új statutumok megalkotói négy évre teljes kiváltságban részesülnek.⁴⁾

Ha a statutum valamely pontjának értelmére nézve kétség merül föl, s a statutum készítői közül három-négy még életben van: ezek többségének a felfogása irányadó. Ha pedig

³⁾ Stat. Univ. Bon. I. 20. (A. III. 281—283.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. I. 21. (A. VI. 408—409.).

⁴⁾ Stat. Un. Bon. III. 103. (A. III. 384.).

csak kettő vagy egy él közülök, akkor ezek a rectorokkal együttesen magyarázzák: S ha véleményre nézve meg találnának egymással oszolni, még két tanárt vesznek maguk mellé. A mit azután ők vélnek, az a döntő.

Ha pedig már senki sem él a statutum készítői közül, akkor a statutum valamely határozatát kétség esetén a rectorok három tanárral együttesen magyarázzák. Ezek közül kettő az egyházi, egy meg a római jog tanára. A mit ezen öt egyén többsége vél, az érvényes. A magyarázat azonban a statutumnak csak egyes pontjaira terjedhet ki, de az egészre nem.¹⁾

A statutumok kötelező ereje azon napon kezdődik, a melyen kihirdették. Alóluk senki sem vonhatja ki magát. Azon régebbi határozatok, melyek ezen statutumban nincsenek benn, érvénytelenek.

A statutumokat már február hónapban négy példányban ki kell állítani. A rector példányát a saját egyeteme, a másik két példányt meg a két egyetem közös költségén készítik el. A négy példány közül egy-egy lesz mindegyik rectornál, egy a levéltárban, egy meg vas lánczra kötve az egyetem tanácstermében (in statione generali). Az a rector, a ki a statutum meglánczolt példányát helyéről elviszi vagy megengedi, hogy más elvigye; a hamisesküvésen kívül tíz bolognai márka büntetés alá esik. Ugyanígy bűnhődik az a hallgató vagy bárki más is, a ki a lelánczolt statutumot helyéről elviszi, vagy beleegyezik, hogy más elvigye; úgy szintén az a főbedellus is, a kinek a statutum elviteléről tudomása van, s a dolgot a két rectornak tüstént be nem jelenti.

A statutumba valamit betoldani, belőle törölni vagy benne foltot ejteni senkinek, még a rectornak, hallgatónak, jegyzőnek vagy bármely tisztviselőnek sem szabad. A mely egyetemi tisztviselő ezt megteszi, hamis esküvő számba megy és hivatalát elveszti. S ezt a büntetést a rector köteles végrehajtani, ha a tettről értesül, vagy ha ezt a körülményekből következtetni lehet.

A ki azt mondja, hogy ezek a statutumok egészben vagy

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 102. (A. III. 381.).

részben nem érvényesek, mert megalkotásukra nem volt meg a kellő hatalom vagy arravalóság; vagy mert megalkotásuknál és átalakításuknál nem tartották meg az előirt módot; vagy akármely más okból: az ilyen hamisesküvő számba megy; minden egyetemi jogát elveszti és huszonöt bolognai márkát fizet. Ezen büntetést a rector köteles kiszabni, ha a statutum készítőinek csak egyike kéri is; mert különben mint hamisesküvő hivatalát veszti.¹⁾

A melyik hallgató meg a rector előtt úgy nyilatkozik, hogy a statutum valamelyik pontja, vagy az ennek értelmében végbement eljárás nem kötelező, vagy méltánytalan, vagy a jog ellenére van: minden egyetemi jogát elveszti. S ha a rector az ilyen egyént megbünteti, a tanárok közül senkinek sem szabad a cathedrán a rector ellen beszélni; s a ki megteszi, a hamisesküvés büntetésén kívül öt bolognai denárt fizet az egyetemnek.

A statutumok alól való mentességet sem tanár, sem tanuló nem kérheti mástól, mint a két egyetemtől. A ki másként cselekszik, minden egyetemi jogát elveszti; s ezt a tényt a rector nyolcz nap alatt közzé teszi az egyetemen. Az ily módon kimért büntetéstől csak tíz márka lefizetése után lehet szabadulni.²⁾

A *főbedellus* (bidellus generalis) megesküdött az új rectorok előtt arra, hogy parancsainak engedelmeskedik s hívásukra megjelenik; az egyetem hírnevét és jólétét jóhiszeműleg emeli; a rectorok, a tanácsosok és az egyetem által vele közölt titkokat megőrzi; s megtartja azon statutumokat, melyek az ő hivatalára vonatkoznak.³⁾ Kötelessége, hogy a tanárok, a vitatkozók, az ünnepek, az előadó könyvek és effélék ügyében az előirt módon elvégezze a hirdetést a tantermekben. Ha ő beteg vagy testi szükség akadályozza: az egyetem jegyzője, esetleg a fia helyettesíti. De ha ilyen ok nem

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 103. (A. III. 382—384.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 26. (A. VI. 507.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 102. (A. III. 381—382.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 25. (A. VI. 506.).

³⁾ Stat. Univ. Bon. I. 26. (A. III. 288.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 9. (A. VI. 448.).

forog fenn, ő maga végezi a hivatalát. Bologna városát csak egy napra hagyhatja el; hosszabb időre csak rectora engedelmével távozhatik, mert különben minden napért öt bolognai solidust fizet. A tantermekbe félkilenczkor megy. Midőn a rectorok gyűlésen vannak vagy bírakként működnek, vagy pedig a tanácsosokkal, akár ezek nélkül tanácskoznak: a bedellus mindig szolgálatukra áll.

Ha az egyetem ünnepeken vagy temetésre vagy más alkalomra kivonul: a bedellus szokott módon a rectorok előtt halad. Ruhája olyan, hogy rendszerint van benne valami a rectorok ruházatából, de különbözik az új rector szolgáinak ruhájától. Ha valamely tanártól vagy hivatalbeli bolognai egyetemi hallgatótól prémes ruhát kap, ezt köteles megtartani egy hónapig s kivonulások alkalmával, és a mikor illik, felölti magára, miként ez eddig is történt. Se hosszú kabátját, se köpönyegét ki ne fordítsa, mert ez az egyetemnek nem válik tisztességére. Az egyes bedellusokat csak a főbedellus avagy a jegyző helyettesítheti. Miként a terhek, úgy a jövedelmek is, a melyeket mint az egyetem bedellusai kapnak, egyenlően oszolnak meg a bedellusok között. A főbedellus kivonul nyilvános vagy magán vizsgálatok alkalmával, vagy midőn a rectorok közgyűlésre mennek. Az előadások és könyvek kihirdetéseért az előadó hallgatótól vagy a könyvboltostól mit sem követelhet; másoktól azonban elfogadhatja, a mi kijár. Ha a bedellus ezen rendelkezések valamelyike ellen vét, a rectorok tíz solidusig terjedő büntetéssel sújtják.

Az idézésekről haladéktalanul jelentést tesz a rectornak, a kinek nevében az idézés történt. Minden egyes idézésért hat denár jár neki a megidézett egyéntől. Ha valamelyik tanuló vagy tanár megesküszik, hogy őt a bedellus nem idézte meg: annak, és nem a bedellusnak hisznek, bármennyire bizonykodják is a mellett, hogy ő megidézte az illetőt. Ha a bedellus a tantermekben a hivatala által előírt hirdetéseket végzi, a tanárok és a tanulók kötelesek őt meghallgatni. A rector és a tanácsosok megkeresésére, a főbedellus köteles az egyetemnek ötven bolognai márkát kölcsönözni, de többet nem. Az egyetem és az egyetemi hallgatók vagyonának há megőrzése céljából ad — a rectorok véleménye szerint — zálogot

vagy megfelelő kezesről gondoskodik. A biztosíték 500 bolognai márkára rüg. Ennek megújítását az új rectorok minden évben tizenöt nap alatt követelik. Ha a főbedellus valamelyik hallgatót megsérti, ezen összegből fizeti ki a büntetést. Köteles följelenteni a hatóságnak, a kiktől tudja, hogy a szolgák az iskola táján kölcsönöznek nekik koczkákat vagy más a koczkajáratékhöz szükséges eszközt.¹⁾

A főbedellus illetékét két ízben szedi be. Először karácsony előtt, de a különleges bedellusok után; másodszor is ezek után, husvét előtt. A ki neki kevesebbet ad kellesténél, a hamisesküvés büntetése alá esik. Azon tanulóktól, a kik a rendes előadásokon már fizettek, a rendkívüli előadáson nem szedhet semmit; mert különben mint hamisesküvő bünhődik és negyven bolognai solidust fizet. A gyűjtés mind a rendes, mind a rendkívüli előadásokon ugyanazon napon történik. A jegyző ezen statutumot köteles évenként minden rendes előadáson két ízben — Szent András nap (nov. 30.) után mindjárt és nagybőjtben — felolvasni; mert különben a hamisesküvő büntetése éri és húsz bolognai solidust fizet.²⁾

Túláságosan sok volt a *bedellusok* száma a bolognai egyetemen. Ennek a korlátozása céljából a statutumok megszabják, hogy kik a bedellusok, mi a köteleességük és mi jár nekik.

Bedellus számba csak az megy, s így a doctorjelöltek részéről esedékes illetékben csak az részesül, a ki a Decretumot vagy a Decretalist, a Codexet vagy a Digestum vetust reggel előadó rendes, vagy a Decretales hatodik könyvét és a Clementinákat, a Digestum novumot vagy az Infortiatumot, a Codexet vagy a Digestum vetust délután előadó rendkívüli tanárok bedellusa.

Két vagy több egyazon időben előadó tanárnak nem lehet ugyanazon bedellusa. Sőt még ha különböző napokon és különböző időben adnak is elő, legfőlebb ketten tarthatnak egy bedellust. Ez azonban a licentiatus- és doctorjelöltektől

¹⁾ Stat. Univ. Bon. I. 27. (A. III. 288—290.). — V. 5. Stat. Un. Pad. III. 10. (A. VI. 448—450.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. I. 28. (A. III. 290—291.). — V. 5. Stat. Un. Pad. III. 11. (A. VI. 450.).

nem két, hanem csak egy részt kap. Egy tanár két vagy több bedellust nem tarthat. Nem bolognai egyén csak azon esetben lehet bedellus, ha már tíz év óta Bolognában lakik. Ha van pénze, a tanulóknak megfelelő módon kölcsönözhet. A bedellusnak legalább tizenyolez évesnek kell lennie. Legfőlebb egy hó alatt mindegyik köteles a rectornál letenni az előírt biztosítékot a könyvek megőrzésére nézve. Ha a könyv az iskolában vész el, a bedellus vagy jótállója a becsárt fizeti meg; s az ilyen egyént többé bedellusnak nem alkalmazzák. Míg a tanulók az iskolában vannak, a bedellusoknak a tanterem táján kell lenniök, hacsak valamely tanár vagy tanuló ügyében nincsenek elfoglalva. A bedellusnak kötelessége jelen lenni, midőn a tanulók az ő tantermében végzik az ismétlést és kezdik a tractatusokat; ellenkező esetben minden alkalommal tíz bolognai solidust fizet. Gondja van rá, hogy télen elég polyva legyen az iskolában. Ezen a czímen mindegyik jelenlévő tanulótól követelhet naponként egy garast. Nyári időben hetenkint kétszer tisztogatja ki a szemetet az iskolából. Midőn ünnepek alkalmával gyertyákkal, vagy valamelyik hallgató temetésére, vagy hasonló alkalommal az egyetem és a rectorok kivonulnak: a bedellusok előttük haladnak; mert különben mindegyikük öt bolognai solidust fizet minden egyes esetben. A tanév elején és — ha szükséges — a végén is a bedellusok gondoskodnak a tantermük elzárhatóságáról s az ablakokat len kelmével vagy mással fődik el, hogy a tanulókat és könyveiket az esőtől vagy más bajtól megóvják. Ebbeli mulasztásukat a rectorok büntetik.¹⁾

Az egyes tanárok bedellusai évenként két ízben — karácsony és húsvét előtt — gyűjthetnek, de mindig két nappal a főbedellus gyűjtése után. Gyűjtés alkalmával egy hallgató se rövidítse meg őket. A mely hallgató az első padban ül, legalább két márkát köteles adni. A melyik tanuló megalkuszik előre a bedellussal a fizetendő összegre nézve, hamis esküvő számba megy; a bedellus meg még ezenfölül negyven bolognai solidust fizet. Ha az előzetes megállapodás ki van

¹⁾ Stat. Univ. Bon. II. 62. (A. III. 343—346.). — V. 5. Stat. Univ. Pad. III. 13. (A. VI. 450—451.).

zárva, mindenki annyit ad, a mennyi neki tetszik, de adománya négy solidusnál kevesebb nem lehet.¹⁾

Egyik tanár bedellusa kellő ok nélkül nem mehet be előadás közben a másik tanár órájára s itt nem időzhet, mert különben minden egyes esetben negyven bolognai solidust fizet.²⁾

A rendes és rendkívüli, a bolognai városi község költségére megválasztott és a Decretalisok hatodik könyvét előadó tanárok bedellusai az új rectorok előtt, ezek felavatásától számítva tizenöt nap alatt, kötelesek letenni az esküt arra, hogy nekik engedelmeskednek, hívásukra megjelennek és az egyetemnek rájuk vonatkozó statutumait jóhiszeműleg megtartják.³⁾

A ki az egyetem kebelébe tartozik s valamely *másolót* (scriptor) fel akar fogadni, ettől eskü alatt megköveteli azt a nyilatkozatot, hogy az egyetem egyetlen tagjának sincs lekötve szolgálatra. Ez a nyilatkozat olyan szolgálatra nem terjed ki, a mely tíz napig sem tart. De még ezen esetben is előbb be kell ezt a munkát végezni, s az illető csak akkor vállalkozhatik másra. Ha a másoló hazugul esküszik meg, a rectorok a dolog kitudódásától számított három nap alatt kihirdetik a tantermekben, hogy az illető egyetemi kiváltságait elvesztette. Ezeket csak úgy szerezheti vissza, ha husz bolognai solidust lefizet. Ennek a fele az egyetemé, a másik fele meg azé lesz a kinek a kárára hazudott. Egyetemi hallgató más szolgálataira lekötött egyént csak ennek a tudtával és beleegyezésével fogadhat fel a maga részére. A ki ezzel ellentétesen jár el, a rector egyszer megintí. Ha ez nem használ, a rector megfosztja egyetemi kiváltságaitól és ezt a tényt kihirdeti az egyetemen.

Egyetemi hallgató a lakótársának a szolgálját nem fogadhatja fel, míg azzal együtt lakik. A ki ellenkezőleg cselekszik,

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 63. (A. III. 346.). — V. 5. Stat. Un. Pad. III. 14. (A. VI. 452.).

²⁾ Stat. Univ. Bon. II. 49. (A. III. 324.).

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 61. (A. III. 343.). — V. 5. Stat. Un. Pad. III. 12. (A. VI. 450.).

öt bolognai márkát fizet. Ezt az összeget a rector a panaszos kérelmére hamisesküvés büntetése mellett követelheti.¹⁾

Az egyetem tisztviselőjét csak az egyetem mozdíthatja el állásából; miért is a rectorok kötelesek az egyetemet a hasznavehetetlen tisztviselőkről is tájékozni. Ideiglenesen azonban, vagyis míg az illető ki nem engeszteli a tettét, a rector mondja ki a hivatalvesztés büntetését. Ha a tisztviselőt véglegesen elmozdítják hivatalából, vagy meghal, avagy leköszön: tiszttségének betöltése különböző, a szerint, hogy a két egyetem közös, vagy csak az egyik egyetem tisztviselője volt. Az előbbi esetben az olaszok és az ultramontánok közül hármat-hármat választanak; ezek azután a rectorokkal és a tanácsosokkal együttesen választják meg az új tisztviselőt, ha csak a statutumok külön nem intézkednek valamelyik hivatalra nézve. Ha pedig az illető csak az egyik egyetem tisztviselője, akkor csak a megfelelő egyetem választ. És pedig, ha az olaszokról van szó, ezeknél a rectorválasztók választanak; ha pedig az ultramontánokról, ezek nemzetek szerint szavaznak.²⁾

IV. FEJEZET.

A bolognai jogi egyetem belső viszonyai a XIV. és XV. században.

Szavazás módja. — Mind az egyetem, mind a tanácsosok — akár kis, akár nagy dologról van szó — fehér és fekete babbal szavaznak. A ki igennel szavaz, fehér; a ki nemmel, fekete babot használ a szavazásnál. Ennél mindenkit eskü köt, hogy úgy szavaz, a mint lelkiismerete szerint az egyetem java követeli. A rectoroknak két szavazatuk van, miért is két babbal szavaznak; a többiek meg csak egygyel, mert szavazatuk is csak egy van. Maga a szavazás így megy végbe: A bedellus vagy a jegyző mindegyik tanulóknak ad egy

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 87. (A. III. 368.). — V. ö. Stat. Un. Pad. III. 25. (A. VI. 463—464.).

²⁾ Stat. Un. Bon. I. 39. (A. III. 303—304.). — V. ö. Stat. Univ. Pad. III. 28. (A. VI. 465—466.).

fekete és egy fehér babot. Ha ezek nem volnának megbízhatók, akkor két domokosrendi, a kiket a perjel, az alperjel vagy a sekrestyés erre alkalmasnak ítél, — vagy pedig két egyetemi hallgató, a kik közül az egyik ultramontan, a másik meg olasz, szerepel helyettök. Ezek egyike fogja a ládát s ezzel körüljárnak a szavazatok beszedése végett. Mindegyik szavazótól saját kezével veszi át az egyik a babot, de meg nem nézi és beleteszi a ládába. Ha valaki egy babnál többet ad neki, ledobja a nyilvánosság előtt. S az illető ezen esetben nem szavazhat. Amint valamennyien leszavaztak, a rectorok előtt összeszámftják a szavazatokat. Egy szavazással csak egy tárgyról lehet dönten; s ha a dolog ellenkezőleg történik, a szavazás semmis. A szavazás megtörténte után senkinek sem szabad oda menni, a hová a szavazásra beadott babokat vagy szavazólapokat teszik. Az sem szabad, hogy a beadott babokat vagy lapokat kiöntsék, a mint ez azelőtt gyakran megtörtént; hanem mindenki maradjon a helyén és a padjában. A rectoroknak és a tanácsosoknak nem szabad megengedniök, hogy az egyetemen olyan javaslatot tegyenek vagy olyant határozzanak, a mi a szavazásnak ezen módját megváltoztatná. S ha megengedik, hamisesküvő számba mennek és öt bolognai márkát fizetnek. A jegyző meg, mivel a dolgot leirta, a hamisesküvésbe jutáson kívül minden egyes esetben három márkát vesz el a fizetéséből.¹⁾

Körmenetek. — Az egyetem Szent Péter és Pál (jun. 29.), Szent Domokos (aug. 4.) és Szent Ferencz (decz. 3.) napját megüli; körmenetileg kivonúl gyertyákkal, a melyeket a bolognai káptalan, a domokosok és ferenczesek adnak; hiszen ennek fejében mindegyik egyetemi hallgató egy bolognai garast fizet. A gyertyák átvételére az egyetem Szent Péter és Pál és Gyümölesoltó-Boldogasszony napján²⁾ az egyetem házába, vagyis a domokosok kolostorába, Szent Domokos napján meg Szent Procul egyházába vonul.

Ezenkívül ünnepet ül és körmenetre kivonul az egyetem Szent Ágoston napján (aug. 28.), Szent Jakabkor, Mindenszen-

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 80. (A. III. 361—363.). — V. ö. Stat. Un. Pad. IV. 10. (A. VI. 480—481.).

²⁾ Szent Ferencz napjának megünnepelését ekkorra tették át.

tekkor (nov. 1.) a servitáknak Szent Petroninus városrészben épült s Kisasszonyról címzett egyházába, Szent Mártonkor (nov. 11.) a carmeliták Szent Márton egyházába, Aquinói Szent Tamás napján Szent Domokos egyházába. Mindezen alkalmakkor Szent Procul egyházában gyülekeznek. Nagy-Boldogasszony napján (aug. 15.) az egyetem templomába vonulnak ki a körmenettel.

Ennek viszonzásául az említett egyházak szerzetesei kötelesek meghívásra ingyen kivonulni az egyetemi hallgatók temetésére, ha őket erről értesítik.

Szent Procul napján (nov. 4.) a róla nevezett egyházba is kivonul az egyetem körmenetileg. Ezért viszonzásul a Szent Proculról nevezett kolostor apátja az egyetemi hallgatókat és tanárokat, szerzetesei segédletével és főpapi jelvényekkel, eltemeti.¹⁾

Szent Petronius bolognai püspök napja (okt. 4.) városi ünnep Bolognában. Az egyetem rectorai parancsára a bedellusok már néhány nappal előbb elmennek a tényleg előadó tanárok és a hallgatók lakására s mindegyiktől egy-egy solidust kérnek. Ezen pénzen azután egy hatalmas fákllyát készítenek. Szent Petronius vigiliáján — vesperaskor, vagy vesperas előtt, vagy felajánláskor — Szent Petronius egyházába vonulnak a nagy fákllyával, kürtök és sípok hangzása közben.

Az egyetem ünnepeire az egyházi és a római jognak minden rendes és rendkívüli tanára köteles illendően megjelenni a rectorokkal. A ki ezt alapos ok nélkül elmulasztja, husz bolognai solidust fizet, — és pedig tíz nap alatt.

Midőn az egyetem valamelyik egyházba így körmenetileg kivonul, a rector felszólítja az illető egyházat vagy conventet, hogy a rectorok felavatása után az egyetemért, a rectorokért és a tanulókért harmincz misét mondjon; hogy az egyetem és a tanulók javát a főpapkónál, polgároknál és másoknál előmozdítsák s az egyetem hallgatóit becsüljék meg és támogassák.

A felsorolt ünnepeken kívül az egyetem nem vonul ki körmenetileg s nem is egyezik bele, hogy az ilyen ünnepnapok

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 82. (A. III. 364.).

száma növekedjék. Az egyes nemzetek és hallgatók illetnek ugyan még máskor is ünnepet, de amazok zavarása nélkül.²⁾

A körmeneten résztvevő egyetemi hallgató a viaszgyertyát, melyet menetközben kezében tart, azon egyházban vagy ennek oltárán hagyja, a melybe a körmenet vonul.³⁾

Az egyes nemzetek ünnepei, melyek nincsenek felsorolva az egyetem ünnepei közötti, csak vasárnap vagy az egyetem ünnepeit megelőző és követő napokon ültethők meg.⁴⁾

Temetés. — A tanár és hallgató temetésére minden tényleges tanár és hallgató köteles megjelenni — a hamis eskü büntetése alatt, — ha csak alapos ok nem menti az elmaradásban. A főbedellus, midőn közzéteszi a temetést, megmondja, hol van a halottas ház, ki a szomszédja, melyik utcában vagy kerületben van. A bedellusoknak, a kiknek kötelességük megjelenni a temetésen, ezért semmi sem jár. De a főbedellusnak és az elhunyt hallgató tanára bedellusának, ha tettek valamit, fáradságukért lehet adni. A melyik bedellus a statutum ellenére követel valamit, büntetésül követelésének kétszeresét fizeti.

Többször megesett, hogy a halottat a hallgatók nem akarták vinni. Ezért mondja ki a statutum, hogy ha ilyen eset a jövőben előfordúl, a főbedellus és a többi bedellusok kötelesek a halottat vinni; s ha nem teszik, mint hamis esküvők bűnhődnek és hivatalukat veszítik. Ha azonban valamelyik bedellus koránál vagy testi erejénél fogva nem alkalmas a halott vivésére, akkor ő rá nem áll a kötelezettség. Ha a halottat a bedellusok viszik, mindegyiknek jár hat gyertya.

A temetésen jelen van és a halottat a háztól a sírig elkíséri negyven domokosrendi, harmincz ferences, husz remeteszertetes, tíz szervita és ugyanennyi carmelita. Jelen van szerzeteseivel s a halotti szertartást főpapi jelvényekkel Szent Procul apátja végzi. Ha ezek a főbedellus vagy az elhunyt iskolatársai meghívására nem jelennek meg: ezen évben a

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 95. (A. III. 375—377.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 95. (A. III. 377.).

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 96. (A. III. 377.) — V. ő. Stat. Un. Pad. IV. 12. (A. VI. 483.).

rektorok sem Szent Antal napján, sem máskor nem hívhatják össze ünnepre az egyetemet. Szent Domokos napját azonban ekkor is megüli az egyetem — szerződészerűleg azért, mert a Domokosok házat engedtek át az egyetemnek, — de gyertyák nélkül.

Virágvasárnapot vagy feketevasárnapot követő hétfőn a rektorok évenként összehívják az egyetemet a domokosok templomában tartandó gyászmisére. Itt kötelesek jelen lenni a tényleges tanárok is, ha a bedellusok őket meghívták. A conventi gyászmisét a Bolognában eltemetett egyetemi hallgatókért mutatják be. A mise végeztével a rendtagok és az egyetem körmenetileg kivonul az egyetemi hallgatók temetőjébe. A domokos rendtagok összesen öt márka értékű gyertyát kapnak; ezenkívül a sekrestyésnek még negyven bolognai solidus jár. Ő meg köteles a gyászmisét követő körmenetre mindegyik domokos-rendi részére egy-egy gyertyáról gondoskodni.¹⁾

Szállások. — Midőn a rektorok jönnek látják, felszólítják Bologna városát, válaszszon a maga kebeléből két *szállásbecslőt* (taxatores hospiciorum). Ugyanekkor a rektorok is kiszemelnek a hallgatók közül két jóra való egyént, a kik már régóta látogatják az egyetemet. Ezek négyen azután az egyetem kiváltságai szerint végzik a becslést. Ha valamelyik háziúr nem akarja a szállást a becslők által megállapított árért kiadni valamelyik egyetemi hallgató részére: az egyetem követ útján tudatja vele, hogy ha hat nap múlva sem adja ki a lakást a megszabott árért, akkor azt öt éven át senki sem veheti ki.²⁾

Az egyetem tanárai és tanulói közül szállását senki sem fogadhatja föl drágábbért, mint a mennyit az előző évben fizetett érte. A ki valamely szállást először vesz ki, többet szintén nem fizethet, mint az előbbi lakó. S ha a szállásadó a tanárt vagy a hallgatót maga vagy más útján megfenyegeti azért, mert az előző évi bérösszegeknél nagyobbbat adni nem

¹⁾ Stat. Un. Bon. 82. (A. III. 363—365.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 9. (A. VI. 495—496.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 64. (A. III. 346—347.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 14. (A. VI. 452.).

akarnak: a rektorok, mihelyt erről a tanár vagy a hallgató esküje révén megbizonyosodnak, nyomban három évre eltiltanak mindenkit a szállás kivetésétől, ha csak a tulajdonos megbízható tanúkkal be nem igazolja, hogy a mit tett, azt nem csalárdságból s nem a föltételezett szándékból tette. Ha a szállásadó a lakóján azon czímen akar túladni, hogy a lakásban egyedül akar lakni a családjával: a szálláson levő tanár vagy hallgató írásban foglalja, mennyit fizetett ő a szállásért és az ellátásért; s ezt az írást azután kifüggesztik a főbedellus lakásán, hogy mindenki lássa; s így azután a szállásadó egy tanártól vagy hallgatótól se követelhesen kelleténél többet, vagy ha követel is, senki se fizethessen neki többet az írásban megjelelt összegeknél. S ha az ilyen szállásadó még azon, vagy a második, avagy a harmadik évben valamely tanárt vagy hallgatót befogad a szállásra: a rektorok öt azzal büntetik, hogy öt éven át mindenkit eltiltanak az ő szállásának kibérlésétől. Az a tényleges tanár vagy hallgató, a ki ilyen szállást tudva fogad föl s tizenöt nap alatt belé is megy lakni a házba; vagy pedig a ki többet ígér a szállásért: hamisesküvő számba megy, az egyetem összes kiváltságaitól elesik és tíz bolognai márkát fizet. A rektorok is mint a hamisesküvők bűnhődnek és hivatalukat veszítik, ha a tanulók náluk ez érdemben panaszt tesznek, s ha ők nem tartják meg az egyetem idevágó statutumát. Az egyetem jegyzője a szállásra vonatkozó tilalmat s ennek határidejét írásba foglalja. A főbedellus augusztus hónapban tanteremről tanteremre kihirdeti, mely lakások vannak tilalom alatt, hogy a hallgatók ilyeneket ne fogadjanak föl. Ezután a jegyzőt is értesíti a tilalmas szállásra nézve.

Ha a szállásadó a szállást megnagyobbítja, megjavítja, vagy pedig megkisebbíti: az érte járó bér is növelhető vagy megkisebbíthető a rektorok belátása szerint, — az ár többlete vagy levonása azonban a régi bérösszeg tizedrésznél több nem lehet.

Ha a hallgató által felfogadott szállás olyan karban van, hogy veszedelem nélkül nem lakható: a tulajdonos a hallgató kérésére köteles a szükséges javításokat elvégezni — még akkor is, ha a bérösszeg már a kezei között van. S ha

ezt tenni nem akarja, a hallgató cselekszi meg a tulajdonos terhére. S ha ez a lefizetett bérösszegeből a költségeket nem akarja kifizetni, a hallgató a szállást a következő évre is megtarthatja vagy másnak adhatja át. De ha a szállás tulajdonosa ennek ellenszegülne, a hatóság kötelessége leszen a hallgató jogát, minden pör mellőzésével, megvédelmezni s a szállást tilalom alatt tartani mindaddig, míg a hallgató költségei meg nem térülnek. Ha a szállásadó és a bérlő hallgató között a szállás kijavítására vonatkozó szerződésre nézve vita forog fönn: a hallgató lakótársát, a ki szintén egyetemi hallgató, vagy hozzátartozóit szólíthatja elő tanúkul.¹⁾

Míg valamely hallgató a szállását a régi bérösszegért meg akarja tartani a jövőre is, az egyetemnek egyetlen tagja sem teheti meg, hogy a tulajdonossal akár személyesen, akár más útján az illető szállásának kibérléséről tárgyaljon. Ha valamely egyetemi hallgató azt mondja, hogy ő a lakást a tulajdonostól ingyen kapja: ezen czímen azt, a ki tényleg a lakásban lakik, nem zavarhatja ki. A szállásbérlők, Kisasszony napjától számítva, a szállásadó vagy egyetemi hallgató kérdésére, előzetesen kötelesek kijelenteni, vajjon a lakást jövő évre is megtartják-e vagy nem. S ebben a dologban — ha szóba kerül — nem elégséges a tulajdonos nyilatkozata, hanem — ha könnyen megtehető — meg kell kérdezni a lakót is. Ezt az intézkedést a nyilatkozás idejének elérkezte előtt egy hónapiig ki kell hirdetni a tantermekben. A ki a szállását jövőre is meg akarja tartani, Kisasszony napján, vagy a rá következő napon, a főbedellus lakásán személyesen vagy más útján fölírja; mert különben elveszti a jogát a lakáshoz, ha csak a hozzá intézett kérdésekre ki nem jelentette, hogy a lakást a jövő évre is meg akarja tartani. Azok között, a kik egyidőben élnek a lakásban, annak van elsőbbségi joga, a ki személyesen bérelte ki a lakást; máskülönb sorslúzással döntenek közöttük. A ki kibérelte ugyan a lakást, de nem lakik benne: jövő esztendőre elveszti hozzá a jogát.

A rectorok minden évben már augusztus hónapban

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 65. (A. III. 347—349.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 15. (A. VI. 499—500.).

választanak négy egyént, a kik a szállásadók és a hallgatók között a szállás ügyében közvetítőkként működnek. Ha a rectorok jönnek látják, a négy helyett kettőt, vagy egyet is választhatnak. Mások közbenjárása tilos, ha csak erre alapos okuk nincs; a mit a rectorok belátása dönt el. A közvetítők mindegyike évenként olyan kezeset állít, a ki a rectornál 35 bolognai márkát tesz le biztosítékul. Ezenkívül mindegyik közvetítő megesküszik, hogy tisztét hűségesen végezi s egyetlen házat sem adhat ki bérbe drágábbért, mint az előző évben.

A ki már valamely szálláson van, joga van hozzá, hogy három évig ugyanazon összegért bírja a lakást. Ha városi polgár és egyetemi hallgató versenyez a szállás kibérléséért, az elsőség az utóbbit illeti meg.²⁾

Azon kiváltságoknak, melyek az egyetem hallgatóit a szállásokra nézve megilletik, az egyházi és római jognak tényleges tanárai is részesei. De őket is, miként a hallgatókat is, kötelezi az a rendelet, hogy betiltott szállásokat nem bérelhetnek ki. S ha ezt mégis megteszik s megintés után sem tesznek másként, mint hamis esküvők minden egyetemi kiváltságukat elvesztik. S hogy mindenki tájékozódjék, a betiltott szállásokat a főbedellus lakásán bártyára és olvashatóan kiírják, az uteza, a parochia és a szállásadó nevének megjelölésével. Midőn a szállásra nézve a tilalom véget ér, a tulajdonos az egyetemnek husz bolognai solidust fizet.³⁾

Ha valamely egyetemi hallgatót nappal megölnék s a gonosztevőt nem sikerült elfogni, ső; a szomszédságban ennek tanácsossal vagy segítséggel kezére jártak, hogy menekülhessen: a tanácsosoknak joguk van a büntény színhelyétől számított tíz szomszédos házat tíz esztendőre tilalom alá vetni. Ha sebesülésről van szó, a tilalom hat, ha meg verésről, négy évre terjedhet. A tilalom csak akkor szűnik meg, ha a szállástulajdonosok, a rectorok és a tanácsosok véleménye értelmében, eleget tesznek. Az egyetemi hallgatóknak megölése, megsebzése

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 66. (A. III. 349—351.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 16. (A. VI. 500—501.).

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 67. (A. III. 351.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 17. (A. VI. 502.).

vagy megverése esetén a rectorok a városi hatóságnál még panaszt is emelnek s mindent elkövetnek, hogy a bűnösök bűnhődjenek. S ha a hatóság vagy a tisztviselők az igazság kiszolgáltatásában hanyagul járnának el, a rectorok a tanácsosokkal egyetértőleg egy időre fölfüggeszthetik az előadásokat. S a melyik tanár vagy tanuló ezt a felfüggesztést figyelmen kívül hagyja: hamisesküivő számba megy és az egyetemi kiváltságokat elveszti. Ezeket azután úgy szerezheti vissza, ha ötven márkát fizet.

Mindez azon esetre áll, ha az egyetemi hallgatót ártatlanul bántják. Ha pedig ezt lopás, rablás vagy ilyesféle ténye közben éri a bántalom, s a szomszédok ilyen esetben járnak a közére: ezen esetben a rectorok a tanácsosokkal belátásuk szerint szabják meg a szomszédokra nézve a lakástilalmat, — szem előtt tartván, hogy a csalárdságot jobban kell büntetni a hanyagságnál.¹⁾

Ha a tulajdonos, a kinek a háza tilalom alatt áll, valamely tanulót vagy tanárt az apostoli szentszék, a pápai követ vagy más bíró hatósága elé idéz s ezen a rectorok figyelmeztetésétől számítva nyolcz nap alatt nem változtat: úgy bűnhődik, hogy az ideiglenes tilalom örökösre változik s ez csak az egyetem akaratára változtatható meg.²⁾

A lakás jogát egyik hallgató a másiknak átengedheti. Az idegenekkel szemben a lakótársaknak van elsőbbségi joguk. Ha az illető esetleg többnek is átengedte volna, akkor azé az elsőbbség, a kinek először átengedte. S ha az elsőbbség vitás, sors-huzás dönt. Az egyetemi hallgató a lakását nem egyetemi embernek nem engedheti át. De ha az egyetemi hallgató maga van a házban vagy magának van lakásjoga, s nem találkozik lakóul hallgató vagy más más olyan egyén, a ki részese az egyetemi kiváltságoknak: ekkor az egyetem kötelekén kívül állónak is kiadhatja bérbe.³⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 68. (A. III. 351—353.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 18. (A. VI. 502—503.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 69. (A. III. 353.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 19. (A. VI. 503.).

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 70. (A. III. 353—354.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 20. (A. VI. 503—504.).

A melyik hallgató azon gondolattal hagyja el a szállását, hogy többé nem tér vissza bele: előbb kifizeti, a mivel a bérletből még tartozik; a bérlettel járó jogokat elveszti s a ház kulcsait lakótársainak átadja. A ki holmijának nagy részét máshová viteti, arról az a felfogás, hogy régi szállását elhagyja. A szobakulcsot se vigye el a hallgató magával hat napnál tovább, ha csak Bolognán kívül nem utazik, vagy más okból nem hagyja el a várost, vagy ha betegség miatt kénytelen valahol a városban feküdni. Ha az előbb eltávozó hallgató még a bérlet idején visszatér és a szállást még senki sem foglalta el: neki jogában van a régi szállására betelepülni.¹⁾

A háztulajdonos az év eltelte előtt nem mondhatja fel a lakást a hallgatónak, még ha maga akarna is beköltözni, — ha csak az egész évi házbért ki nem fizeti a hallgatónak. Ezen rendelkezésnek azonban akkor nincs érvénye, ha a tulajdonos ezt azért tenné, hogy a tanulókat a lakás jogától megfoszsza.²⁾

Ha a háziúr, a kinek a hallgatók szálláson vannak, valamely bűntényt követ el, vagy föllázad, vagy büntetés alá esik: a házát nem szabad lerombolni vagy másnak elfoglalni, míg a hallgatók bérleti éve le nem jár. Ezek azután a házbért vagy Bologna városának fizetik, ha ennek a házra valami joga van; vagy pedig a háziúr hitelezőjének, ha ilyen jelentkeznék. A mint a hallgatók bérletideje lejér, a ház ellen a jogi eljárás megindítható.

Ha a háziúr a házát, melyben a hallgató lakik, eladja vagy elidegeníti: a tanulót és hozzátartozóit a házból mindaddig nem lehet eltávolítani, míg a bérlet ideje le nem jár.³⁾

A statutumnak a szállások bérletére vonatkozó része alól még a rectorok a tanácsosokkal egyetemben sem menthetnek

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 71. (A. III. 354.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 21. (A. VI. 504.).

²⁾ Stat. Un. Bon. II. 72. (A. III. 354—355.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 22. (A. VI. 504—505.).

³⁾ Stat. Un. Bon. II. 73. (A. III. 355.). — V. 6. Stat. Un. Pad. V. 23. (A. VI. 505.).

föl valakit; sőt kötelesek szigorúan megbüntetni azokat, a kik ellene cselekedeznek, hogy legyen elrettentő példa.¹⁾

Ha valamely doctort — akár tényleges tanár, akár nem — a statutumok, vagy a rectorok, vagy pedig a rectorok és a tanácsosok közértelemmel *megfosztanak az egyetemi kiváltságoktól*: ezen büntetéstől az illetőt csak az egyetem oldozhatja fel, de csak úgy, hogy előbb husz bolognai márkát lefizet.²⁾

Bíraskodás. — Ha valamelyik tanár, tanuló, az egyetem ügyvédje, vagy bárki más valamely egyetemi hallgató ellen nem egyetemi hallgató érdekében ügyvédeskedik: ő és minden egyenes- és oldalágú elődje és utódja elveszti összes egyetemi jogait és kiváltságait. Ezt a tényt, az illető hallgatónak kérelmére, a rectorok kihirdetik. Az ily módon büntetett egyén előbbi jogaiba csak akkor helyezhető vissza, ha a hallgatónak eleget tesz; de ekkor is a visszahelyezésnek az egész egyetem és a megrövidített hallgató akaratóból kell végbe-mennie.

Természetesen nem esik ezen rendelkezés alá az az eset, ha valaki a saját vagy övéi igazát keresi; vagy ha az úr a saját eselédjeinek kel védelmére; vagy ha a rector csupa méltányosságból megengedi a védelmet, midőn talán valamely szegény vagy nyomorult ember nála keresi az igazságot.³⁾

A mely egyetemi hallgató, bizva kiváltságaiban, bolognai polgárt a városi hatóságnál rosszhiszeműleg rágalmoz: egyetemi kiváltságait örökre elveszti. A rectorok ezen büntetést közléstesszik az egyetemen. Ha azonban a bevádolás nem rosszhiszeműleg történt, az egyetemi hallgató nemzetének rectora és tanácsosa ezen érdemben megesküsznek s ekkor a büntetés elmarad.⁴⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. II. 74. (A. III. 355.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 24. (A. VI. 505.)

²⁾ Stat. Univ. Bon. II. 51. (A. III. 325.). — V. 5. Stat. Univ. Pad. II. 10. (A. VI. 429.)

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 84. (A. III. 365—366.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 3. (A. VI. 489—490.)

⁴⁾ Stat. Un. Bon. III. 88. (A. III. 368—369.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 4. (A. VI. 490.)

Ha valamelyik bolognai ember az egyetemi hallgatót rágalmozólag bevádolja s a rector egyszeri figyelmeztetése után a váddal nem hagy fel: ő és fiai harmadíziglen, az atyja és a nagyatyja minden egyetemi kiváltságot elvesztenek és javaik tilalom (interdictum) alá esnek. Ezt a kiszabástól számítva három nap alatt kihirdetik az egyetemen.

A melyik bolognai polgár vagy egyetemi hallgató az egyetem hallgatóját az előirt formaságok mellözösével Bologna város hatósága elé idézi: minden egyetemi kiváltságát elveszti és a szállása tilalom alá esik.¹⁾

Ha valamely hallgató a világi bíró előtt egyetemi kiváltságára hivatkozik s ez a rectornak kifejezett tiltakozásáról tudomással bír, s mind e mellett is figyelmen kívül hagyja az egyetem tagjaira érvényes birói kiváltságot: az ilyen bíró összes ivadékaival elveszti egyetemi kiváltságait. Ugyanígy jár a város feje is, ha a bíró által ily módon meghozott határozatot a rector tiltakozása után sem vonja vissza. A melyik város vagy község az ilyen bírót az egyetem értesítése után rectorul fogadja, annyiban szintén büntetés alá esik, hogy az onnét való hallgatók minden egyetemi kiváltságukat elvesztik. Ha pedig Bologna város hatósága vagy más tisztviselője a rectornak két megkeresése után sem veszi figyelembe az egyetem tagjainak a bíróságra vonatkozó kiváltságát: a hatóság, vagy a tisztviselője az egyetem összes kiváltságától elesik.²⁾

Ha valaki egyetemi hallgatót, a ki egyetemi tisztet visel vagy egyetemi dologgal van megbízva, ezen munkája vagyis hivatala végzése közben szóval vagy tettel megsért, más által megsértet, vagy ehhez tanácsot, segítséget ad, vagy beleegyezésével hozzájárul: nyomban elveszti egyetemi kiváltságait és a hallgatók társaságából kizárják. A mint az ily módon megsértett egyén panaszát esküvel erősítve előadja, a rectorok két nap alatt kötelesek a rendeletet végrehajtani. Az illetőt a büntetés-

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 89. (A. III. 369.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 5. (A. VI. 491.)

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 90. (A. III. 369.—370.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 6. (A. VI. 491.)

től csak az egyetem mentheti föl, de előbb tíz bolognai márkát le kell fizetnie; egyetemi hivatalt azonban soha sem viselhet.¹⁾

A melyik egyetemi hallgató a másikat Bologna városában, a külvárosokban vagy a megyében megüti, insultálja, vagy ezeket más által teteti meg, vagy az ily tethnél tanácscsal, segítséggel, esetleg beleegyezéssel közreműködik: összes egyetemi kiváltságait elveszti, kezességet érte egy hallgató sem vállalhat és körükbe nem bocsáthatják. A ki pedig ezt mégis megtenné, nyomban elveszti egyetemi kiváltságait; a mit a rector hamarosan ki is hirdet.

Ilyen esetben a rector először a megsértett felet hallgatja ki, majd a tanuk vallomását szerzi be s végül harmadnap a vádlottat idézi meg. A kérdés eldöntésének nyolcz nap alatt meg kell történnie; kivételnek vagy föllebbezésnek nincs helye.

Ha a sértés csak szóbeli volt, idézés után a sértőfél nem köteles személyesen megjelenni; elég, ha az ügyvédjét küldi el az ítélet kihirdetésére.

Ha az egyetemi hallgatót bolognai vagy máshová való ember megveri, vagy akár személyén, akár vagyonán sérelmet ejt, vagy pedig az ilyen tényeknél segítséggel, tanácscsal vagy kedvezéssel közreműködik, s erről a rector vagy a tanácsosok a megsértett egyén révén értesülnek: a bűnös, az ő szülei és fiai minden egyetemi kiváltságukat elvesztik; ezenfölül a sértő még a rendes büntetés kétszeresét fizeti. Ha ez a bántalom a rectoron vagy vicerectoron esik meg, a felsorolt büntetéseken fölül a sértő a négyszeres összeget fizeti. Ezen összegek harmad részét a sértett fél, a másik harmadot a megsértett fél egyeteme, a többit meg Bologna város pénztára kapja. Az ilyen sértő egyénnek senki sem kelhet védelmére írásban, tanácscsal és pártfogással. A ki pedig megtenné, övével együtt elveszti egyetemi kiváltságait.

Ha valaki tudja vagy valószínűséggel hiszi, hogy a nem bolognai tanulót ki bántalmazta, köteles a rectoroknak bejelenteni. Ha a sértés rendkívüli, a rectorok még a tanácsosok

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 91. (A. III. 371.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 7. (U. ö. VI. 492.).

nélkül is összehívhatják az egész egyetemet és, ha jónak látják, ezt a városházára vezethetik, hogy vele egyetemben az igazságot követeljék. — ha a sértett fél ezt nem kívánná is, vagy ha a sértő már kiegyenlített volna is a bántalmazottal a dolgát. Rendkívüli sértés számba ment az, ha a hallgatót az egyetemre menet vagy jövet közben, vagy ott tartózkodása idején, vagy lakásán, a rector jelenlétében tartott közgyűlésen, az egyetem házában, vagy midőn ünnepek és temetés alkalmával körmenetileg kivonulnak, — verik meg.

Ha a sértés megtörténtéről van szó, az iskolás esküje dönt. Ha rendkívüli sértés esete fereg fenn, a hallgató szolgáltnak bántalmazása ugyanazon büntetéssel jár mint a hallgatóé, — de csak akkor, ha a sértés a házban vagy a folyosón ment végbe.

A melyik hallgató, nem lévén megelégedve a bántalmazás miatt rája kiszabott büntetéssel, ügyét megföllebbezi s így az egyetemet költségbe veri: mindaddig nem nyerheti vissza előbbi jogait, míg az okozott kárt és kiadást meg nem téríti. Ha meg nem egyetemi hallgató, a kit az egyetemi hallgató bántalmazása miatt meghűntettek, ugyanazon vagy más egyetemi hallgatót hasonló módon megsért: újra az előbbi büntetés alá esik s ebből mindaddig nem szabadul, míg tíz bolognai márkát ki nem fizet.

A melyik egyetemi hallgató a rectorokat és vicerectorokat, vagy csak akármelyiket is szóval megsérti: húsz bolognai márkát fizet. Ha olyan tettegességet követ el ellene vagy ellenök, hogy vérontásról vagy halálról szó sincs: összes egyetemi jogait elveszti és ötven bolognai márkát fizet. Ha pedig a tettegesség vérontással vagy halállal jár: akkor a bűnös egyetemi hallgatóra a bolognai közjog értelmében szabják ki a büntetést; ezenfölül összes egyetemi jogait elveszti s ezeket csak a sértett fél és ennek rectora beleegyezésével szerezheti vissza. De ha az illető nem található, Bologna város hatósága nyilvánosan becstelennek nyilvánítja.

Ha meg a rectorot megsértő egyén nem egyetemi hallgató, hanem bolognai polgár vagy idegen ember: a bántalmazott rector vagy tanácsosai többségének megkeresésére,

a Bologna község statutumaiban megszabott büntetésen kívül még három esztendőre számúzik Bolognából.¹⁾

Ha a rector a hallgatót, a másolót, a correctort, a betűfestőt vagy a könyvboltost (stationarius) egyetemi kiváltságaitól megfosztja vagy tilalom alá veti; ezek ettől csak úgy szabadulhatnak, ha előbb húsz bolognai solidust lefizetnek, — leszámítva, ha a statutum más összeget szab meg. Természetesen megszűnik ez a fizetésbeli kötelezettség, ha a rector beismeri, hogy tévedett; vagy ha a büntetéssel sújtott tettét igazolni tudja. Ilyen esetekben a bedellus ezenfelül még a tantermekben közhírré teszi, hogy az illető megbüntetésére tévedésből vagy kellő ok nélkül történt s immár véget ért.

A többi bolognaiak, a kik büntetésből kiváltságukat elvesztik vagy tilalom alá esnek, csak úgy juthatnak büntetésük végéhez, ha negyven bolognai solidust fizetnek, — kivéve, ha a statutum más összeget jelez meg.²⁾

Koczkajáték. — Egyetemi hallgató koczkát sem bolognai emberrel, sem mással nem játszhatik; sőt ott, a hol ilyen egész nyilvánosan játszanak, még csak nem is állhat és a játzókat nem nézheti. A ki másként cselekszik, annak a nevét a rector a tantermekben közhírré teszi. A ki pedig ezen tilalom ellenére is játszik koczkát az egyetem hallgatójával vagy bárki mással, a rectorok öt márka büntetést szabnak ki rá. S ha az illető ezt nem akarja megfizetni, összes egyetemi kiváltságait elveszti. Ez a tilalom a sakkra és az ostáblajátékokra nem terjed ki.

A ki doctoratusra készül, ennek letévése előtt két hónapig a lakásán nem rendezhet játékot, sem ezt másoknak még nem engedheti. Ez a tilalom fennáll a doctoratus után is egy hónapig, ha az illető Bolognában marad. Egy hallgató sem jelenhetik meg játék céljából olyan házban, a hol Bolognába, vagy máshová való tanuló szokott játékot rendezni. Az egyetem rectorai, doctorai és hallgatói közül a lakásán

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 92. (A. III. 371—374.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 8. (A. VI. 492—494.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 93. (A. III. 374.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 8. (A. VI. 494.).

senki sem tarthat s nem is engedhet meg rendszeres koczkajátékot; s a ki ez ellen tesz, a hamisesküvésen kívül husz bolognai márkát fizet. Azt sem tehetik meg, hogy a lakásukban koczkajátékot áruljanak vagy hogy koczkajátékosok tartózkodjanak. Ezen rendelet megszegése negyven solidus büntetéssel jár. Ezt az egész rendelkezést évenként deczember hónapban kihirdetik; s végrehajtásában egyik rector támogatja a másikat.¹⁾

Fegyverviselés. — Midőn az egyetem határozathozatal vagy rectorválasztás céljából egybegyűl, fegyvert senki sem viselhet. A kinek alapos oka van a fegyverviselésre, az az ilyen összejövetelre nem megy el, hacsak a rector esküjével meg nem győzi az ő okáról. Ha temetésre, ünnep alkalmával vagy körmenetre mind a két egyetem összejyűl, a fegyverviselés nem tilos. A ki a tilalom ellenére is visel fegyvert, egyetemi kiváltságát elveszti; s ezt a rectorok három nap alatt kihirdetik az iskolában.²⁾

Ruházat. — Az egyetem hallgatóit a káros költségetől akarja megóvni a statutum, midőn elrendeli, hogy Bologna városában egy kerületében egy tanuló se vegyen — se maga, se más útján — más szövetet, mint a melyet közönségesen *statutumai szövetnek* neveznek; s ez nem más, mint a fekete szövet. Ebből kell csinálni a kápát (cappa), a köpenyt (tabardum), a hosszú kabátot (gabano) vagy hasonló ruhát, továbbá a hosszú alsó ruhát, melynek az oldala zárt s elül a nyaknál kapcsos vagy gömbölyű gömbökkel van ellátva. A városban ezen ruhában kell járni, mert különben három márka a büntetés. A nadrág, a sipka és talár nem esnek ezen előírás alá. Az is kívül esik a rendelkezésen, ha a hallgató a városban vagy a városon kívül lovagol, vagy ha a városon kívül gyalog jár. Ha a rectorok ezt a rendeletet nem tartják érvényben, öt bolognai márkát fizetnek. Ez a rendelkezés a szerzetesekre, még ha kanonokok is, nem terjed ki s a tanév kezdetén nyolcz nap alatt ki kell minden évben hirdetni.³⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. III. 86. (A. III. 367.).

²⁾ Stat. Un. Bon. III. 81. (A. III. 363.).

³⁾ Stat. Un. Bon. III. 85. (A. III. 366.). — V. ö. Stat. Un. Pad. V. 12. (A. VI. 497.).

Komaság. — Az egyetem hallgatója bolognai vagy bologna-egyházmegyei polgárnak csak úgy lehet komája, ha a saját rectora beleegyezik. Ez az engedelmet csak alapos ok esetén s ekkor sem könnyen adja meg. Ha a rector óhajt komá lenni, a másik rector adja meg neki az engedélyt. Andreae Jánost és mindkét nemü ivadékait ez a határozat nem érinti.¹⁾

¹⁾ Stat. Un. Bon. 83. (A. III. 365.). — V. 5. Stat. Un. Pad. V. 11. (A. VI. 497.).

TARTALOM.

	Oldal.
I. Fejezet: A bolognai jogi egyetem XIV. századi statutumainak pozsonyi codexe	3
II. Fejezet: A bolognai jogi egyetem tanárai, tanulói és oktatás-ügyi rendszere a XIV. és XV. században	8
III. Fejezet: Egyetemi tisztségek a bolognai jogi egyetemen a XIV. és XV. században	37
IV. Fejezet: A bolognai jogi egyetem belső viszonyai a XIV. és XV. században	72